

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU VE ATATÜRK DÖNEMİ UYGULAMALARI

Rukiye DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2009

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU VE ATATÜRK DÖNEMİ UYGULAMALARI

Rukiye DEMİREL

DANIŞMAN: Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2009

ÖZET

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU VE ATATÜRK DÖNEMİ UYGULAMALARI

Rukiye DEMİREL

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA

Eylül 2009, 102 Sayfa

Bu çalışmada Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması ve Atatürk dönemi uygulamaları üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti'nde bilinen en eski eğitim kurumları medreselerdir. Kuruluş ve yükselme dönemlerinde toplumun eğitim ihtiyacını karşılayan bu kurumlar, zamanla Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Osmanlı devlet adamları, eğitimde yaşanan bu geri kalmanın önüne geçmek için medreselere dokunmamış, ancak bu kurumların yanına batılı tarzda eğitim veren modern kurumlar açmıştır. Azınlık ve yabancı okulların da açılmasıyla, medrese – mektep ikililiğinin yanına üçüncü bir zihniyet daha eklenmiştir.

Atatürk, Osmanlı Devleti'ndeki eğitimin, kurumsal ve amaçsal açıdan parçalandığını, ulusallıktan uzak olduğunu görmüştü. Osmanlı eğitim sisteminde üç değişik insan tipi yetiştiriliyordu. Bu durum ulusal, laik ve bağımsız bir devlet olmanın en büyük engeliydi.

Bu nedenle, 3 Mart 1924'te, Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Kanunun uygulanması sırasında en tartışmalı geçen konular, medreselerin kapatılarak yerine İmam-Hatip okullarının açılması ve yabancı okulların denetim altına alınması olmuştur. Bu araştırmada özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun neden çıkarıldığı, bu kanunun din eğitimi ile yabancı okullar üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır.

Literatür taramasıyla, yapılan araştırmada; Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması, Atatürk'ün eğitim anlayışı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yabancı ve azınlık okulları üzerine etkileri, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun

ıkarılmasından nceki eğitim sistemi ile kanun çıktıktan sonra yaşanan değişimler hakkında da bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Medrese, Azınlık ve Yabancı Okulları.

ABSTRACT**THE LAW OF TEACHING UNIFICATION AND THE APPLICATIONS OF
ATATÜRK PERIOD****Rukiye DEMİREL****Master's Thesis, Department of Primary Education in Social Sciences****Thesis Supervisor: Ass. Prof. Bülent ÇUKUROVA****September 2009, 102 Pages**

This study is based on the law of Teaching Unification and the applications in Atatürk's period. The oldest educational constitutions are the moslem theological schools in the Ottoman Empire period. During the establishment and the rising periods, these constitutions answer the society's educational needs. As the time passes they remained back of European ones. The governors of Ottoman Empire didn't touch any of these schools in order to pass forward but they opened new constitutions which are modern and new. By opening of the minority and foreign schools, another point of view is added as the third one beside these theological schools and the others.

Atatürk saw that the educational system was far from nationality and cut into pieces from the point of institutional system and aims. The educational system in Ottoman Empire was divided into three as, traditional and theological ones, minority and foreign schools and the modern ones. This was the biggest handicap of being a state which was national, independent and secular one.

So on 3rd March 1924 the Law of Unification of Teaching was accepted in Turkish Grand National Assembly. While they were arguing on this subject, the most important part was to close the theological schools and to open new Religion- Orator Schools instead, and also to control the foreign schools. It will be mentioned especially why the Law of Unification of Teaching applied and the effect of foreign schools and the religious education.

In this research, the information is given on the educational system of Ottoman Empire, the establishment of Law of Teaching Unification, the aspect of Atatürk's Educational point of view and the effect on foreign schools by scanning of literature. The information will be given before the application of the law and the difficulties and changes after it. Also there are some information about the life after the law application and secular education.

Keywords: The Law of Teaching Unification, The Moslem Theological School, Minority and Foreign Schools.

ÖNSÖZ

Eğitim bir toplumun vazgeçemeyeceği temel kurumlar arasında yer almaktadır. Eğitim yoluyla yeni kuşaklara toplumsal değerler ve o topluma ait olma bilinci kazandırılır.

Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi uzunca bir müddet toplumun ihtiyaçlarına karşılık vermiştir. Zamanla Avrupalı devletler bilimsel alanda pek çok yeniliğe imza atmış, Osmanlı eğitim kurumları bu gelişmenin gerisinde kalıp, kendini yenileyememiştir. Eğitim alanındaki bu geri kalmışlığın önüne geçmek için batılı tarzda modern okullar açılmıştır. Bu okullar açılırken dini eğitim veren medreselere dokunulmamıştır. Eğitimde yaşanan bu ayrılığa birde azınlık ve yabancı okullar eklenmiştir. Böylece Osmanlı toplumunda birbirinden tamamıyla farklı düşünen ve yaşayan üç ayrı insan tipi yetişmeye başlamıştır. Bu durum, toplumda çatışmalara yol açmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminin içine düştüğü bu durumu çok iyi analiz etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra ilk olarak eğitim üzerinde durmuştur. Eski eğitim kurumlarıyla bir başarı elde edemeyeceğini çok iyi bilen Atatürk 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanununu çıkartmış, medreseler kapatılmış, ülkede faaliyet gösteren tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Kanunu uygulanması sırasında en fazla sıkıntı medreselerin kapatılarak yerlerine İmam- Hatip okullarının açılması sırasında yaşanmıştır. Ayrıca ülkedeki yabancı okullar kanuna uymak istememişler, kanununa uymayan tüm okullar kapatılmıştır. Böylece eğitimde birlik sağlanarak eğitim kurumları çağın gereklerine uygun bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmamızın temel amacı, Tevhid-i Tedrisat Kanununun neden çıkarıldığını, bu kanunun neleri kapsadığı ve uygulanma sürecinde yaşanan olayları incelemektir.

Araştırmamızda bu amaca ulaşabilmek için Osmanlı Devletinin eğitim yapısı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve uygulamasıyla ilgili kitaplar, kanunlar, döneme ait gazeteler ve bu konuda yapılmış olan çalışmalar taranarak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Atatürk Dönemi uygulamaları incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma konumu tespit etmede ve tezimin oluşmasında bana destek olan değerli hocam Prof. Dr. Bülent Çukurova'ya ve üzerimde çok emeği olan, benden yardımını esirgemeyen hocam Ömer Arslantaş'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca verdikleri manevi destekle sürekli yanımda olan annem Ayla Kılınç, babam Hasan Kılınç ve eşim Korkut Demirel ile sürekli olarak fikir alışverişinde bulunduğum arkadaşlarım Pınar Yördem ve Özlem Yaktı'ya da sonsuz teşekkürler.

Rukiye DEMİREL
Adana, Eylül 2009

Not: Bu araştırma Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu Saymanlığının EF 2008YL18 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

ATATÜRK VE EĞİTİM

1.1. Atatürk'ün Eğitim Politikası.....	5
1.2. Yeni Eğitim Sisteminin Belirlenmesi	6
1.3. Eğitimin Merkezileştirilmesi.....	9
1.4. İdari Yapının Yeniden Düzenlenmesi.....	10
1.5. Öğretmen Yetiştirme	11
1.6. Eğitim ve Öğretimin Geliştirilmesi.....	12
1.6.1. İlköğretim Alanındaki Gelişmeler.....	13
1.6.2. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler.....	14
1.6.3. Yükseköğretim Alanındaki Gelişmeler.....	15

BÖLÜM II

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU

2.1. Osmanlı Devletinde Eğitim.....	16
2.1.1. Medreseler.....	17
2.1.2. Mektepler.....	19
2.1.3. Azınlık ve Yabancı Okulları.....	20
2.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Öncesi Yaşanan Gelişmeler.....	20

2.2.1. TBMM’de Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar.....	20
2.2.2. Eğitimin Birleştirilmesine Dair Gelişmeler.....	22
2.2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Kabul Edilmesi.....	25
2.2.4. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Uygulanması.....	29
2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Uygulanmasının Sonuçları.....	31

BÖLÜM III

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU VE DİN EĞİTİMİ

3.1. Osmanlı Devletinde Din Eğitimi.....	32
3.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi.....	33
3.3. TBMM Görüşmelerinde Medreselerin Kapanmasına İlişkin Tartışmalar.....	34
3.4. Medreselerin Kapatılması.....	38
3.5. İmam- Hatip Okullarının Doğuşu.....	41
3.5.1. Dar’ül Hilafet-ül Aliye Medresesi ve Medrese-tül Mütihazsısın.....	42
3.5.2. Taşra Medreseleri.....	42
3.5.3. Medrese-tül Vaizin.....	42
3.5.4. Medrese-tül Eimme vel Huteba.....	43
3.5.5. Medrese-tül İrşad.....	43
3.5.6. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Sonrası İmam- Hatip Okulları.....	43
3.5.6.1. İmam- Hatip Okullarının Açıldığı Yerler.....	45
3.5.6.2. İmam- Hatip Okullarının Öğrencisiz Kalma Nedenleri.....	45
3.6. Darü’l- Fünun İlahiyat Fakültesi.....	46
3.6.1. İlahiyat Fakültesinin Kapatılması.....	48
3.7. İlköğretim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi.....	49
3.7.1. İlköğretimde Din Eğitimi.....	50
3.7.2. Ortaöğretimde Din Eğitimi.....	52
3.8. Laik Eğitim.....	52

BÖLÜM IV

YABANCI OKULLAR

4.1. Osmanlı Devletinde Yabancı Okullar.....	54
4.1.1. Yabancı Okulların Osmanlı Toplumuna Etkisi.....	55
4.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Azınlık ve Yabancı Okullara Etkisi.....	56
4.3. Yabancı Okullar İle İlgili Diğer Hukuki Düzenlemeler.....	62
4.3.1. Tapu Kanunu.....	63
4.3.2. Yabancı Okullar Yönergesi.....	63
4.3.3. 1938 Yılı 2/ 542 Sayılı Genelge.....	64
4.3.4. 1938 Yılı 9/ 660 Sayılı Genelge.....	64
4.4. Yabancı Okulların Genel Özellikleri.....	65
4.4.1. Okulların Genişletilmesi.....	65
4.4.2. Okulların Finansman Durumları.....	65
4.4.3. Eğitim- Öğretim Durumları.....	65
4.4.4. Personel Durumları.....	65
4.4.5. Denetim ve Teftişleri.....	66
4.5. Yabancı Okulların Amaçları ve Ortaya Çıkan Sonuçlar.....	66
4.6. Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri.....	67
4.6.1. Dini Propaganda Yapmaları.....	67
4.6.2. Kendi Kültürlerini Benimsetme ve Yandaş Kazanma Girişimler.....	68
4.6.3. Türk Milli Eğitimine Katkıları.....	69
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	73
EKLER.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	102

KISALTMALAR LİSTESİ

- ASD** : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DTCF : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
s : Sayfa
ss : Sayfalar Arası
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK : Türk Dil Kurumu
TTK : Türk Tarih Kurumu
Ünv. : Üniversite
Z.C. : Zabıt Ceridesi

EKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
EK I : Tevhid-İ Tedrisat Kanunu.....	78
EK II: Maarif Teşkilatına Dair Kanun.....	79
EK III : Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Ve Vazifeleri Hakkında Kanun.....	84
EK IV : Sebilürreşad Gazetesinin 9 Teşrinevvel 1924 Tarihli “ Ocak Söndürmek de Meziyet İmiş” Başlıklı Yazısı.....	90
EK V: Sebilürreşad Gazetesinin 9 Teşrinevvel 1924 Tarihli “Medreseler Satılabilir mi?” Başlıklı Yazısı.....	91
EK VI : Sebilürreşad Gazetesinin 29 Mayıs 1924 Tarihli “ Vebali Müderris Beyin Boynuna” Başlıklı Yazısı.....	92
EK VII : Sebilürreşad Gazetesinin 29 Mayıs 1924 Tarihli “ Tevhid-i Tedrisat” Başlıklı Yazısı.....	93
EK VIII : Sebilürreşad Gazetesinin 5 Haziran 1924 Tarihli “İnhilal Edilen Bir İlim Ordusu” Başlıklı Yazısı.....	94
EK IX : Sebilürreşad Gazetesinin 27 Teşrinisani 1340 Tarihli “ İmam- Hatip Mektepleri Lağvediliyor” Başlıklı Yazısı.....	95
EK X : Tablolar.....	96

GİRİŞ

Hayat nasıl sosyal bir süreç ise, eğitim de bu sürecin bir aşamasıdır. Eğitim olmasaydı uygarlığın kuşaktan kuşağa geçmesi mümkün olmayacaktı. Bu bakımdan eğitim, uygarlığın doğma ve gelişmesini temin eden çok önemli bir araçtır.

İnsanlık tarihine bakıldığında, en ilkel kavimlerden en gelişmiş milletlere kadar bütün toplumların eğitim sistemi olduğu görülür. Çünkü eğitim; toplumların ihtiyaçları doğrultusunda doğan, gelişen, sosyal bir görevi yerine getirir.

Eğitim, kişileri hem yaşadığı toplumun, hem de bu toplumun bağlı bulunduğu çağdaş dünyanın uyumlu bir üyesi haline getirir. Eğitim, kuralları anayasalarla belirlenmiş olan siyasal sisteme bağlı kuşaklar yetiştirmede ve bu siyasal sistemi sürdürecektir yönetici adaylarını seçip eğitmede yardımcı olur. Halkın refahını ve mutluluğunu arttırmak için geliştirilen hiçbir örgüt ve işlem, eğitime gereken önem verilmeden başarıya ulaşmaz.

Selçuklularda ve diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de dine dayalı bir eğitim sistemi vardı. Osmanlı Devleti'ndeki okulların çoğunluğunu vakıflara bağlı olan sıbyan mektepleri ve medreseler oluşturmaktaydı. Bunlar dışında devletin üst kademelerine yüksek idareci yetiştiren Enderun Mektebi de bulunmaktaydı. Bu kurumlar başlangıçta devrin bilimsel gelişmelerini takip eden kurumlar iken, zamanla bu özelliklerini kaybettiler(Sezer, 2000, 113).

17. Yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti, Avrupa karşısında toprak kayıplarına uğramış ve Batı toplumlarının aydınlanma sonrasında gösterdikleri toplumsal ve teknolojik kalkınma karşısında yetersiz kalmıştır. Bu dönemde, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için çeşitli tedbirler alınmış ve çeşitli kurumlarda yenilik hareketlerine başlanmıştır. Yapılan yeniliklerde önceden batı örnek alınmazken, daha sonra batı örnek alınmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti, batılılaşma hareketlerine başladıktan sonra hemen her alanda eski kurumlara dokunmamış, onların yanına, batılı tarzda kurumlar kurmuştur. İlk olarak mevcut askeri kurumlar kaldırılmadan batılı tarzda askeri eğitim kurumları

kuruldu (Ergün, 1982, 45). 1776 yılında Kasımpaşa'da, donanmanın ihtiyaç duyduğu subay ve mühendisleri yetiştirmek amacıyla "Mühendishane-i Bahr-i Hümayun" açıldı. Bu okula öğrenci yetiştirecek batılı tarzda bir okul olmadığı için, başlangıçta okuma-yazma bilmeyen yaşlılar, gemiciler ve çocuklar okula kabul edildi (Ergin,1977, 315).

1845'ten itibaren Osmanlı eğitim sistemi Batı eğitim sistemlerine göre ilk, orta ve yüksek öğretim kademeleri olarak örgütlenmeye başlamıştır. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile "Maarif-i Umumiye Nezareti"nin denetimine giren bu okullar üç kademeye ayrılmıştır:

- * İlköğretim kademesi (Mekteb-i İbtidaiye ve Mekteb-i Rüşdiye)
- * Ortaöğretim kademesi (Mekteb-i İdadiye ve Mekteb-i Sultaniye)
- * Yükseköğretim kademesi (Daru'l-fünun) (Cicioğlu, 1985, 13- 15).

Osmanlı Devleti medrese ve sıbyan mekteplerine dokunmamış, onların yanına Avrupa tarzında eğitim veren kurumlar kurmuştu. Bu iki farklı nitelikteki eğitim kurumunda okutulan dersler ve içerikleri de farklıydı. Bu durumun sonucu olarak ortaya çıkan mektep-medrese ikiliği Cumhuriyet döneminin başlarına kadar devam etmişti (Ergün,1982, 46).

Ayrıca 1856'da çıkarılan Islahat Fermanı'yla kontrol etme hakkı devlete ait olmakla beraber, özel cemaat ve azınlık okullarının açılmalarına izin verildi. Bu okullarda azınlıkların yanında önemli sayıda Türk genci de eğitim görmekteydi. Cemaatler ve azınlıklar bu okullarda, teknik bilgiler ve doğa bilimleri ile birlikte kendi dillerini, dinlerini ve kültürlerini, kendi din görevlilerinin denetiminde öğretiyorlardı. Böylece Osmanlı eğitim kurumlarında, medrese-mektep ikiliğinin yanında üçüncü bir zihniyet olarak yabancı okullar da varlığını göstermeye başladı (Bilgin- Selçuk,1999, 9).

Meşrutiyet döneminde medreselerin düzenlenmesi için Şeyhülislam Hayri Efendi tarafından bir nizamname hazırlandı. Bu nizamnameye göre İstanbul'da, Darü'l-hilafeti'l-Aliye adı altında bir medrese teşkilatı oluşturuldu; ders programlarına fen dersleri ve tarih, coğrafya gibi dersler eklendi. Ancak yapılanlar çok etkili olmadı ve medreselerin çoğu eski şeklini korudu (Sungu, 1938,421- 422).

Medreselerde birlik olmadığı gibi batılı tarzda kurulmuş olan okullarda da birlik yoktu. İlk olarak yüksek askeri okullar kendi liselerini ve ortaokullarını kurmuşlardı. Her bakanlık da kendi ihtiyacı olan elemanını yetiştirmek için okul kurmaktaydı. (Harbiye Nezareti, Evkaf Nezareti, Ziraat, Ticaret, Orman ve Maadin Nezareti) İkinci Meşrutiyette askeri rüştiyeler, bozulmak üzere olan medrese ve sıbyan mekteplerinin vakıfları Maarif Nezaretine devredildi. Böylece Tevhid-i Tedrisat yolunda bazı adımlar atılmış oluyordu, bunlara rağmen eğitimdeki ikilik devam etti (Ergün, 1982, 46- 47).

Atatürk her devrimci gibi gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği devrimleri korumak ve sürekliliğini sağlamak istiyordu. Bu amaçla da Türk Halkını, devrimlerini biçimlendirdiği cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda eğitmek gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle cumhuriyetin ilanının üzerinden altı ay geçmeden mektep-medrese ikiliğinin kaldırılması, milli, halkçı, çağdaş ve laik eğitime geçilmesi korkusuzca tartışmaya açıldı. Eğitimde kız erkek eşitliği, köy ve köylü eğitiminin önemi, demokratik eğitim kavramları da Mecliste ve Meclis dışında çokça irdelendi (Sakaoğlu, 1991, 21).

Cumhuriyetin ilanından sonra, hem eğitim ve öğretimdeki düzensizliği ortadan kaldırmak, hem de gerçekleştirilen devrimlerin yerleşmesi için gerekli insan gücünü yetiştirmek amacıyla yeni bir milli eğitim politikası benimsendi. Bu alandaki en önemli adım 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunudur. Öğretimin birleştirilmesi fikri daha milli mücadele yıllarında gündeme gelmiş, ancak şartlar oluşmadığından gerçekleştirilememiştir (Sezer, 2000, 114).

3 Mart 1924 tarihinde birbiriyle bağlantılı üç kanun kabul edildi. Bunlar: Şer'iyeye ve Evkaf Vekâletiyle Erkan-ı Harbiye Vekâletinin İlgasına Dair Kanun, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Hilafetin İlgasına ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Dışına Çıkarılmasına Dair Kanunlardır (Yiğit, 1996, 79).

3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun birinci maddesi ile Türkiye'deki bütün bilim ve eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Vakıfların okul açma hakkı elinden alındı. Kanunun ikinci maddesi asıl eğitim-öğretim birliğini sağlayan madde olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen okullar doğrudan

Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Bu yasanın Meclisten çıkmasından sonra, uygulamayla ilgili olarak Maarif Vekili Vasıf Bey görevlendirildi (Ergün, 1982, 50).

O dönemde ülkede 29 adet Darü'l-hilafe vardı. Bakan, dünyanın her yerinde ilköğretimin sadece Bakanlık okullarında yapıldığını belirterek, medreselerin hazırlık sınıflarını kapattı. Kapatılan medreselerde okuyan 16.245 öğrenci yaşlarına uygun öğretim programlarına kaydedildi. Hazırlık sınıfları kapatılan medreseler yerine, yalnız imam ve hatip yetiştirmek üzere İmam- Hatip Okulları kuruldu. Başlangıçta 29 tane olan bu okulların programları Bakanlıkça hazırlandı. Her yıl sayıları gittikçe azalan bu okullar 1929- 1930 öğretim yılında tamamen kapatıldı. Dini bilgiler konusunda uzman yetiştirmek amacıyla İstanbul Darülfünunu'nda açılan İlahiyat Fakültesi de üniversite reformundan sonra kapatıldı (Arı,2002, 188) .

Türk hükümetleri kendi sıbyan mekteplerini ve medreselerini kapatma kararını aldıktan sonra, aynı tutumu ülkedeki yabancı okullara karşı gösterme yoluna gitti (Ergün, 1982, 55). Maarif Vekili Vasıf Bey maarif okulları için kabul ettiği esasların azınlık okullarında da uygulanması için büyük titizlik gösterdi. Kurtuluş Savaşı döneminde azınlık okulları ile işgal kuvvetlerinin işbirliği yapmaları da, bu okulların önce denetim altına alıp sonunda kapatmasının hedeflenmesinde rol oynadı (Özodaşık, 1999, 34).

Mustafa Kemal Atatürk, çağdaşlaşma yolunun eğitimden geçtiğini biliyordu ve bu amaçla eskiye ait tüm eğitim kurumlarını Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile etkisiz bıraktı. Bu kanunla Tüm eğitim kurumları tek çatı altında toplanarak eğitimde birlik sağlandı. Bu sayede toplumun farklı kesimleri aynı eğitimden yararlanabilecek ve eğitim kurumları devlet tarafından denetlenebilecekti. Böylece dini etki ortadan kaldırılarak, laik eğitim konusunda çok önemli bir adım atılmış oluyordu.

BÖLÜM I

ATATÜRK VE EĞİTİM

1.1. Atatürk'ün Eğitim Politikası

“Eğitimidir ki, bir ulusun ya özgür, bağımsız, şanlı ve yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da onu köleliğe ve yoksulluğa sürükler” diyen ulu önder Atatürk, eğitimi Türk toplumunun kalkınmasında önemli bir güç olarak benimser. Eğitimde yenileşmeyi, ulusal birliğin ve laik toplumun temeli olarak görüp, sadece politik bağımsızlığı değil, ekonomik gelişmeyi de bu yenileşmeye dayalı düşünür (Yavuzer, 1987, 151) .

Atatürk'ün eğitim politikasını iki temel olgu biçimlendirmiştir. Bunlardan birincisi; Osmanlı'daki eğitimin dağınıklığı, ulusal olmaktan uzaklığı, bilime dayanmayışı, ikincisi ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kökleşmesinde ve devrimlerin yaygınlaşmasında eğitimin üstlendiği işlevselliktir (Sarpkaya, 2002,3- 4).

Atatürk, her başarısının altında Türk ulusunun olduğunu sık sık tekrarlamıştır. Bu davranışın altında bir ulus yaratma çabası vardır. Osmanlı Devleti'nde egemen olan ümmetçilik anlayışına karşın Atatürk millet kavramını ortaya çıkarmayı istiyordu. Atatürk'ün ulusçuluğu, yeni Türk devletinin her alanında hissediliyordu. Atatürk eğitimin de ulusal olması gerektiğini şu sözleriyle açıkça ifade etmektedir:

“Baylar, yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle eğitim ve ahlak almaktadırlar. Fakat üzülecek söylüyorum, işin gerçeği şudur ki bütün bu milyonlarca insan yığınları, şunun ya da bunun kölesi, uşağı durumundadır. Aldıkları tinsel eğitim ve ahlak, onlara, bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık değerlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerin amacı, ulusal değildir” (Bingöl, 1970,36- 37).

Erzurum ve Sivas'ta toplanan iki milli kongreden sonra memleketin her bölgesinden seçilerek ve İstanbul'dan kaçarak gelen toplam 115 mebusun katılımı ile Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılmıştır (Karal, 1975, 60).

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlamasından bir ay önce Ankara'da, 16 – 21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Maarif Kongresi toplandı. Kongreye, Anadolu'nun her tarafından gelen 250 kadar kadın-erkek öğretmen katıldı (Sakaoğlu,1991, 16). Mustafa Kemal Kongre'de, geriliğin asıl nedeninin eski eğitim-öğretim yöntemleri olduğunu vurgulamış; milli eğitim programının eski devrin hurafelerinden, yabancı fikirlerden tamamen uzak hazırlanmasını istemişti. Bursa'da İstanbul'da görev yapan öğretmenlere yaptığı konuşmada da fikirleri safsatalardan, akıl ve mantığa uymayan inanç ve geleneklerden temizlemeyi, bilim fen ve düsturlarını rehber edinmeyi tavsiye etmiştir (Ergün,1982, 47).

15 Temmuz 1923'te Ankara'da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye, eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alındığı, sorunların tartışıldığı ilk ciddi çalışma olarak bilinmektedir. Hazırlanan raporların tartışılmasından sonra alınan kararlar uygulamaya konulmuştur. Bu raporlardaki hedefler bir anda gerçekleştirilmese de çağdaş öğretime geçiş süreci başlamış oluyordu (Sakaoğlu,1991, 19–20).

29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet'le, yeni devletin rejimi de belli oluyordu. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal, laik, demokratik ve hukuk devleti olmasını istiyordu. Bu nedenle Osmanlılık ideolojisinin yerine Türk ulusçuluğunu, teokratik anlayışın yerine laik anlayışı, mutlakiyet yerine halk egemenliğine dayalı demokrasiyi, keyfilik ve şer'i hukukun yerine çağdaş hukuk devletini kurmak hedeflenmişti.

1.2. Yeni Eğitim Sisteminin Belirlenmesi

Cumhuriyetin ilanından önce, Büyük Millet Meclisi Hükümetleri döneminde, Muvakkat İcra Encümeni dışında beş ayrı İcra Vekilleri Heyeti görev yaptı. 25 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında kurulan Muvakkat İcra Encümeni meclise bir eğitim programı sunmadı ve geçici hükümet olması nedeniyle sadece sekiz gün çalıştı (Dağlı, 1988, 1). İcra Vekilleri Heyeti olarak görev yapan hükümetlerden ise, sadece ikisi program sundu. Bu programlarında eğitime geniş ölçüde yer verildi. Bir diğer hükümet de sonraları "Maarif Misakı" olarak kabul edilecek bir genelge yayınladı.

Yunan ordularına karşı Sakarya’da savaş hazırlıkları devam ederken, Ankara’da 15 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi toplandı. Kongreye ülkenin her yerinden gelen 250’den fazla öğretmen katıldı. Altı gün süren Maarif Kongresi çalışmalarında, ilköğretim ve ortaöğretim programları ile öğretim sürelerini tartışıldı. Ayrıca köy öğretmeni yetiştirilmesi üzerinde duruldu. Kongrenin toplanması, kamuoyu oluşturulması ve Anadolu öğretmeni ile iletişim kurulması yönünden çok faydalı oldu. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk’ün kongrede yaptığı konuşma, onun eğitim ve kültür alanındaki fikirleri hakkında bize ipucu vermektedir (Yiğit, 1996, 60). Kongredeki konuşmasında özellikle “Milli Maarif” üzerinde duran Mustafa Kemal Atatürk şöyle demektedir:

“Bugün Ankara Milli Türkiye’nin “Milli Maarifini kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin toplanmasına sahne olmak mazhariyetiyle de övünmektedir. Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin geri kalmış olmasında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve fitratımıza uygun olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü, dehayı milliyemizin inkişafı tam olarak ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir... Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile çatışan bilim yabancı unsurlarla mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile mukabilfikre karşı şiddetle ve fedakarane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetinin zerki mühimdir... Silahıyla olduğu gibi, beyniyle de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur...” (A.S.D, 1989, 19–20).

Dördüncü İcra Vekilleri Heyeti zamanında eğitim işlerini düzenlemek ve gerekli programları hazırlamak amacıyla Heyet-i İlmiye kuruldu. Birinci Heyet-i İlmiye 1923 Temmuzunda Ankara’da Maarif Vekili İsmail Safa başkanlığında toplandı. İsmail Safa yaptığı açılış konuşmasında, geçmiş dönemlerde eğitim ile ilgili önemli çalışmaların yapıldığını ancak idarecilerin değişmesi ile bu işlerin yarım kaldığını belirtti (Yücel, 1994, 21–27).

Birinci Heyet-i İlmiye; Milli devlet için gerekli olan kurumları kurmak, milli eğitim ve kültür politikalarına yönelik çalışmalar başlatmak istemektedir. Ancak bu projelerin çoğu büyük masraf gerektirdiğinden uzun yıllar gerçekleştirilememiştir.

Birinci Heyet-i İlmiye'nin ortaöğretimle ilgili aldığı kararlar ise hemen uygulanmıştır. Buna göre sultanilerin adı lise olarak değiştirildi ve iki kademeye ayrıldı. Birinci kademe sonradan ortaokula dönüştürüldü (Yücel, 1994, 21). Ayrıca tarihi eserlerin korunması, müze ve kütüphaneler için satın alınması, yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması ile ilgili bir kanun çıkartıldı.

İkinci Heyet-i İlmiye 1924 Nisanında Maarif Vekili Vasıf Bey'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda ilköğretim programlarının yeniden düzenlenmesi, öğretim sürelerinin yeniden tespiti ve ders kitaplarının yeniden yazdırılması gibi konular görüşüldü. Toplantı sonunda altı yıl olan ilköğretim beş yıla indirildi, yedi yıl olan ortaöğretim süresi üç yıl ortaokul ve üç yıl lise olmak üzere altı yıla indirildi, kız ve erkek liselerinin eğitim sürelerinin aynı olması kararlaştırıldı ve dört yıl olan öğretmen okullarının süresi beş yıla çıkartıldı.

Üçüncü Heyet-i İlmiye, 26 Aralık 1925 ve 8 Ocak 1926 tarihleri arasında, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda daha çok öğretmen okulları ve öğretmenlerin özlük hakları görüşüldü. Bu toplantının en önemli konuları talim ve terbiye kurulunun kurulması ve karma eğitime geçilmesi konularıdır (Yiğit, 1996, 68–69).

Yeni eğitim sistemimiz belirlenmeye çalışılırken yabancı uzmanlara hazırlatılan raporlardan da yararlandı. Değişik yıllarda birçok yabancı uzman Türkiye'ye çağrılarak eğitim sistemi üzerinde bir araştırma yapmaları istendi. Bunlar arasında en ünlüsü eğitim felsefesi alanındaki çalışmalarıyla bilinen John Dewey'dir. Bizzat Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilen John Dewey, 1924 yılında Türkiye'ye geldi ve iki ay Türkiye'de incelemelerde bulundu. Bu incelemeler sonucunda iki ayrı rapor hazırlandı. Bu raporlardan ilki bütçe ile ilgili bir uyarı ve on maddeden oluşan bir ön rapor, ikinci rapor asıl rapordur (Dewey, 1939, 1–30).

John Dewey'in raporundan özellikle iki konuda yararlanılmıştır. Bunlar öğretmen maaşlarının yükseltilerek daha cazip bir meslek haline getirilmesi ve köy okullarına öğretmen yetiştirecek öğretmen okullarının açılması olmuştur. 1926 yılında çıkarılan 789 sayılı kanun ile bu iki konuda düzenleme yapılmış ve öğretmen maaşları yaklaşık yüzde 25 oranında artırılmıştır. Ayrıca öğretmenlere kira ve giyecek

yardımının yapılması kararlaştırılmıştır. Yine aynı kanuna dayanılarak 1927-1928 öğretim yılında biri Denizli, diğeri de Kayseri’de olmak üzere iki köy öğretmen okulu (Köy Muallim Mektepleri) açıldı. Ancak bu okullar istenilen başarıyı elde edemediklerinden 1933 yılında kapatıldılar.

John Dewey’den sonra, 1925 yılında Alman Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Müşaviri Alfred Kühne tarafından teknik eğitim konusunda bir rapor hazırlandı. Kühne’nin raporundan sonra teknik eğitim konusunda uzman olan Belçikalı Omar Buyse Türkiye’ye davet edildi (Yiğit, 1996, 74–76).

1932 yılında İsviçreli öğretim üyesi Albert Malche Türkiye’ye davet edildi ve Darülfünun hakkında bir rapor hazırladı. Malche’nin raporuna göre Darülfünunda verilen eğitim yeterli değildi. Ayrıca bu okulların işleyiş şekilleri, yöneticilerin sorumlulukları ve okulların ders programları yeniden düzenlenmeliydi (Malche, 1939, 1–59).

Malche’den sonra, bir Amerikan Heyeti Türk ekonomisi üzerinde inceleme yapmak üzere görevlendirildi ve bu heyet eğitim ile ekonomi arasındaki ilişkiden hareketle raporlarında eğitimden de bahsetti. Bu heyetin verdiği raporda diğerk raporlardan fazla bir farklılık yoktur. Bu rapordaki en önemli farklılık yurtdışına eğitim görmesi için gönderilen öğrencilerin seçimlerinde ve gönderildikleri ülkelerde yanlışıklık yapıldığıdır (Amerikan Heyet Raporu, 1939, 1–25).

Bu raporlar, aralarındaki ufak tefek farklılara rağmen çoğunlukla aynı konulara değinmektedir. Ancak bu raporlardan istenilen düzeyde yararlanıldığı söylenemez. Bunda öne sürülen teklif ve projelerin gerçekleşme şansının fazla olmaması ve bu raporlara sadece tavsiye gözüyle bakıldığından doğru değerlendirilmemesi etkilidir. Ancak bu raporlardan özellikle teknik eğitim, üniversite reformu ve öğretmen yetiştirme konularında yararlanılmıştır.

1.3. Eğitimin Merkezileştirilmesi

Yeni Türk devleti kurulduğunda okur- yazar sayısı toplam nüfusun ancak yüzde onunu oluşturuyordu. 1923-1924 eğitim- öğretim yılında ilk, orta, lise ve yüksek öğrenimde okuyan öğrenci sayısı 358548 kişi idi. Bu dönem de Türkiye nüfusu

yaklaşık 12 milyon kişi idi. Atatürk bu ortamda ülkede hem fikir, hem ülkü birliğini sağlayacak bir eğitim peşindeydi.

3 Mart 1924 tarihinde birbiri ile ilişkili şu kanunlar kabul edildi: Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ile Erkan-ı Harbiye Vekâletinin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabul edilmesi ve Halifeliğin kaldırılmasına dair kanun. Böylelikle eğitim birliği sağlanmasının yanında, eğitim ve kültür politikasına uygun siyasi yapı da gerçekleştirildi.

Yedi maddeden oluşan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile Türkiye'de faaliyet gösteren tüm eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlandı. Medrese ve mektepler, yabancı ve azınlık okulların tamamı tek çatı altında toplandı ve hepsi de Maarif Vekâletinin hazırladığı program doğrultusunda eğitim vermeye başladılar. Ayrıca bu kanunla İmam- Hatip okullarının açılması ve Darülfünunda bir İlahiyat fakültesi kurulması kararlaştırıldı (Okan, 1971, 5-6). Bu kanunun kabul edilmesi ile sağlanan gelişmeleri ise kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Fikirleri, amaçları ve sistemleri birbirine benzemeyen okullar Maarif Vekâleti'ne bağlandı ve böylece eğitim sistemimiz merkezi bir yapıya kavuştu. Böylece Atatürk'ün aynı fikir ve ülkü birliğine sahip insanları yetiştirme konusundaki fikirleri hayata geçmiş oldu.
- Medreselerin kapatılması ile laikleşme yolunda önemli bir adım atıldı. Artık eğitim sistemimiz boş inançlar yerine akıl ve bilimin öncülüğünde yeni insanlar yetiştirecekti.
- Yabancı ve azınlık okullarının denetim altına alınmasıyla, bu okulların misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçildi. Ayrıca bu okulların, mensubu oldukları devletlerin siyasi amaçlarını gerçekleştirme ve ülkede karışıklık çıkarma düşünceleri de etkisini kaybetti (Yiğit, 1996, 88- 89).

1.4. İdari Yapının Yeniden Düzenlenmesi

22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 789 sayılı Maarif Teşkilatına dair kanun ile idari yapıda önemli düzenlemeler yapıldı. Türk dili ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmak

üzere bir dil heyeti kuruldu. Heyet, Türk dili ile ilgili araştırmalar yapacak, bir Türkçe sözlük çıkartacak ve kitaplarda Türkçe kelimeler kullanılmasına özen gösterecekti.

İkinci önemli gelişme ise kanunun çıkarılmasından üç ay sonra toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye'nin aldığı karar doğrultusunda, Talim ve Terbiye Dairesinin kurulmasıdır. Böylece eğitim işleriyle ilgili genelge, tüzük ve programlar ile ders kitaplarının seçilmesi, yazdırılması ve denetlenmesi görevlerini Talim ve Terbiye Dairesi yürüttü.

Üçüncü düzenleme ise Türkiye'nin eğitim teşkilatı açısından bölgelere ayrılmasıdır. Buna göre bir veya birkaç vilayetten oluşan yerlerde her mıntıkada bir Maarif Emini bulunacak, her vilayette ise bir Maarif Müdürü yer alacaktı (bkz., Ek Kanun II). Ancak bu uygulama bazı karışıklıklara sebep olduğu için 29 Haziran 1931'de kabul edilen 1834 sayılı kanun ile Maarif Eminlikleri kaldırıldı. Yine 18 Temmuz 1926'da Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan yönetmeliğe göre Maarif Şurası kuruldu ve bu Şuranın yılda bir defadan fazla toplanamayacağı belirtildi.

Maarif Vekâletinin teşkilat yapısı, görevleri, kadroları ve bu kadrolara ait dereceleri 1933 yılında çıkarılan 2287 sayılı kanun ile yeniden düzenlendi. Bu kanunla Talim ve Terbiye Dairesinin başına "Milli" sıfatı eklendi ve dairenin önemi arttırıldı (bkz. Ek Kanun III).

1.5. Öğretmen Yetiştirme

Osmanlı Devleti zamanında ilk ve orta öğretime öğretmen yetiştirmenin tarihi Tanzimat dönemine kadar gider. Maarif Nazırı Kemal Bey, 16 Mart 1848 tarihinde Osmanlı Devleti'nin ilk öğretmen okulunu "Darülmualimin" adıyla açtı. Bu açılış Türk eğitim tarihinde sivil kulların açılması konusunda önemli bir adımdır (Akyüz, 1993, 154).

Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde öğretmen yetiştirme gereksinimi çok önemli bir sorun olarak çözülmeyi bekliyordu. 1923 yılında 10102 ilkokul öğretmeni vardı. Mesleki eğitim görmüş olanların sayısı 2734' tü. Bunların büyük çoğunluğu medreselerin alt sınıflarından ayrılmış, imam ve müezzin kökenli insanlardı. Geri kalan 7368 öğretmenden ise ancak 1357'si ilköğrenim görmüştü. Cumhuriyetin ilk yıllarında

öğretmenliği bir meslek haline getirmek için yoğun çaba harcanmıştır. Darülmuallimin mektebi 1924 – 1925 öğretim yılında Muallim Mektebi, 1935 yılında da Öğretmen Okulu adını aldı (Akyüz, 1993, 329).

1923 yılı başlarında masrafları il özel idaresi tarafından karşılanan öğretmen okulları genel bütçeye dahil edildi. Ayrıca öğrenci sayısı ve kadrosu yetersiz bulunan okullar kapatılarak, az sayıda okulda daha kaliteli eğitim yapmak amaçlandı. İkinci Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlarla öğretmen okullarının dört yıl olan öğretim süresi beş yıla çıkartıldı. Bu yeni düzenlemelerle birlikte bu okulların ders programları da değiştirildi ve haftada yedi saat olan din dersi 1924 yılından itibaren birinci, ikinci sınıflarda haftada iki saate indirildi, son sınıflara sosyoloji dersi kondu.

1932- 1933 eğitim - öğretim yılında bu okulların eğitim süreleri altı yıla çıkarıldı ve ilk üç yıl birinci devre sayıldı. Birinci devrede ortaokul dersleri gösterildi ve din dersleri tamamen kaldırıldı. İkinci devrede ise ağırlıklı olarak mesleki dersler verildi (Yücel, 1994, 208- 209).

17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan 3803 sayılı kanun ile köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla köy enstitüleri kuruldu. Bu okulların kurulmasında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çabaları etkili oldu. Kırsal kesimde kurulan bu okulların sayıları kısa zamanda 21'i buldu. Bu okullar ilkokuldan sonra 5 yıl öğretim yapmakta ve bu süre içinde 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta ziraat ders ve çalışmaları, 58 hafta da teknik ders ve çalışmalar yapmaktaydılar (Akyüz, 1993, 339- 340). Köy enstitülerinin bu programı 1947'de değişikliğe uğramıştır. 1952 yılında köy enstitülerinin programı değiştirilerek kültür derslerine ağırlık verildi. 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitüleri, İlköğretmen Okullarıyla birleştirildi (Akyüz, 1993, 340- 341).

1.6. Eğitim ve Öğretimin Geliştirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu sıralarda ülke yoksul, geri kalmış ve her türlü teknolojiye yoksun durumdaydı. Nüfusun yüzde 75'inden fazlası kırsal kesimde yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktaydı. Ülkedeki okur- yazar oranı yüzde 10'u geçmiyordu ve ilkokulu bile bitirmeyenler öğretmenlik yapabiliyordu. Türkiye'yi çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarmak isteyen Atatürk, bu tabloyu değiştirmek için

öncelikli olarak eğitim ve öğretimin geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Devletin geliri fazla değildi ve olan parayla da yapılacak çok fazla iş vardı. Ancak buna rağmen eğitim ve öğretim alanında çok büyük gelişmeler sağlandı. (Yiğit, 1996, 99- 100).

1928 yılında, Latin harflerinin kabulüyle halka okuma yazma öğretmek için “Millet Mektepleri” kurulmuştur. Bu okullarda yaşları 16-45 arasında olan binlerce kadın ve erkeğe dört ay süreyle eğitim verilmiştir. Millet Mekteplerinden 1928- 1950 yılları arasında 1,5 milyondan fazla yetişkin belge almıştır. 1932 yılında Cumhuriyeti ve Devrimleri halka anlatmak için “ Halk Evleri” kuruldu. Çoğunlukla öğretmenlerin görev aldığı Halk Evlerinde, Cumhuriyetin İlkeleri ve Cumhuriyet Halk Partisinin görüşleri anlatılmıştır (Akyüz, 1993, 351).

1.6.1. İlköğretim Alanındaki Gelişmeler

İlköğretimin yaygınlaştırılması ve zorunlu hale getirilmesi yönündeki ilk çalışmalar II. Mahmut döneminde başlamış, ancak istenilen başarı elde edilememiştir. Benzer bir şekilde 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ve 1924 yılında çıkarılan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda eğitim parasız ve zorunlu yapıldı (Yiğit, 1996, 103).

İlkokul programlarındaki en radikal değişiklik 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okulların Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması ve din derslerinin aşamalı olarak kaldırılması oldu. Din derslerinin velilerin isteğine bağlı olarak ikinci ve üçüncü sınıflarda haftada iki saat, dördüncü ve beşinci sınıflarda da haftada birer saat verilmesi kararlaştırıldı. Bu durum 1929 yılında yalnız üçüncü ve beşinci sınıflarda olmak üzere haftada bir saat olarak değiştirildi. Bu uygulama şehir ve kasaba okullarında 1935 yılına, köy ilkokullarında da 1940 yılına kadar sürdü (Başgöz, 1999, 79).

1927 nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu 10 milyonu geçmektedir ve 5995 tane ilkokulda toplam 435563 öğrenci eğitim görmektedir. Oysa eğitim görmesi gereken öğrenci sayısı 1.700.000’den fazladır. Eğitim imkânından yoksun kalan çocukların büyük bölümünü köy çocuklarından oluşturmaktadır. Köylerin ancak yüzde onunda okul ve öğretmen vardı. Bu olumsuz durum ilköğretim ve okuma- yazma kursları üzerinde durmayı zorunlu kıldı (Cicioğlu, 1985, 41).

İlköğretimin amaçları, Atatürk'ün öngördüğü hedefler doğrultusunda 1929 yılındaki İlk mektepler Talimatnamesi'nde şu şekilde belirtildi: “ *İlkokullarda eğitimin ilk ve son amacı, çocukların milli hayata uyum sağlamalarıdır. Çocuklarda milli duyguların güçlendirilmesi için Türk İnkılâbının kazandırdıkları ve bunları kazanmak için verilen mücadele layıkıyla anlatılmalıdır. Cumhuriyet ve 23 Nisan gibi bayramlar okullarda kutlanmalı, öğrenci Türk bayrağını sevmeli ve ona saygı göstermelidir*”. (Akyüz, 1994, 301).

İlkokulların müfredat programları 1936 yılında yeniden düzenlendi. Bu programda milli terbiyeye, ilkokulun amaçları içerisinde yer verildi. Buna göre çocuk aile içinde önce anne, sonra da diğer aile büyükleriyle kurduğu sosyal ilişkiyi okul arkadaşlarına yöneltecekti. Ayrıca okul, öğrencide milli duyguları güçlendirecek, her şeyden önce Türk çocuğunu, Türk toplumunun vasıflarını taşıyan, cumhuriyete bağlı bir vatandaş olarak yetiştirecekti (Cicioğlu, 1985, 82).

Atatürk döneminde gerçekleştirilen bütün bu düzenlemelerin yanı sıra maddi açıdan yaşanan olumsuzluklara karşın okul ve öğretmen sayılarında da önemli gelişmeler sağlandı. 1923- 1924 eğitim- öğretim yılında 4894 olan okul sayısı 1937-1938 eğitim- öğretim yılında 6700'e çıkartıldı. Buna paralel olarak öğrenci ve öğretmen sayısı da arttı.

1.6.2. Orta öğretim Alanındaki Gelişmeler

Temel eğitim üzerine kurulu olan ortaöğretimin, toplumun ihtiyacı olan olgun ve yetenekli vatandaşları yetiştirmesi beklenir. Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra Maarif Vekâletinin hazırladığı rapora göre, düşman işgalinde olmayan yerlerde dördü yatılı ve 17'si gündüzlü olmak üzere 21 Sultani ve hepsi gündüzlü olan 30 idadi bulunmaktaydı. Milli mücadelenin sonunda bu okulların toplam sayısı 93, bu okullardaki öğrenci sayısı ise 3851 olarak belirtilmekteydi. 1923 yılında Birinci Heyet-i İlmiye'nin aldığı karar doğrultusunda Sultani adı lise olarak değiştirildi ve iki kademeye ayrıldı. 1924 yılında, İkinci Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararla birinci kademe ortaokula dönüştürüldü ve yedi yıl olan ortaöğretim süresi 3+ 3 olmak üzere altı yıla indirildi ve idadi adı kaldırıldı (Yücel, 1994, 21- 22).

1926'da kabul edilen Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile ortaöğretim okulları; liseler, orta mektepler, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri olarak dört grupta toplandı (Bkz, Ek Kanun II). Ayrıca ortaöğretim de parasız hale getirildi.

Eğitim alanındaki dikkat çekici bir gelişme de 1927- 1928 eğitim- öğretim yılından itibaren karma eğitime geçilmesidir. 1927- 1928 Eğitim- Öğretim yılında 25 ortaokulda, bir yıl sonra da 55 ortaokulda karma öğretime geçildi. 1935- 1936 yılında karma eğitim yapan okul sayısı 85'e yükseldi. Aynı yıl 19 ildeki lisede karma öğretime geçildi (Dursunoğlu, 1961, 22- 23).

1.6.3. Yüksek Öğretim Alanındaki Gelişmeler

Atatürk döneminde Türkiye'nin tek üniversitesi İstanbul'daki Darü'l-fünun idi. Ancak Darü'l-fünun, cumhuriyet döneminde çeşitli eleştirilere uğradı. Bu eleştiriler arasında, Darülfünun'un inkılâplara ayak uyduramadığı, Osmanlı zihniyetini devam ettirdiği ve bilimsel açıdan da son derece yetersiz olduğu yer alıyordu. Bu nedenle Darülfünun'u ıslah etmek için yabancı ülkelerden uzmanlar çağırılıp, görüşleri alınarak eğitimin kalitesi yükseltilmeye çalışıldı. Yüksek öğretim alanındaki en büyük yenilik, 31 Mayıs 1933'de kabul edilen 2252 sayılı kanun ile Darü'l-fünun'un kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Böylelikle üniversite reformu gerçekleştirilmiş oldu. Bu reformu takiben Türk tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarına paralel olarak Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya fakültesi kuruldu (Yiğit, 1996, 115- 117).

Bu dönemde yüksek öğrenimde öğrenci ve okul sayıları da hızla arttı. 1923- 1924 öğretim yılında 9 olan fakülte sayısı 1937- 1938 öğretim yılında 19'a yükseldi. Yine aynı yıllarda öğretim elemanı sayısı da 307' den 837' ye yükseldi. Bu artışın sebebi 1933 yılınca yapılan üniversite reformuydu. Reform kapsamında yeni üniversiteler açılmış, yurtdışından, özellikle de Almanya'dan bir grup profesör ve uzman Türkiye getirildi. Bu uzmanlar öğretim görevlisi yetiştirerek, üniversitelerin bu alandaki eksikliğini kapatmışlardır (Yıldırım,2003, 10).

BÖLÜM II

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU

2.1. Osmanlı Devletinde Eğitim

Atatürk'ün eğitim alanında gerçekleştirdiği yenilikleri incelerken Osmanlı İmparatorluğunun geleneksel kültür ve eğitim anlayışına değinmekte yarar bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, varlığı süresince birden çok okul ve eğitim sistemine sahip oldu ve bu okulları uzun müddet bir sürtüşmeye izin vermeden bünyesinde barındırdı. Osmanlı İmparatorluğu, eğitim konularının her unsurun kendi örgütlenmesi içinde ve etnik kimliklerinin sözcüleri olarak kilise ve din adamlarının denetiminde çözümlenmesini sağlamıştır(Sezer, 1999, 145–146). Osmanlı Devleti'nin bazı bilgileri yalnızca görevlileri ilgilendirirdi. Bilginleri sayması ve öte yandan milletleri kendi iç işlerinde özgür bırakması imparatorluk döneminde eğitimde birliğin hiçbir zaman amaç olmamasına yol açmıştı (Sezer, 1999, 147).

Osmanlı Devleti'ndeki eğitim kurumları uzunca bir süre toplumun ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Ancak Rönesans ve reform hareketleri ile kendini yenileyen Avrupa karşısında zamanla yetersiz hale geldiler. Bunun üzerine ülkeyi yönetenler geri kalmışlığın önüne geçebilmek için bazı önlemler almak zorunda kaldı.

Tanzimat dönemine kadar, Osmanlı eğitim sistemi büyük ölçüde İslam dininin etkisi altında bulunuyordu. Tanzimat dönemiyle birlikte İslam baskısının az da olsa hafiflediği görülmektedir. Fakat bu hafiflememe ile birlikte Osmanlı toplumunda batı kültürü etkisi olmaya başladı. Bu ise kültür ve eğitimde ikilik meydana getirdi (Kaynar, 1981, 231). Medreseler gibi eski yöntemlerle eğitim yapan kurumların yanında, batılı tarzda okullar açıldı. Azınlık ve yabancı okulların açılması ile Osmanlı eğitim sisteminde birbirinden tamamiyle farklı şekilde eğitim veren üç kurum ortaya çıktı.

2.1.1. Medreseler

Osmanlı Devleti'nde en önemli eğitim- öğretim kurumu medreselerdi. İlk olarak Orhan Bey tarafından İznik'te kurulan medreseler, kuruluşlarından beri orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim veren kurumlar olarak kendilerini gösterdiler. Medreseler dışında diğer örgün eğitim kurumları sıbyan mektepleri, Enderun mektebi ve bazı askeri mekteplerdir. Yaygın eğitim kurumları ise camiler, tekkeler vs. oluşturmaktaydı.

Gösterilen öneme rağmen medreseler XV. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başladı. Medreselerin bozulma nedenlerinden bazıları;

- Devletin çeşitli kurumlarının bozulması,
- Rüşvet ve adam kayırmanın yaygınlaşması,
- Öğretim elemanlarının bozulması,
- Rumeli'deki yenilgiler sebebiyle kentlerde sağlıksız nüfus artışı sonucu ve bu nüfusun medreselerde barındırılması sonucu medreselerin okul olmaktan çıkıp hayır kurumu haline gelmesi idi (Haydaroğlu, 1993, 201).

Medreselerin ve Osmanlı'da faaliyet gösteren yabancı okulların kuruluş ve işleyiş bakımından bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Bunlar:

- Her iki kurum da başlangıçta dini nitelik taşıyordu,
- Her iki kurum da cami ya da kilise yakınında faaliyet gösteriyordu,
- Her iki kurum da aynı zamanda bilimsel eğitim de veriliyordu,
- Her iki kurum da öğrencilerine burs, yatakhane gibi sosyal yardımlarda bulunuyordu.

Ancak kurumlar arasındaki bu benzerlik zamanla ortadan kalktı. Medreseler bilimden uzaklaşıp bozulmaya başlarken, yabancı okullar giderek kendini geliştirdi ve pozitif bilimleri ön plana çıkaran modern okulları halini aldı (Haydaroğlu, 1993, 202) .

Osmanlı Devleti çöküş döneminde sorunlarına çözüm ararken batı ile yeni ve yakın ilişkiler kurma yoluna gitti. Bilindiği gibi önce ordunun yenileştirilmesiyle işe başlandı. Yenileşme daha sonra diğer devlet kurumlarına da yayıldı. Batılı tarzda yenilenen kurumlara personel sağlanması ve yetiştirilmesi sorunu ancak yeni okullar aracılığıyla mümkün oldu. Yeni açılan eğitim kurumlarında yetişen görevlilerin devlet siyasetinde etkili olmaya başlamaları, önemli çekişmeleri de beraberinde getirdi (Sezer,1999, 148) .

Eğitim sistemindeki ikilik aslında, devletin içine düşmüş olduğu çelişkiyi yansıtmaktaydı. Din esasına dayalı bir devlet olan Osmanlı Devleti, eğitim sistemindeki İslami geleneği reddedemiyordu. Ancak, yenilik hareketlerinin mantığı da, eğitim kurumlarının çağdaş bilgilere, ilerleyen fen ve teknolojiye ağırlık vermesini gerektiriyordu. Sisteme yön vermek hususunda karşılaşılan ciddi güçlükler bu çelişkiden kaynaklanıyordu (Oğuzkan, 1983, 116) .

Zamanla devlet, medreselerden desteğini çekmişti. Ancak bu okullar vakıf kuruluşları olduğu için yaşamayı sürdürdüler. II. Abdülhamit döneminde medrese öğrencilerinin askerlikten muaf tutulması, çok sayıda kişinin medreselere kayıt yaptırmasına yol açtı. Fakat bu durum eğitim alanında yapılacak olan reformları engellendi. Zamanla medreselerden yetişenlerle batılı tarzdaki okullardan yetişenler birbirine düşman oldular (Ergün, 1982, 46).

Osmanlı Devleti'nde reform yılları boyunca yeni kurulan okullar ve ordu, dini makamların etkisi dışına çıkarılırken, dini eğitim veren okullara kesinlikle dokunulmadı. Böylece yeni okulların yanında eskileri de yaşamayı sürdürmüş, bu farklı eğitim kaynakları birbirinden ayrı, hatta çoğu zaman birbirine karşı iki kuşak yetiştirdi. Bu farklı eğitim kurumlarını birleştirmek ve ikiliği ortadan kaldırmak için ilk hareket "İttihat ve Terakki Partisi" tarafından yapıldı. Bu girişim Ziya Gökalp' in fikirlerine dayanmakta idi. Ziya Gökalp' in eğitimde birlik ile ilgili görüşleri şunlardı:

"Memleketimizde iki Bakanlık var ki birbirleriyle iş birliği yapmadan eğitimle uğraşıyorlar: Evkaf ve Eğitim Bakanlıkları. Oysa idarede ve eğitimde birlik ilkeleri Evkaf Bakanlığının kendine has okulları olmasına manidir. Evkafın idaresindeki okulları teftiş

ve denetlemeye imkân yoktur. Çünkü devlet örgütü Eğitim Bakanlığına bu yetiyi vermiştir.”

1916 yılında toplanan İttihat ve terakki genel kongresi Evkafın elindeki ilkokulları Eğitim Bakanlığına devretti. Fakat medreselerin de bu karara dâhil edilmesine cesaret edilemedi. Medreselerin idaresi de başka bir dini makama, “Bab-i Meşihat” a bırakıldı. Bu harekette dini okulların lağvı ve din derslerinin okullardan çıkarılması gibi radikal kararlar bulunmamaktaydı (Başgöz- Wilson, 1968, 80) .

2.1.2. Mektepler

Osmanlı Devleti’ndeki bir diğer eğitim kurumu ise Avrupa karşısındaki geri kalmışlığa çözüm için batılı tarzda açılan okullardı. Osmanlı Devleti, Avrupa karşısındaki gerileyişini durdurmak için öncelikle batılı tarzda askeri okullar açtı ve bu okullarda ders vermesi için Avrupa’dan hocalar getirtti (Bilgin, 1980, 32).

Batılılaşma alanında en çok çaba gösterenlerden biri olan II. Mahmut Fransa’yı örnek alarak açtığı Tıphane-i Amire, Adli Maarif Mektebi gibi eğitim kurumlarında Osmanlı Devleti dairelerine memur yetiştirmeyi de amaçlamıştı. Ancak tamamıyla modern ve batılı tarzda eğitim veren bu kurumlar açılırken medreselere dokunulmamıştı. Böylece Osmanlı’da birbirinden farklı iki oluşum meydana gelmişti (Berkes, 1978, 178- 179).

Batılılaşma hareketleri Tanzimat döneminde de devam etti. Kalkınmanın şartının Avrupalılaşmak olduğuna inanan Tanzimat aydını, Rüştüye, İdadi ve Sultani gibi adlarla çeşitli okullar açtı (Adem, 2000, 29). Eğitim alanındaki yenilikler sadece okul açmayla sınırlı kalmadı. Okul kitapları, ders programları ve yöntemleri, öğrenci kıyafetleri Avrupa örnek alınarak yeniden düzenlendi (Başgöz, 1999, 31).

Medreseler bu okulların açılmasına itiraz etti, eğitim alanında yapılan her türlü yeniliğe muhalefet ederek, yeni açılan okullara karşı kamuoyu oluşturmaya çalıştı (Koçer,1992, 62).

2.1.3. Azınlık ve Yabancı Okulları

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra burada yaşayan Latin topluluğunun okul açmasına izin vermişti. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yaşayan diğer azınlıklarda kendi okullarını açtılar. Bu okullar zamanla Amerika, Almanya, Fransa gibi dönemin büyük devletlerinin himayesine girdi (Polat, 1989, 438).

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile ülkedeki Müslüman olmayan unsurlar daha fazla ayrıcalık kazandılar. Bu fermanla, yabancı ve azınlık okulları, devlet tarafından teftiş edilmek kaydıyla, istedikleri yerde okul açabileceklerdi.

Azınlık ve yabancı okulların Avrupa ve Amerika'daki eğitim ve öğretim yöntemlerini uygulamaya başlaması, yabancı dil öğretmesi ve mezun olduğunda iş imkânının yüksek olması bu okullara olan ilgiyi arttırdı. Osmanlı Devlet yönetimi, bu okullara olan aşırı ilgi sonucu kendi eğitim kurumlarının kalitesinin düşük olduğunun farkına vardı. Yabancı okullara devam eden Müslüman Türk çocuklarının buralardaki dinsel ve siyasal etkiden uzak kalması için de Avrupa tarzında açtığı okullara ağırlık verdi (Korukçu, 2001, 17).

Başlangıçta din adamı yetiştirmek ve kendi toplumlarının kültürlerini korumak amacıyla kurulan azınlık okulları, daha sonra yabancı ülkelerin denetimine girerek, onların çıkarları doğrultusunda hareket ettiler. Amerika ve Avrupa ülkeleri bu okulları kullanarak, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmek istediler. Ayrıca bu okullar birer misyonerlik yuvasına dönüştürülerek Hıristiyanlığı yayma çalışmaları da yaptılar. Bu kadar rahat olmalarının sebebi 1868'de çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesine kadar işleyiş ve denetimlerine dair hiçbir düzenlemenin bulunmaması idi (Haydaroğlu, 1993, 17).

2.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Öncesi Yaşanan Gelişmeler

2.2.1. TBMM'de Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar

TBMM kurulduktan sonra 3 Mayıs 1920'de ilk "İcra Vekilleri Heyeti" oluşturulmuştur (Eroğlu, 1970, 94). İcra Vekilleri Heyetinin 11 Vekâletinden birisi de medreselerin sorumluluğunu da üstlenen Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti'dir.

Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Bey yeni kurulan bu Vekâlete ilk atanan kişidir. Daha sonra sırasıyla Abdullah Azmi Bey, Mehmet Vehbi Bey, Mustafa Kazım Bey ve son olarak 1 Eylül 1923'te Mustafa Fevzi bey bu Vekâlete atanmıştır (Başgöz, 1999, 53).

Birinci İcra Vekilleri Heyeti'nin bir diğer Vekâleti de Maarif Vekilliğidir. İlk Maarif vekili Rıza Nur idi. Bu dönemde üzerinde durulan konu, Türk kültürünün öneminin aydınlara anlatılarak, milli duyguların uyandırılması ve kurtuluş savaşına bakışı değiştirmektir (Akyüz, 1978, 172).

I. İcra Vekilleri Heyeti'nin eğitimle ilgili amaçları şu şekilde belirtildi:

- * Çocuklara verilecek eğitimi dini ve milli bir hale getirmek,
- * Eğitim kurumlarını bilimsel ve çağdaş temeller üzerine yeniden düzenleyerek çocukları kendine güvenen, üretici bireyler olarak yetiştirmek,
- * Milli kültürümüze, tarihimize ve sosyal özelliklerimize uygun olarak ders kitaplarını yeniden yazmak ve Türkçe kelimeleri toplayarak bir sözlük yapmak,
- * Doğu ve Batı klasiklerini Türkçeye çevirmek,
- * Eski eserlerimizi tespit ederek korumak ve bugünkü mevcut okulları muhafaza etmek (Başgöz, 1999, 54- 55).

Maarif vekilliğine Rıza Nur'dan sonra Hamdullah Suphi Bey getirilmiştir. Hamdullah Suphi Bey göreve getirildiğinde Kurtuluş Savaşı Tüm şiddetiyle sürdüğünden Onun eğitimle ilgili çalışmaları da bu yönde olmuştur. Hamdullah Suphi Bey, tüm okullara yazı göndererek öğretim ve hizmet kadrolarında bulunan herkesin askeriyeden gelecek emirlere uymalarını emretmiş ve uymayanların eski hizmetlerine asla dönemeyeceklerini belirtmiştir (Tonguç, 1947, 261). Hamdullah Suphi Bey ayrıca kurtuluş mücadelesi aleyhine faaliyet gösteren ve işgalci güçlerle işbirliği yapan yabancı okullara karşı da tedbirler almıştır (Ergün, 1982, 20).

Hamdullah Suphi Bey'den sonra Maarif Vekilliğine Mehmet Vehbi Bey getirilmiştir. Mehmet Vehbi Bey milli ve manevi değerlerin egemen olduğu bir eğitim

anlayışının Türk milletini kurtuluşa götüreceğine inanıyordu. Mehmet Vehbi Bey bu görüşleri doğrultusunda 25/06/ 1922’de bir genelge yayınlamaya okullara göndermiştir. Bu genelgeye göre, okullarda din dersleri arttırılacak, öğretmenler halkın dinsel inançlarını gidermeye çalışacak ve medrese adıyla üç sınıflık sultaniler açılacaktır (Başgöz, 1999, 58).

Mehmet Vehbi Bey’den sonra Maarif Vekilliğine getirilen İsmail Safa Bey, Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra bu göreve getirilmiştir. İsmail Safa Bey Cumhuriyet dönemi eğitim politikasını yenilikçi ve Atatürkçü görüşlere göre yeniden düzenlemiş ve daha sonraki yeniliklerin temellerini atmıştır (Özodaşık,1999, 150). İsmail Safa Bey eğitimde özellikle iki noktaya önem vermiştir. Bunlardan birincisi insanların cahil kalmasını engelleyerek haklarını nasıl kullanacaklarını öğretmek, ikincisi de her bireyin kendi mesleğinde daha ileriye gitmesini sağlamaktır (Tonguç, 1947, 267).

2.2.2. Eğitimin Birleştirilmesine Dair Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğundan devralmış olduğu eğitim sistemi ile birlik ve beraberliği sağlayamayacağını gördü. Eğitim kurumlarının büyük ölçüde eğitim çokluğu üzerine kurulu olmaları eğitimde yenilik yapmayı zorunlu kıldı (Sezer,1999,150). 16 Temmuz 1921 Cuma günü Sakarya Meydan Muharebesinden kısa bir süre önce Hamdullah Suphi Bey’in öncülüğünde toplanan Maarif Kongresi’nde Mustafa Kemal Atatürk bir konuşma yaptı. Bu konuşmada genel bir durum tespitinde bulunduktan sonra Türk çocuğuna verilmesi gereken eğitimin nasıl olması gerektiği üzerinde durdu (Sungu, 1938, 7- 8).

“Asırların mahmul olduğu derin bir ihmal-i idarinin bünye-i devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masraf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır. ...Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken eski devrin hurufatından ve evsaf-ı fikriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Şarktan ve Garptan gelen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyetimizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dava-yı milliyemizin inkişaf-ı tammı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir... Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile taarruz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzumu ve efkar-ı milliyeyi kemal-i

istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakarane müdafaa zarureti telkin ettirebilir. Yeni neslin bütün kuva-yı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mümkündür (Maarif Vekilliği, 1939, 3- 4).

Osmanlı Devleti'nden yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan okulların içinde medreseler de vardı. Medreseler pek çok yeniliğe karşı koyuyorlar ve uygulamayı zorlaştırıyorlardı. Bunun nedeni medreselerde okuyanların askerlik görevinden muaf olmaları idi.

1922 yılının Mart ayında Türkiye'ye gelen Ve Mustafa Kemal paşa ile çeşitli yöreleri gezen Sovyet dışişleri görevlisi S.İ. Aralov, Konya gezisinde Atatürk'le yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

O gece, iki medreseyi ziyaret ettik. Kanlı, canlı hemen hepsi de gencecik mollalar, medresenin avlusuna dizilmişlerdi. Bunların yanında geniş cübbeli, beyaz sarıklı hocalar da yer almıştı. Hepsi de yerlere kadar eğilerek m. Kemal Paşa'yı selamlıyorlardı. Bunların içinden biri, bunların başı ve en nüfuzlusu, M. Kemal Paşa'dan Medrese sayısını arttırmasını rica etti. Bu zat, ayrıca Medrese öğrencilerinin askere alınmalarını da istirham etti.

Hoca konuşurken M. Kemal'in kendini tuttuğu belli oluyordu. Ama, medrese öğrencilerinin askere alınmaları söz konusu olunca, artık kendini tutamadı ve yüksek bir sesle sertçe:

— Ne o, dedi. Yoksa sizin için medrese, Yunanlıları mağlup etmekten, halkı zulümden kurtarmaktan daha mı değerlidir? Millet kan içinde yüzerken, halkın en iyi çocukları cephelerde dövüşür, yurt için canlarını feda ederken, siz burada genç, sapaşğlam delikanlıları besiyeye çekmişsiniz !...

M. Kemal konuştuğu, gözleri daha korkunç bir hal alıyordu:

— Bu asalakların askere alınmaları için hemen yarın emir vereceğim!

M. Kemal Paşa bize dönerek:

— Haydi, gidelim dedi. Artık burada bizim için yapılacak bir şey kalmadı. Ve şöyle isteksizce bir selam vererek oradan ayrıldı.

M. Kemal Paşa otomobilde uzun bir süre yatışmadı:

— Savaş sona erince onlarla daha ciddi konuşacağım! Her şeyden önce, onları mali dayanaklarından, vakıflardan yoksun edeceğim. Yurt topraklarının büyük bir parçası, nerede ise üçte ikisi, belki de daha çoğu vakıftır. Bu topraklar mollaların yaşama

kaynaklarıdır. Bunların çoğu köylülerin elinden alınmış topraklardır. Buna son vereceğiz. Bir de utanmadan hükümetten yardım istiyorlar.

M. Kemal, Anadolu topraklarında, şimdi gördüğümüz dinç, sağlam delikanlıları askerden kaçırın 17 bin medrese bulunduğunu söyledi. Bu tam bir kolordu demektir. Medrese öğrencilerinin şimdiye kadar niçin askere alınmadıklarını sormam üzerine, M. Kemal, bunların askere alınmaları için gerekli emrin verilmiş olduğunu söyledi. Bu inkılâpçı adım, subaylar arasında büyük bir sevinç yaratmış ve bu olay, son günlerin en çok üzerinde durulan bir konusu haline gelmişti (Aralov, 1967, 105–106).

Atatürk, 27 Ekim 1922’de İstanbul’dan gelen öğretmen grubunun da katılımıyla Bursa Şark Tiyatrosu’nda yaptığı konuşmasında:

“...Marazın tedavisi ilmi ve fenni bir tarzda olursa şifa bahşolur. Yoksa bilakis maraz müzmin olur. Ve tedavi gayr-ı kabil bir hale gelir... Evvela fikir ve ictimaiyat kuvvetlerinin menbalarını tathirden başlamak lazımdır. ...İlim ve fen teşebbüsünün faaliyet merkezi mekteptir. Binaenaleyh mektep lazımdır (MEB, 1946, 718).

Atatürk konuşmasında, bir milletin iki parça halinde yaşayamayacağını belirtmiş ve bunun önüne geçebilmek için de şunların yapılmasını istemiştir:

“Katiyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

— Milliyetine

— Türk Devletine

—Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele lüzumu...”(MEB, 1946, 9).

Atatürk, eğitimde ikiliğin yol açmış olduğu zararın farkında olduğu için yapmış olduğu yurt gezilerinde bunu hep dile getirmiştir. Ocak 1923’te Alaşehir’de hükümet konağı avlusunda yaptığı konuşmasında şöyle demektedir: *“Milletimizin, memleketimizin Dar’ul-Fünunları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır”(MEB, 1946, 10).* Bu konuşmasında Atatürk ayrıca din öğretiminin yapılacağı yerin mektep olduğunu söylemiş ve yüksek din âlimi yetiştirme ihtiyacından bahsetmiştir: *“Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir... Dinimizin hakikat-i felsefesini tetkik, tettebbu ve telkin-i kudret ve fenniyesine tehasup edecek güzide ve hakiki ulema-yı kiram dahi yetiştirecek müessesat-ı aliyeye malik olmalıyız”(MEB,1946, 112).*

Atatürk, 3 Şubat 1923'te İzmir'e bir ziyarette bulunmuş ve halka yaptığı konuşmasında eğitimde birlik girişimlerinin önündeki güçlüğü şöyle ifade etmektedir: "...Medreseler ne olacak, evkaf ne olacak dediğiniz zaman derhal bir mukavemete maruz kalırsınız"(Sungu, 1938,423). 1 Mart 1923'te yaptığı meclis açış konuşmasında Atatürk, eğitim hakkında genel bilgiler verdikten sonra, Tevhid-i Tedrisat'ın gerekli olduğunu belirtmektedir:

"Efendiler! Evlad-ı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulum ve fünun vardır. Ali meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecat-ı tahsile kadar terbiye ve tedriste vahdet, hey'et-i ictimaiyetimizin terakki ve tealisi nokta-i nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'iyeye Vekâleti ile Maarif Vekâletinin bu hususta tevhid-i fikir ve mesai eylemesi temenniye şayandır." (Bingöl, 1970, 24).

2.2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabul Edilmesi

Atatürk'e göre medreseler çağdaş bir toplum oluşturmak, ulusal ve bilimsel eğitim yapmak amacına engel olan kurumlardı. Cumhuriyet kurulduğunda 4984 ilkokul sistemin yeniden düzenlenmesi gerektiği fikrini doğurdu.

Saltanattan cumhuriyete geçişte kadınların yüzde 98'i ümmi olmak üzere 12 milyon nüfusun ancak bir milyonu okur-yazardı. 355 bin çocuk ve genç de birbirinden çok farklı eğitim kurumlarına devam edebiliyordu. Görevdeki 12 bin öğretmenin ise ancak üç-dört bini Muallim Mektebi, Sultani, İdadi mezunu, diğerleri ise ilkokul mezunu ya da medreseden yetişmeydi (Sakaoğlu, 1991, 22).

Atatürk eğitim yoluyla insanların düşünce yapılarının değiştirilebileceğine inanıyordu. Birleşmiş ve tek amaca yönelmiş bir eğitim sistemi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin istediği tipte insan yetiştirilebilirdi. 1 Mart 1924'te Meclisin birinci dönem ikinci toplantısında "Şer'iyeye Evkaf ve Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekâleti'nin kaldırılması" ve "Tevhid-i Tedrisat" konularında teklifler sunulmuştu.

Atatürk, 1 Mart 1924 tarihli meclis açılış konuşmasında eğitimle ilgili şunları söylemiştir: " Memlekette maarif nurunun yayılmasına ve en derin köşelere kadar nüfuz etmesine bilhassa nasb-ı nazar ediyoruz" (Z.C.,1924, 4). Atatürk, konuşmasına eğitimin tek merkezden idare edilmesi gerektiğini söyleyerek şöyle devam etmiştir:

“Diğer taraftan idare-i hususiyelerden ve memleketin müteferrik menabiinden maarife tevcih olunan mesainin merkezden alakadarane takip olunmasını ve bu suretle mesai-i umumiyenin hedefini terakkiye sevk ve isalin tesadüfe bırakılmamasını iltizam ediyoruz”(Z.C., 1924,5).

2 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda tartışılan ve karara bağlanan üç yasa tasarısı meclise sunulmuştur. Bunlar:

1. Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının yurt dışına çıkarılmasına ilişkin Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının yasa önerisi
2. Şer’iye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılmasına ilişkin Siirt Mebusu Hulki Efendi ve 57 arkadaşının yasa önerisi
3. Tevhid-i Tedrisat hakkında Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve 57 arkadaşının yasa önerilerinden oluşuyordu (Akgün, 1983, 37–39).

H. Veldet Velidedeoğlu, bu üç yasanın aynı tarihlerde kabul edilmesiyle birlikte Türkiye’de laikliğin de eylemli olarak başladığını vurgular. Velidedeoğlu bu durumun sonuçlarını şöyle yorumlar:

“ Bu yasalar yürürlüğe girince artık 1924 Anayasası’nın ikinci maddesinin ‘Türkiye Devleti’nin dini, dini İslamdır.’ belirlemesinin hiçbir anlamı kalmıyordu. Nitekim 10 Nisan 1928 gün ve 1227 sayılı yasa ile bu maddeden ‘dini, dini İslamdır’ sözleri kaldırıldı. Ve daha sonra 3 Şubat 1937 gün ve 3115 sayılı yasanın ikinci maddesi ile Türkiye Devleti’nin ‘Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci’ olduğu kabul edildi. Böylece 1924’te doğan laiklik ilkesinin adı, on üç yıl sonra 1937’de Anayasada yer aldı; tıpkı 23 Nisan 1920’de eylemli olarak kurulmuş olan ‘Cumhuriyetin’ adının 29 Ekim 1923’te konması gibi. (Velidedeoğlu,,1990,422)

İlk iki maddenin kabulünden sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu ele alınmıştır. Saruhan Mebusu Vasıf Bey (Çınar) ve 57 arkadaşının önerdiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun gerekçesi özetle şöyleydi:

“Bir devletin genel eğitim siyasetinde, milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak gereklidir ve bu da öğretim birliğiyle olur. Tanzimat’ın ilan edildiği sıralarda öğretim birliğine geçilmek istenmişse de başarılı olunamamış, bilakis bir ikilik ortaya çıkmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok kötü ve sakıncalı sonuçlar doğurmuş, iki türlü eğitimle memlekette iki tip insan yetişmeye başlamıştır. Önerimiz kabul edildiğinde Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki bütün eğitim kurumlarının

biricik mercii Maarif Vekaleti olacaktır. Böylece bütün eğitim yuvalarında Cumhuriyetin irfan siyaseti, ortak bir eğitim yolu izlenecektir” (Sakaoğlu,1991, 23).

Kanun teklifinin okunmasından sonra maddelerin oylamasına geçilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilk dört maddesi aynen kabul edilmiştir. Ancak beşinci maddenin okunmasından sonra Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, bu maddeye ek fıkra önerisinde bulunmuştur. Ek fıkra şu şekildedir:

*“ Riyazet-i Celileye,
Beşinci maddenin nihayetine ber vechi ati fıkranın ilavesini teklif ederim. Ziraat, Ticaret ve Sanayi mektepleri gibi mektepler müstesnadır”(Z.C.,1924,28).*

Bu önerinin ardından mecliste şu konuşmalar geçmiştir:

“Zamir Bey(Adana)- “edecektir” kelimesi “edilir” diye kati bir ifade ile söylemek lazım gelir.

Süleyman Sırrı Bey(Yozgat)- Reis Bey, Reis Bey, müsaade buyurur musunuz? Takririmi izah edeyim. Efendim, şimdi bendeniz pek çok arkadaşlarım da aldılar. Ziraat müdiri umumisi şöyle bir mütalaaname yazıyor. Diyorlar ki, ziraat, ticaret, sanayi bilhassa ziraat mekteplerinde umumi bir takım işler vardır.

Mustafa Bey(Tokat)- İktisat vekili var, o söylesin.

İktisat Vekili Hasan Bey- Öyle bir şey yok.

Süleyman Sırrı Bey(Yozgat)- Yalnız sanayi ve ameliyata müteallık hususta Maarif Vekaletinin müdahalesi mektepten beklenen fevaidi ihmal ettirir diyor. Binaenaleyh hakem heyeti celilenizdir. İsterseniz kabul etmezsiniz.

İktisat Vekili Hasan Bey- Efendim, madde şöyle yazılmıştır ki, bunun içerisine ne ziraati sanayi mektepleri ne de mesleki umumi mektepler dahil değildir. Bu mesele temin edilmiştir. Müdür Beyin mütalaaları varid değildir. Maddeyi okumadan yazmıştır.

*Süleyman Sırrı Bey (Yozgat)- Reis Bey, takririmden vazgeçiyorum
(Z.C.,1924,29).*

Başka itirazın olmaması üzerine oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama sonucu maddeler yazıldığı şekli ile aynen 3 Mart 1924'te 430 no ile kabul edilmiştir. Kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ana maddeleri şunlardır:

“ Yüksek Başkanlığa,

Bir devletin milli eğitim politikasında ulusun duygu bakımından birliğini sağlamak için öğretim birliği en doğru, en bilimsel ve çağdaş ve her yerde yararı görülmüş bir ilkedir.

1839 *Gülhane Hattı*'ndan sonra açılan Tanzimat döneminde, Osmanlı Yönetimi öğretim birliğine başlamak istemişse de başarılı olamamış tersine bu konuda ikilik bile olmuştur. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir ulusun bireyleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim, bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, *duygu ve düşüncede dayanışma amacını hepten bozar.*

Yasa önerimiz kabul edilirse Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün eğitim kurumlarının tek mercii Milli Eğitim Bakanlığı olacaktır. Böylece bütün okullarda bundan böyle Cumhuriyetin eğitim politikasından sorumlu ve eğitimimizin birliğini, duygu ve düşünce çerçevesinde ilerlemekte görevli olan Milli Eğitim Bakanlığı pozitif ve birleştirilmiş bir milli eğitim politikası uygulayacaktır. Önerimizin bugün hemen ve ivedilikle görüşülerek yasalaştırılmasını yüce kuruldan rica ederiz.

Madde 1. *Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır.*

Madde 2. *Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı veya özel vakıflarca yönetilen bütün medrese ve okullar Milli Eğitim Bakanlığına devredilerek bağlanmıştır.*

Madde 3. *Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı bütçesinde mekatip ve medreseye ayrılan para eğitim bütçesine nakledilecektir.*

Madde 4. *Eğitim Bakanlığı yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Üniversitede (Darülfünun) bir ilahiyat fakültesi kurulacak ve imamat ve hutebat gibi dini hizmetlerin uygulanması ile yükümlü memurların yetişmesi için ayrı okullar kuracaktır.*

Madde 5. *Bu yasanın yayımı tarihinden itibaren genel eğitim-öğretim ile ilgilenen şimdiye kadar Müdafai Milliye'ye (Savunma Bakanlığı'na) bağlanmış olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâleti'ne (Sağlık Bakanlığı'na) bağlanmış olan darüleytaamlar bütçeleri ve eğitim heyeti ile beraber maarif vekâletine bağlanmıştır. Anılan rüşti ve idadilerde bulunan eğitim heyetlerinin hizmetlerinin konumu ileride ait olacağı vekâletler arasında düzenlenecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduyla olan bağlarını koruyacaklardır.*

Madde 6. *İşbu yasa yayınlandığı tarihten geçerlidir.*

Madde 7. *İşbu yasanın hükümlerinin uygulanmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir.”*
(*Velidedelioğlu, 1990, 419*).

Atatürk, konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabulünden sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması yetkisini Başvekâlet'e verdi (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2005, 234). İsmet İnönü de kanunun kabulü ile ilgili şunları söylemiştir:

Şeriye ve Evkaf Vekaleti ile Erkanı Harbiye Umumiye Vekaleti, din ve ordunun siyasi cereyanların ve münakaşaların dışında tutulması gerekçesiyle kaldırıldı. Hilafet kaldırıldı. Ve bu arada, aynı gün başka bir teklifle eğitim birliğini sağlayacak olan "Tevhidi Tedrisat Kanunu" Meclisten geçirildi. Bunların hepsi 3 Mart'ta, bir gün içinde oldu. Laik cumhuriyetin prensiplerini bu şekilde gerçekleştiriyoruz. Hemen arkasından anayasa müzakerelerine geçildi (İnönü, 2006, 452).

3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun birinci maddesi ile Türkiye'deki bütün bilim ve eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Medreseler, mektepler, yabancı okullar genelde özel vakıflarca kurulup istedikleri şekilde, amaçları doğrultusunda eğitim verebiliyorlardı. Bu da laik eğitim için büyük tehdit oluşturuyordu. Kanunun ikinci maddesi asıl eğitim-öğretim birliğini sağlayan madde olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

2.2.4. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Uygulanması

Bu yasanın Meclisten çıkmasından sonra, yasanın uygulamasıyla ilgili olarak Maarif Vekili Vasıf Bey görevlendirildi (Ergün, 1982, 50). O dönemde ülkede 29 adet Darülhilafe Medresesi vardı. Bakan, dünyanın her yerinde ilköğretimin sadece Bakanlık okullarında yapıldığını belirterek medreselerin hazırlık sınıfları kapatıldı. Kapatılan medreselerde okuyan 16.245 öğrenci taşlarına uygun öğretim programlarına kaydedildi. Hazırlık sınıfları kapatılan medreselerin yerine, yalnız imam ve hatip yetiştirmek üzere İmam- Hatip Okulları kuruldu. Başlangıçta 29 tane olan bu okulların programlarını Bakanlık hazırladı. Her yıl sayıları gittikçe azalan bu okullar 1929- 1930 öğretim yılında tamamen kapatıldı. Dini bilgiler konusunda uzman yetiştirmek amacıyla İstanbul Darülfünunu'nda açılan İlahiyat Fakültesi de üniversite reformundan sonra kapatıldı (Arı, 2002, 188) .

Bunun yanı sıra vilayet, kaza ve köylerde ilköğretim düzeyinde eğitim veren 479 tane de Medaris-i İlmiye vardı. Programı, kadrosu ve sınıfı olmayan, resmi denetimleri yapılmayan bu okullar Bakanın 11 Mart 1924'te verdiği emirle kapatılmaya

başlandı. Bunların öğrencileri ilkokullara kaydedilecek, müderrislerden gerekli niteliklere sahip olanlar da din dersi öğretmeni olabilecekti (Arı, 2002, 18) .

Tevhid-i Tedrisat kanunu ile aşağı yukarı 7.000 yetim çocuğu barındıran Darü'l-eytamlar da Bakanlığa bağlandı. Bunların durumu bakana “Olmasalar, daha iyi olurdu” dedirtecek kadar kötüydü. Bakan, buradakilerin hepsinin demirci veya kunduracı olamayacaklarını, yetenekli olanların sonuna kadar okutulacağını belirtiyordu (Ergün, 1982, 54).

Türk hükümeti kendi okullarına uyguladığı bu tutumu ülkedeki yabancı okullara da uyguladı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti kendi sınırları içinde hiçbir dinin ve mezhebin propagandasının yapılmasını istemiyordu. Azınlık okullarında tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve Türkçe gibi dersler koyularak Milli Eğitim Bakanlığına bağlılıklarının denetlenmesi benimsendi. 1926 Martında da bakanlık bu okulların uyguladıkları bazı gelenekleri kaldırılarak bu kurallara uymayan okullar kapatıldı (Arı, 2002, 189) .

Yasa öylesine radikaldi ki, başlangıçta askeri ortaokullar ve liseler bile Maarif Vekâleti'ne bağlandı (Sakaoğlu, 1991, 24). Buradaki öğretmen subaylardan bazılarının da lise öğretmeni olarak istihdamları gerçekleştirildi. Fakat askeri okullar 22 Nisan 1925 tarih ve 637 sayılı bir kanunla tekrar Milli Savunma Bakanlığına bağlandı (Ergün, 1982, 54). Bu kanun öğrenciler arasında ayırım yapılmasını engellemeyi amaçlamıştır. Eğitimde eşitlik alanında çıkarılan bir diğer kanun da 1926'da çıkartılan 822 sayılı kanundur. Bu kanun lise ve ortaokul öğrencilerinin gündüzlü olanlarından ücret alınmaması hakkındadır. Aynı yıl içinde çıkarılan 915 sayılı kanun, paralı yatılı öğrencilerin yarısının parasız yatılı kabul edilmesi ve sınıflarını geçmek şartıyla yatılılıklarının devam etmesi karara bağlamıştır (Öymen, 1965, 25) .

Sakaoğlu'na (1991) göre yasanın temel amacı ilk, orta ve lise düzeyindeki yeni kuşaklara ortak bir milli kültür vermek, kuşakları farklı akımların ve görüşlerin, maksatlı yetiştirme ve emellerinden uzak tutmaktır. Bu da ancak, tüm okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması ile olurdu (24- 25).

2.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Uygulanmasının Sonuçları

1. 3 Mart 1924'ta çıkartılan Tevhid-i Tedrisat kanunuyla öğretim birliği sağlanarak ölkü ve kültür birliği yolunda önemli adımlar atılmıştır. Ümmetten millete geçiş hızlanmıştır.
2. Okulların Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimine girmesi ve medreselerin kapatılmasıyla okullardaki öğretim laik bir tabana oturtularak yüzyıllardır bilimsel düşünceyi engelleyen nedenler ortadan kaldırılmıştır.
3. Yabancı okulların denetim altına alınmasıyla bunların ölkü aleyhinde faaliyet göstermelerinin önüne geçilmiştir.
4. Öğretimin modernleşmesiyle bilime giden yolun önü açılmış, Türkiye çağdaşlaşmanın gerçekleşmesini sağlayacak alt yapıyı hazırlamıştır.
5. Öğretimin birleştirilmesiyle rejim ve inkılâp karşıtı güç odaklarının dayanakları ortadan kalkmıştır (Çaycı, 1995, 31).

BÖLÜM III

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU VE DİN EĞİTİMİ

3.1. Osmanlı Devleti'nde Din Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde yenilik hareketlerinde kimse dini okullara dokunmaya cesaret edememiştir. Yeni kurulan okullar ve ordu dini makamların etkisi dışına çıkarılırken medreseler varlığını devam ettirmiştir. Böylece bu farklı eğitim kurumları birbirinden farklı ve çoğu zamanda birbirine karşı kuşaklar yetiştirmişlerdir.

1916 yılında toplanan İttihat ve Terakki Partisini genel kongresinde, Evkaf Vekâletinin elindeki ilkokullar Maarif Vekâletine devredilir. Medreseler de Evkaf Vekâletinin elinden alınarak başka bir dini makam olan “Bab-ı Meşihat” a bırakılır. Ancak bu okulların kaldırılması veya dini etkiden kurtarılması gibi uygulamalara cesaret edilemez (Başgöz-Wilson, 1968, 80).

Kurtuluş Savaşı yıllarında, gerek Mustafa Kemal'in konuşmalarında, gerekse eğitimle ilgili yapılan konuşmalarda açık bir şekilde olmasa da eğitimin birleştirilmesi gerektiğiyle ilgili fikirlere rastlamak mümkündür (Sungu, 1938, 409). Fakat savaş biter bitmez Mustafa Kemal Atatürk konuşmalarında eğitimin birleştirilmesi gerektiğinden söz etmiştir:

“Medreseler ne olacak, Evkaf ne olacak dediğimiz zaman hemen bir karşı koymayla karşılaşsınız. Bu karşı koyuşu yapanlardan hemen ne hak ve selahiyetle yaptıklarını sormak gerekir. Milletimizin ve memleketimizin “darülrifan”ları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın erkek aynı şekilde oralardan çıkmalıdır.”

Bu fikir o zamanlar gerek basında gerekse Mecliste küçük bir aydın grup tarafından desteklenmektedir. Ancak hiç kimse Evkaf Bakanlığını kaldırılması gerektiğini açıkça ifade etmemektedir. 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla bu bakanlık da kaldırılır. Hilafeti kaldırmaya karar veren askerler (Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım Paşa) , onunla birlikte “Evkaf ve Şeriyeye Bakanlığı” nı da kaldırır ve tüm okulları Maarif Bakanlığına devrederler (Başgöz-Wilson, 1968, 81) .

3.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde medreselerin kapatılmasıyla ilgili tartışmalar çıkmıştır. Yusuf Akçora gibi düşünürler medreseleri kapatmamayı, adlarını “Hâkimiyet-i Milliye Medreseleri” olarak değiştirmeyi ve fakir öğrencilerin buralarda devrimci birer din adamı olarak yetiştirilmelerini önermiştir. Ancak Mustafa Kemal bu fikri benimsememiş ve medreselerin kapatılması için gerekli emirleri vermiştir (Başgöz- Wilson, 1968, 82) .

Öğretimin birleştirilmesi yasının çıkarılmasından bir süre sonra Eğitim Bakanı Vasıf Bey, “Eğitim Bakanlığı'nın elindeki ilkokulların hiçbirinde meslek dersleri okutulamayacağı, bunun öğretimin birleştirilmesi ilkesine aykırı olacağı” gerekçesi ile medreseleri kapatmıştır. Vasıf Bey, medreselerin kapatılmasına ilişkin yayınladığı genelgede şu konulara yer vermiştir:

1.Devletin bütçesinde ve teşkilatında, kadrosu, heyet-i talimiyesi, programları mevcut ve muayyen olmayan Medaris-i İlmiye'nin devamı tedrisatına müsaade edilemez. Binaenaleyh, bu emrin vücuduyla beraber vekâletimizin merkez, kaza ve köylerinde mevcut olan bu gibi medreseler hemen sed edilecektir.

2.Bu medreselerde mevcut olan talebe, o mahallin ibtidai mekteplerine veyahud lise ve idadilerin kısm-i ibtidailerine behemal naklonulacaktır.

3.Bu medreselerin müderrisleri, arzu ettikleri takdirde mekteplerimizin ulum-u diniye muallimliğine tayin edilecektir.

4.Memleketin ibtidai tdris ve terbiyesinin ancak maarif mekteplerinde temin edilmesi, son kanun icabatından olmakla, eski Darü'l-Hilaf e medreselerinin, ibtidai mekteplerimizin sınıflarına tekabül eden ihzari isimleri ilga edilmiştir. Buradaki talebe, mahalli ibtidai mekteplerine yahut leyli, idadi kısm-ı ibtidailerine behemal nakledilecektir. Bu sınıfların muallimlerinden şerait-i kanuniyeye haiz olanlar, ibtidai mekteplerinde tavzif edilecektir.

5.Eski Darülhilafe medreselerinin ibtidai hariç ve dahil kısımları son kanunun dördüncü maddesine tevfikan imam ve hatip yetiştirilmek üzere vekaletin idaresi altında ikba edilmiştir. Ders programları, mahallin isimleri İmam ve Hatip Mektebi olacaktır. Medaris-i İlmiyenin ibtidai dahil ve hariç kısımları mevcut ise ve arzu edilirse, bunların talebesi imam ve hatip mektebine nakledilecektir.

6.Bu emrin hemen tatbiki ve sürat-i iş'arı mecburdur (Korukçu, 2001, 35) .

1924'te kapatılan 479 medresede 18.000 medrese öğrencisi bulunuyordu. Bunlardan ancak 6.000'i gerçekten medrese öğrencisiydi. Geri kalanlar kayıtlarını yaptırıp askerlikten kaçtıktan sonra, işlerinde çalışıyorlardı (Başgöz, 1999, 78).

3.3. TBMM Görüşmelerinde Medreselerin Kapanmasına İlişkin Tartışmalar

Medreselerin kapanmasına ilişkin tartışmalar, meclise de sığramış ve özellikle Diyanet İşleri Reisliği ve Maarif bütçelerinin müzakeresi sırasında hararetli münakaşalar olmuştur. 17 Ağustos 1340/1924'ta Maarif bütçesinin müzakeresi yapılırken bazı milletvekilleri, TTK' da medreselerin kapatılmasıyla ilgili hiçbir bilginin olmadığını ve uygulamanın da yanlış yorumdan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdi (MEB, 1946, 261–262).

Medreselerin kapatılmasına ilişkin açıkça tavrını ortaya koyanlardan Mustafa Feyzi Efendi (Konya), Diyanet İşleri Reisliği bütçesi görüşülürken; Diyanet İşlerini üstlenecek din âlimine ihtiyaç bulunduğunu, fakat henüz, kurulan İlahiyat Fakültesinin aranılan elemanları yetiştirmesinin mümkün olmadığını iddia etti (Z.C.,1924,900). M. Feyzi Efendi'ye göre, din işlerini yerine getirecek kişiler; müderris, ulema ve hatiplerdir. Ayrıca Türk tarihinin 600 yılına damgasını vurmuş olan medreselerde zararlı bir durum varsa, bunun giderilmesi gerekmektedir (Z.C.,1924,900).

M. Feyzi Efendi, görüşlerini şöyle özetlemektedir:

“İlahiyat Şubesinden çıkacak bir efendi müfti olamaz. Sebebi, İlahiyat Şubesinde okunacak dersler, müftülerin haiz olması lazım gelen malumat-ı kanuniyeyi orada veremez... çünkü o şube İlahiyat ile, nazariyat ile iştilal eden bir fendir. (Z.C.,1924,914) ...Yani ilmiye mektepleri, müftülerimizi, kadılarımızı, ulemamızı yetiştirmek için her halde lazımdır. İmam ve Hatip Mektepleri gayr-ı kafidir. Binaenaleyh, maruzatım şudur ki: Bütçeyi tekrar Muvazene-i Maliye encümenine iade edelim. (Z.C.,1924,912-913)

Diğer bir eleştiri sahibi ise, Karahisar Mebusu Sahip Kemal Efendi'dir. O da bazı tespitlerde bulunduktan sonra eleştirilerini şöyle dile getirmiştir:

“... 324 senesinden beri medarisin asri bir şekle girmesi için hayli çalıştım. Ve o mesai neticesinde sabık Dar'ul-Hilafe ünvanını taşıyan medreseler, ciddi bir programla, asri bir programla, asri bir teşkilatla hal-i hazırı iktisap etmişti. Diğer taraftan, muktedir heyet-i tedrisiye bulmak, bütçede karşılığı mühim bulunan bir mesele olduğu için, Dar'ul-Hilafe ünvanıyla yad edilen bu müesseselerden otuz tane açabilmişti. Bakisi (ma la yüdre kullehu, la yutrek kullehu) kaidesine ittibaen, bu kadar geniş memleketimizde pek çok köyler vardır. Bu kadar köy halkının vacibat-ı diniyesini ifa etmesi için bir imama, mümkün

olduğu kadar çocuklarını okutmak için bir muallime ihtiyaç olduğundan “Medaris-i İlmiye” namında ve Hükümet-i Milliye'nin tesisinden sonra Mustafa Fehmi Efendi Hazretlerinin Şer'ie Vekaleti zamanında, bir nizamname ile de medaris-i ilmiye ünvanıyla ikinci bir kısım medreseler meydana gelmiştir. Bunlar da bütün bütün programsız değildi. Efendiler! Bunların da programı vardı. Fakat diğer programlar gibi yüksek ve asri değildi. Çünkü o programı takip etmek için mükemmel bir heyet-i idare var. Fakat diğer bir programı tatbik etmek için iki üç muallim var, o kadar.

Vekil beyefendi pek istical buyurarak bunların hepsini birden kapatmışlardır. Bendeniz kendilerinin yerinde olsa isim, bunların içersinde müderrisleri uygun olmayan, kifayet-i ilmiyesi muvafık olmayanlar vardır; teftiş edilir, tekik edilir, o gibiler tedrisattan men edilir. Ve diğer kudret-i ilmiyesi kafi derecede görülenler tedrisata devam ederdi. Çünkü memleket muhtaçtır. Bugün Dar'ul Hilafe medresesinde, imam ve hatip yetiştirmek üzere, bu ünvanla mektebe kalbettikleri medreseler otuz tanedir. Bu miktar mektep, memleketin neresine kifayet eder? Bu gayr-ı kafidir (Z.C.,1924,912-913).

Kamil Efendi, TTK gereği gerçekleştirilecek tevhit ilkesinin iptidai mekteplerinde de yapılması gerektiğini, mesleki eğitimin başlangıcı olan tali mekteplerde ise tevhidin gerçekleştirilmesinin yanlışlığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“...Tevhid-i Tedrisat, tabii tedrisat-ı ibtidaiyenin tevhididir. Çünkü tedrisat-ı taliye-yi ibtidaiye, tedrisat-ı aliyeyi de tedrisat-ı taliye yetiştirecektir. Yani, ali müesseselere talebeyi, tali mektepler yetiştirecektir. Bunun için mesleki müesseseler, tedrisat-ı taliyeden başlar. Yoksa tedrisat-ı aliyeye vardığı zaman me'luf olmayan ilimler, fenler talebenin önüne sürülecek olursa hiçbirini hazmedemez, hiçbirini kavrayamaz”(Z.C.,1924,913).

Medreselerin kaldırılmasını açıkça eleştiren ve TTK'nın yanlış uygulandığını savunan diğer bir mebus da, Raif Efendi (Erzurum)'dir. Raif Efendi, TTK'dan kastın medreseleri kapatmak olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Bu TTK'nın çıktığında burada bulunamadım. Fakat esbab-ı mucibesini okudum. Bunda hiçbir müessese-i ilmiyenin seddine dair bir şey görmedim. Ve olmasa da gerektir. Çünkü memlekette ilme, irfana ihtiyacı olan cüz-ü vatanlarımız yani köylerimiz kırk bine baliğ oluyor, zannedirim. Bugün mevcut olan mekatib-i ibtidaiyemiz zannetmiyorum ki, bu mevcudun aşrını ihata edebilsin” (Z.C.,1924,915).

İkinci celsenin başlamasıyla birlikte Maarif Vekili Vasıf Bey (Saruhan), Maarif Vekaleti ve kendisine yönelik eleştirileri yanıtlamış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetleri anlatıp kendini savunmuştur (Z.C.,1924,917)

Vasıf Bey, önce yaptığı tüm işlerine temel olarak, Meclis-i Ali'nin çıkardığı kanunları esas aldığını belirtmiştir:

“Arkadaşlar! Bu kürsüden mukarrerden söyledim ki, kanaatlerinde çok samimi ve sarih olan bir adamım. Aynı zamanda şunu tekrar serahaten arz edeyim ki, yaptığım bütün icraatta ve yapacağım bütün icraatta Meclis-i Ali'nin neşrettiği kanunları, Meclis-i Ali'nin vereceği kararları kemal-i itaatle nazar-ı itibara almak mecburiyetindeyim” (Z.C.,1924,917).

Vasıf Bey, daha sonra ise Kamil Efendi, Mustafa Feyzi Efendi ve Hoca Raif Efendilerin tenkitlerine değinmiş ve bunları cevaplandırmıştır. Önce hangi selahiyet ve gerekçeyle medaris-i ilmiyeleri kapattığını şu şekilde izah etmiştir:

“... Medreselerin memlekette eski teşkilatları itibariyle yaptıkları tahribat, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki ulema-yı dinimiz tarafından da itiraf edilmiş ve bunun tesiriyle yapılan yeni teşkilatta, Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Medreseleri teşkil edilerek, bu medreselerin yavaş yavaş mevcudiyetine ve vazifelerine nihayet verilmiştir. Bu medreseler memleketin muhtelif yerlerinde gayet harap, izbe köşeler içerisinde bir tek müderris tarafından bütün ülum ve fünun tedris edilerek açılan ve idameleri arzu edilen medreselerdir” (Z.C.,1924,919).

Vasıf Bey, meslek derslerinin hangi öğretim kademesinde verilmesi gerektiğine ilişkin şunları söylemektedir:

“... Dünyanın hiçbir tarafında tedrisat-ı ibtidaiyede meslek meselesi mevzubahis olamaz. Hiçbir akıl, hiçbir mantık 7-8 yaşındaki bir çocuğun - ki terbiye ve maarif-i umumiye sistemi dahilinde yetişmeye mecburdur – herhangi bir hükümet, bu şerait dahilinde mekatib-i ibtidaiyede meslek esasına göre terbiye edilmesi cihatını kabul edemez! Meclis-i Ali'nizin neşrettiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur ki, bana bu selahiyeti vermiştir (Z.C.,1924,919).

Vekil Bey daha sonra genel anlamda medreselerin vaziyet-i umumiyesi ve askerlikten kaçış-medrese ilişkisi hakkında bilgi vermektedir:

“... Eskiden medreselerimiz, hiç şüphesiz iki üç asır evvel birçok kıymetli adamlar yetiştirmiştir. Müessesat-ı ilmiyemiz, medrese namı altında mevcuttur. Fakat bilahare arkadaşlar, medeniyetin, fennin ve ulumun tekamülü karşısında bizzat biz, yüz seneden beri, 150 seneden beri aynı tedrisat mecburiyeti karşısında kaldık. Ondan sarf-ı nazar olursa arkadaşlar, bugünkü vaziyette, tasavvur ettiğim vaziyette, mevcut olan talebe için iki yol vardır. Biri askerlikten kaçmak, diğeri medreseye ismini kaydettirerek dışarıda sanatla iştigal etmektir. Arzu buyurursanız bunun için zat-ı alilerinize istatistikler arz edeyim; Arkadaşlar! Medreselerde on sekiz bin talebe okumaktadır. Size ihşa-i malumat veririm ki, bu on sekiz bin talebenin ancak altı bin küsürü mekteplerde mevcuttur. Geri kalan on iki bini, ismini medreseye kaydettirmiştir. Vesikasını almıştır ve ondan sonra bakkalık ve esnaflık yapmaktadır. Muhterem arkadaşlarım! Tedris-i dini bu mudur? Tedris bu mudur?” (Z.C.,1924,919-920)

Vekil Bey, ibtidai tedris ve terbiyenin sadece Maarif'e bağlı İbtidai mekteplerinde yapılabileceğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Tevhid-i Tedrisat yapıldıktan sonra ve dünyanın bütün mektepleri tarafından kabul edilen bir esasa göre ibtidai tedris ve terbiyede, hiçbir meslek meselesi düşüncesine müsaade edilmedikten sonra rica ederim arkadaşlar, memleketin çocuklarını ve memleketin evlatlarını ben yalnız kendi ibtidai mekteplerimizde tedris ettirebilirim. Bunun hilafında hareket ettiğim gündür ki, Meclis-i Ali'niz beni tahtie etmelidir” (Z.C.,1924,920).

Vekil Bey, tali mekteplerde meslek eğitimi konusunda ise şunları söylemiştir:

“... Muhterem rufekam buyurdular ki; her mesleğin bir mektebi vardır ve her meslek için tali mektepler mevcuttur. Nerede arkadaşlar? İstirham ederim. Tıp fakültesine doktor yetiştirmek için giren efendilerin, ayrıca bir tali mektebi var mıdır? İstirham ederim arkadaşlar! Son Tevhid-i Tedrisat Kanunu mucibince askeri mekteplerini bile bize devrettiler... Hukuk için, edebiyat için, tıp için, dünyada mevcut bilumum bütün mesalik için hatta arkadaşlar, ısrar ediyorum, ziraat mekteb-i alisi, ticaret mekteb-i alisi için rica ederim, maarif idaremizde, Teşkilat-ı Maarifimizde bana bir meslek mektebi, tesiatı gösteriniz. Yoktur arkadaşlar. Bütün ali tahsil ve bütün meslek tahsili, doğrudan doğruya Maarifin yeknesak ve müttehit bir programına malik olan liselerde yetişir” (Z.C.,1924,920)

Vasıf Bey, meslek mekteplerinin gereksizliğinin yanı sıra, bu durumun istisnasının İmam ve Hatip Mekteplerinde uygulandığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“...Fakat arkadaşlar! TTK'nın bana emrettiği bir kısım vardır ki, elbette onu tatbika mecburdum. TTK'da, Meclis-i Aliniz memleketin ihtiyacı nokta-i nazarından

gördüğünüz lüzum üzerine İmam ve Hatip Mektebi diye bir mektep, bir meslek mektebi kabul buyurdunuz. Buna itaat etmek, hümet etmek vazifemdir. Ve bunu da tatbik ettim... Arkadaşlar! Daru'l Hilafe mekteplerini tay nokta-i nazarından, şu vaziyeti itibariyle İmam ve Hatip Mektebi'ne kalbettik. Efendim! Bana Şer'îye Vekaletinden devredilen kadrolarıyla, dersleriyle, müfredat programlarıyla aynen ikba ettim. Daha ne istiyorlar” (Z.C.,1924,920-921).

1925 yılında Muallimler Birliği'nde bir konuşma yapan İsmet Paşa, bu yasayı hazırlayıp kabul ederken bunun yanlış yorumlanacağını, dinsizlik suçlamasına uğrayacaklarını, halkın tahrik edileceğini bildiklerini söylüyordu. İsmet Paşa bu hareketin dinsizlik olmadığını, bu hususta yapılacak itirazların dinlenmeyeceğini, kanunun tüm yönleriyle uygulanacağını belirtiyordu (Ergün, 1982, 52).

Bakanlık, Mustafa Kemal'in TBMM'nin altıncı çalışma yılını açarken yaptığı konuşmada özellikle öğretmenler üzerinde durmasını fırsat bilerek bir genelge yayınladı. Bu genelgede, öğretmenlerin artık irticai görüşlerin tahribatına izin vermemeleri; bütün öğretmenlerin cehalete, taassuba ve bunların dayanakları olan zümre ve kurumlara karşı bilinçli bir cihat yapmaları istendi (Ergün, 1982, 53- 54).

3.4. Medreselerin Kapatılması

Medreselerin kapatılması ile eğitim ve öğretimde bir aksama olmadı. Çünkü medreselerin görevini mektepler üstlenmişti. Kanunun 4. maddesine dayanılarak İmam-Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesi açıldı, Kur'an Kursları Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak varlığını sürdürdü (Gürtaş, 1982, 79).

Maarif Vekili Vasıf Bey, “medreselerin kapatılmasının yanlışlığı olduğu ve medreselerin kapatılmasıyla ilgili kişisel tavır takındığı” şeklindeki eleştirilere karşılık olarak medreselerin neden kapatıldığına dair açıklamalar yapmıştır. Vasıf Bey'in beyanatlarına göre yönetmeliği ve kadrosu bulunan 29 Daru'l- Hilafe Medresesi vardı ve bu medreselerdeki öğrencilerin yarısından fazlası hazırlık kısmında kayıtlı bulunmaktaydı.

Kapatılan medreselerde bulunan 16245 öğrenciden yaşları uygun olanlar ilkokullara ve liselerin ilkokul kısımlarına alınacaktır. Hazırlık kısımları kapatılan

Daru'l- Hilafe medreselerinin yerine İmam ve Hatip Mektepleri açılacaktır. Bu medreselerin öğrencileri de liseler ve ilk öğretmen okullarına kaydedilecektir. Bunun dışında vilayet, kaza ve köylerde bulunan ve sayıları 479 tane olan Medaris-i İlmîyeler de kapatılacaktır. Bahsi geçen 479 medreseye kayıtlı olanların sadece üçte biri gerçekten öğrenciydi. Geri kalanlar ise kayıt yaptırarak askerlikten kurtuluyorlar ve başka mesleklerle uğraşıyorlardı (Korukçu, 2001, 36- 3).

“Yenigün” gazetesinin, Bakan’a tehdit mektupları geldiği şeklindeki haberini doğrulayan Vasıf Bey, kapatılan medreselerin yerinin iddia edildiği gibi boş kalmaya çağını, yerlerine yatılı ilkokullar yaptırılacağını söyledi (Hakimiyet-i Milliye, 1924,3). Bu arada Adalet Vekili Necati Bey’in şer’i mahkemeleri kapatması üzerine Vasıf Bey de Mekteb-i Kuzat’ı kapatıyordu (Ergün, 1982, 51).

Bakan’ın “medreselerin bir anda ve tamamen kapatılması emri” ülkenin her tarafında uygulanmaya başlandı. Maarif Vekili Vasıf Bey’in medreseleri kapatması basında da büyük tartışmalara yol açmıştır. Gazetelerde çıkan haber ve yorumlarda genelde Vasıf Bey’in haklı veya haksız olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Özellikle dindar kesimin yayın organı Sebilürreşad’da “Medreseler Satılabilir mi?” şeklinde başlıklar kullanılarak bu durum çok sert bir dille eleştirilmiştir.

Buna karşılık yapılan inkılâpları savunanlar da kendi gazetelerinde Vasıf Bey’i destekleyen yazılar yazmışlardır. Falih Rıfki Atay, Cumhuriyet Gazetesinde yer alan bir yazısında Vasıf Bey’in medreseleri kapatmasını şöyle yorumlamıştır:

“ Bir gecede on altı bin softa ocağını söndüren Maarif Vekili Vasıf Bey’in bütün Türk gençliğini iftihar ettirecek kadar güzel ve kahramanca olan bu harekette, şahsen en kıymetli rolü oynadığını pek yakından biliyorum. Onun için şerefi hep birlikte taksim edilmezse, irfan birliği inkılabından yarın tevellüt edebilecek memnuniyetsizliklere, hatta tecavüzlere karşı Vasıf Bey’le bir safta bulunmak, Türk gençliğinin uluvv-u cenabına yakışmaz” (Cumhuriyet,1924, 4).

Sebilürreşad gazetesinde Falih Rıfki’nın yazısına cevap niteliği taşıyan yazılar yayınlanmıştır. Bunların birinde “Ocak Söndürmek de Meziyet İmiş” başlığı kullanılmış ve on altı bin softanın değil, on altı bin ilim erbabının ocağının

söndürüldüğü ifade edilerek, Tevhid-i Tedrisat uygulamasından nelerin kastedildiği anlatılmıştır (Sebilürreşad, 1924,348–349).

Medreselerin kapatılmasına karşı çıkanların ortaya koydukları eleştiriler doğrultusunda, bu kesimin Kanundan beklentilerinin şu şekilde olduğunu söyleyebiliriz: “Tevhid-i Tedrisattan gaye yalnızca, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan eğitim ve öğretim kurumlarının Maarif Vekâletine bağlanmasıdır. Maarif Vekilinin yaptığı gibi programlarda mevcut olanın yerine, farklı uygulamaların getirilmesi değildir (Sebilürreşad, 1924,59).

Medreselerin kapatıldığı 1924 yılında İmam-Hatip mektepleri açıldı. 1924 Nisan başlarında Adana ve Konya İmam-Hatip okulları öğrencileri, lise ve öğretmen okullarına geçmek istemişler; Bakan da bunların hepsinin liselere alınması için talimat vermiştir (Ergün,1982,52). 2258 öğrenciyle öğretime başlayan İmam-Hatip mekteplerinin sayısı, 1925’te 26’ya, 1926’da 20’ye, 1928 yılında 2’ye düşmüştür.1928’de öğrenci sayısı iki okulda toplam 287 kişiydi. Bu okullar 1931’de tamamen kapandı, bu durum 1949 yılına kadar sürdü. İmam- Hatip Okullarını tamamen kapatılmasıyla birlikte İlahiyat Fakültesi dışında din öğretimi yapan kurum kalmadı. Bu durum laiklik karşıtları için bir propaganda aracı olarak kullanıldı (Doğan, 1999, 165).

Maarif Vekâleti, laik bir ülkenin okullarında din derslerinin devlet tarafından okutulmasının laikliğe aykırı olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle 1927 yılında yapılan program değişikliğiyle din dersleri ile Arapça ve farsça gibi doğu dilleri ortaokul ve lise programlarından çıkarıldı. Ancak köy ilkokullarında 1940 yılına kadar, boş inançlardan arınmış Müslümanların yetiştirilmesi amacıyla din dersleri okutulmuştur. Köy ilkokullarındaki öğrenciler haftada bir saat din dersi görecekdiler ve bu derslerde Tanrı’nın birliği ve peygamberin hayatı çocuklara öğretilecekti. Ayrıca bu konular dışında kimsenin dinine ve inancına karışmamak, çok çalışmak, hayırlı insan olmak, başka insanlarla iyi geçinmek, bağınazlıktan uzak durmak gibi konular işlenecekti (Başgöz-Wilson, 1968, 83) .

Yasanın dördüncü maddesinde kurulmasına karar verilen İlahiyat Fakültesi, 1924 yılında İstanbul Üniversitesi’nde açıldı. Açıldığı yıl 224 öğrencisi olan İlahiyat Fakültesi’nin öğrenci sayısı,1933 yılında 20’ye düştü. O yıl yapılan üniversite

reformuyla İlahiyat Fakültesi kapatıldı. Bunun yerine İslam İnceleme Enstitüsü kuruldu. Bu enstitüdeki Şerafettin Efendi (Yaltkaya) Diyanet İşleri Reisliği'ne atandı ve iki hoca da emekliye ayrıldı. Bunun üzerine öğrenci yokluğu da gerekçe gösterilerek, 1936 yılında tamamen kapatıldı. Bu durum, 9 Mayıs 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmaya kadar sürdü (Ertan- Küçük, 1976, 44- 48).

Vasıf Bey'den sonra Bakanlığa gelen Saraçoğlu Şükrü Bey de, Maarif Müdürlüklerine gönderdiği genelgede Türk milletinin yüzyılların geri düşüncelerinden sıyrılarak uygar milletler arasında yer alması gerektiğini, bunun için taassuba ve cehalete karşı savaş açtıklarını belirtmekteydi.

1925 yılında da tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması üzerine Maarif Vekili Hamdullah Suphi, Maarif Müdürlüklerine telgrafla gönderdiği emirde, kapatılan kurumların muhafaza ve yönetimi hakkında yönetmelik gelinceye kadar bütün tekke, zaviye ve türbelere Maarif Müdürlerinin bakmasını istemiştir (Ergün, 1982, 54).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. madde dışındaki maddelerinin uygulanmasında çok fazla sorun yaşanmamıştır. Ancak kanunun kabul edilmesiyle birlikte Türkiye'de din eğitimi sorun haline getirilmiştir. Özellikle eski düzeni savunanlar medreseleri ve İmam- Hatip Okullarını siyasal tartışmaların içine çekmişlerdir (Sarpkaya, 2003, 128–129).

3.5. İmam-Hatip Okullarının Doğuşu

İmam-Hatip Okulları yüksek öğrenim seviyesinde din adamı yetiştiren okulların kaynağıdır. Bu okullar olmadığı takdirde yükseköğrenim seviyesinde din adamı yetiştirecek fakülte ve yüksekokullara kaydolacak öğrenci bulmak imkânsız olacaktır. İmam-Hatip okullarının açılış tarihi 1924'ten ziyade 1913 olarak kabul edilirse daha doğru olur. Çünkü 1913 yılında kurulan İmam-Hatip Medreselerinin fonksiyonu aynı idi.

İmam-Hatip Medreseleri Camilere imam ve hatip yetiştirme amacıyla açılan okullar olduğundan o dönemde fazla rağbet görmemiştir. Bu nedenle bu okullar Vaizler Medresesi ile birleştirilerek Medresetül-İrşad adını almışlar ve 1924 yılına kadar bu adla eğitim vermeye devam etmişlerdir. Bu okulların rağbet görmeme nedenleri ise o

yılların savaş yılları olması ve bu okulların gelecek vaat etmemesidir (Dinçer,1974,10–11) .

3.5.1. Dar’ül Hilafet-ül Aliyye Medresesi ve Medrese- tül Mütéhassısın

İkinci Meşrutiyet döneminin Hukuk Fakültesi Müderrislerinden olan Mustafa Hayri Efendi 1911- 1912 yıllarında Evkaf nazırlığında bulunmuş ve 1913 yılında Şeyhülislamlığa atanmıştı. Medreselerin ıslah edilmesi gerektiğini düşünen Mustafa Hayri Efendi, “İslah-ı Medaris Nizamnamesi” adını taşıyan bir proje hazırlayarak hükümete 1 Ekim 1913 tarihinde kabul ettirdi. Bu nizamname ile İstanbul’daki tüm medreseler “Dar’ül Hilafet-ül Aliyye” adı altında birleştirildi. Bu medreseler üç bölümden meydana gelmiştir. Bunlar;

- Bugünkü ortaokul seviyesinde olan tali kısım-ı evvel
- Bugünkü lise karşılığı olan tali kısım-ı sani
- Bugünkü üniversite karşılığı olan Ali kısım.

Her bölümde eğitim dört yıl olmak üzere toplam oniki yıldır. Ayrıca bu okulların yükseköğretim kısmından mezun olanların devam edeceği Medrese-tül Mütéhassısın kurulmuştu. Bu okulun eğitim süresi iki yıldır ve ileri düzeyde din eğitimi veriyordu (Dinçer, 1974, 16).

3.5.2. Taşra Medreseleri

İstanbul dışındaki tüm medreseler taşra medreseleri adı altında toplanmıştır. Bu okullarda verilecek eğitim için yeni bir program yapılmış ve eğitim süreleri 5 yıl olarak belirlenmişti. Bu yeni program 1914- 1915 eğitim- öğretim yılında deneme olarak uygulanmaya başlandı.

3.5.3. Medrese-tül Vaizin

Mustafa Hayri Efendi’nin hazırladığı nizamnameye dayanılarak halka dinini en iyi şekilde anlatabilecek ve vaazlar verebilecek insanlar yetiştirmek amacıyla Medrese-tül Vaizin açılmıştır. Eğitim süresi üç yıl olan bu okullar kısa ömürlü oldu ve daha sonra İmam- Hatip okulları ile birleştirilerek Medrese-tül İrşad adını aldı (Dinçer, 1974, 17).

3.5.4. Medrese-tül Eimme vel Huteba

İmam- Hatip yetiştirmek üzere 1913 yılında kurulan bu okullar savaş yılları olması sebebiyle çok fazla ilgi görmedi ve kısa süre sonra Medrese-tül Vaizin ile birleştirildi.

3.5.5. Medrese-tül İrşad

Vaizler Medresesi ile İmam- Hatip Medreselerinin birleşmesiyle medrese-tül İrşad adıyla yeni bir medrese kuruldu. Bu medresenin vaizler şubesinde eğitim üç yıl, imam- hatip şubesinde ise iki yıl olarak kabul edildi. Bu okuldan mezun olanlar, kara ve deniz askeri birliklerinde imamlıklara; vilayet ve kazalarda ise vaizliklere tayin oldular. Bu okullar 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar varlıklarını sürdürdüler. Bu tarihten sonra Medrese-tül İrşad ve Taşra Medreseleri kapatılarak yerlerine İmam- Hatip Okulları kuruldu (Dinçer, 1974, 18–19).

3.5.6. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Sonrası İmam- Hatip Okulları

Bu okullar, medreselerden farklı olarak bir meslek okulu olarak kurulmuşlardır. Bu okullarda, dört yıllık eğitim süreleri boyunca ortaokul derslerinin yanı sıra meslek dersleri de okutulmaktadır (Okutan,1983, 416) .

Darü'l- Hilafe Medreseleri öğrencilerinden isteyenler sınava tabi tutulmuş ve sınav sonucunda başarı durumlarına göre dört gruba ayrıldı. Bu gruplar 1923- 1924 eğitim öğretim yılında İmam- Hatip Okullarına geçerek, bu okulların birer sınıfını oluşturdular. Kanun 1924 yılında çıkarılmasına rağmen bu okullar aynı yıl mezun verdiler (Öcal, 1994, 32).

Aynı yıl İmam- Hatip Okulları ile ilgili bir talimatname yayınlanmıştır. Bu talimatnamenin maddelerinin bazıları şu şekildedir:

- *İmam ve Hatip Mektepleri, müdavimlerini bu vazifelerini bihakkın ifaya kâfi derecede malumat ile mücehhez kılacak tedrisatı gösterir müesseselerdir.*
- *Bu mekteplerdeki tahsil müddeti, dört seneden ibaret olup, şu dersler okutulmaktadır: Kur'an-ı Kerim, Gına, Tefsir, İlm-i Tevhid, Coğrafya, Hesap, Hendese Hayvanat, Nebatat, Din Dersleri, Ruhiyat, Ahlak ve Malumat-ı Vataniye, Türkçe, Tabakat,*

Fizik, Kimya, Maumat-ı Hıfzısıhha, Yazı, Terbiye-i Bedeniye Türk Edebiyatı, Hitabet ve İrşad.

- *Bu mekteplere İbtidaiye-i Umumiye Mektepleri mezunlarından en az 12 ve en çok 15 yaşında bulunan efendiler imtihansız kabul olunurlar.*

- *Mekatib-i Hususiye mezunlarından talip olanların, Mekatib-i Umumiye son sınıfı derslerinden imtihanları icra olunur.*

- *Tali dereceli mektep müdavimlerinden talip olanlar, birinci sınıftan itibaren, müfredat programlarına tevfikân imtihanları bila icra layık oldukları sınıflara kabul olunurlar.*

- *İmam ve Hatip Mektebi talebesinden tedaris ücreti alınmaz.*

- *Müdür, mektebin umumi idaresinden mesuldür. Öğrencilerin, memurların ve müstahdemlerin vazifelerini güzel ifa etmeleri için gerekli sebeplere ve mektebin intizam ve terakkisini temin için yeterli tedbire tevessül eder.*

- *Müdürün diğer görevleri : (Öğretmenler Kuruluna başkanlık etmek, Disiplin Kuruluna başkanlık etmek, mektep bütçesini doğru ve yerinde kullanmak...)*

- *Öğretmenler, üzerine aldıkları dersi bihakkin tedaris ile mükelleftir.*

- *Muallimin-i mevkuteden başka öğretmenler, Vekaletin müsadesi olmadıkça bir vazife deruhte edemezler...*

- *Bir sınıfın heyet-i umumiyesinde inzibata taalluk eden bir hadise zuhurunda, bunun tetkikiyle, tayin-i cezası inzibat meclisine aittir.*

- *Her yıl, iki imtihan icra edilecektir.*

Toplam 56 maddeden oluşan bu talimatnamede bunların dışında eğitim- öğretim faaliyetlerinin en iyi bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli hususları içeren maddelere de yer verilmiştir (Korukçu, 2001, 65- 66) .

Ancak bu okulların açılması beraberinde de bazı tartışmaları beraberinde getirdi. Özellikle bazı çevreler, medreselerin kapatılarak yerlerine İmam- Hatip okullarının açılmasını sürekli eleştirdiler. Eleştirilerin yoğun olarak yapıldığı gazetelerden biri de Sebilürreşad'dır. Sebilürreşad gazetesinin önemli yazarlarından Yahya Afif, yazılarında bu okulların uzun ömürlü olamayacağını ve bu okullar için yeterli düzenlemenin yapılmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“ İmam ve Hatip Mektebi akimdir, neticesizdir, faidesizdir. İmamlık, hatiplik İstanbul'da, İstanbul gibi büyükçe şehirlerde bir gaye olabilir. Fakat küçük kasabalarda, nahiyelerde ve bilhassa köylerde imamlık ve hatiplik, kimseyi imamet ve hitabet mektebine celb ve cem edemez. Hatipler mahalli olarak yetişiyorlar, başka memleketlere, başka memleketlerdeki medreselere gitmek lüzumunu hissetmiyorlar idi. Her tarafta henüz Maarif-i Umumiye mektepleri tesis edemeyeceğini anlamak, ne keşfe ne de keramete mütevakkıf değildir” (1924, 70).

3.5.6.1. İmam-Hatip Okullarının Açıldığı Yerler

1923–1924 eğitim- öğretim yılında 29 yerde İmam- Hatip Okulları açılmıştır: Edirne, Erzurum, Eskişehir, İstanbul, Isparta, Ödemiş, Afyon, Urfa, Amasya, Ankara, Antalya, Bolu, Balıkesir, Bursa, Yozgat, Rize, Hopa, Harput, Sivas, Uşak, Gaziantep, Kastamonu, Konya, Kayseri, Kütahya, Maraş, Manisa ve Niğde.

1924–1925 eğitim- öğretim yılı başında Edirne, Ödemiş, Hopa, Sivas ve Niğde’de bulunan İmam- Hatip Okulları kapanarak aynı yıl Artvin ve İzmir’de birer tane İmam- Hatip Okulu açılmış ve sayıları 26 olmuştur. “İmam ve Hatip Mektepleri Lağvediliyor” başlıklı Sebilürreşad haberinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun amacı ve okulların kapanmasıyla ilgili şu yorum yer almaktadır:

“Niğde İmam ve Hatip Mektebi’nin de lağvedildiği haberini aldık. Tevhid-i Tedrisattan maksadın ne olduğu tamamıyla ortaya çıkıyor. Bütün mesele Müessesat-ı Diniye’nin sed ve ilgası imiş! Maarif Vekili sabıkı, bütün Türkiye’deki yüzlerce Medaris-i İlmeyi ilga ederken, onların yerlerine İmam ve Hatip Mektepleri açacağını söylüyordu. Beş on yerde göz boyama kabilinden açılan bu ibtidai mektepleri de şimdi birer birer kapatıyorlar. Bizim aldığımız haberlere göre Tire, Ödemiş, Edirne, Niğde İmam ve Hatip Mektepleri kapandı. Diğerleri de kapanmaya mahkumdur” (Sebilürreşad, 1924, 46).

1925–1926 öğretim yılında ise Of ve Akşehir İmam- Hatip Okulları açılmış, ancak Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin ve İzmir İmam- Hatip Okulları kapanmış böylece bu okulların sayısı 20’ye düşmüştür. 1926–1927 öğretim yılında ise Kütahya ve İstanbul dışındaki İmam- Hatip Okulları kapanmış, kalan bu iki okul da 1929- 1930 öğretim yılında kapanmıştır. 1923- 1924 eğitim- öğretim yılında 29 İmam- Hatip Okulunda toplam 2258 öğrenci eğitim görürken bu sayı 1924–1925 yılında 1442, 1925-1926 öğretim yılında 1009 ve 1926-1927 yılında da 278 olarak kayıtlara geçmiştir (Korukçu, 2001, 66- 67) .

3.5.6.2. İmam- Hatip Okullarının Öğrencisiz Kalma Nedenleri

İmam- hatip Okulları öğrenci sayısı bakımından istedikleri düzeye ulaşabilmiş değillerdi. Bu okulların öğrencisiz kalma nedenleri üzerinde durmak önem arz etmektedir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye'nin her alanda kalkınma hamlesi yapması yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da dini hizmetlere olan ilginin azalmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu okulların gelecek vaat etmemeleri de bu okulların öğrencisiz kalmasında en önemli etkidir (Parmaksızoğlu, 1966, 25) .

1 Ocak 1926 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı yayınladığı bir genelgeyle “ikinci derecedeki din görevliliği kadroları” nı kaldırmıştır. Bu kadrolara genelde İmam-Hatip mezunlarının alındığı düşünülürse, bu kararın olumsuz etkileri hemen anlaşılır. Ayrıca Danıştay'ın 15.12.1927 tarih ve 846 sayılı kararı ile din görevliliği “memurluk” sınıfından sayılmamış ve bütün elemanlar görevlerinden ihraç edilmişlerdir. Zaten imamlık halk arasında pek de gelir getiren bir meslek olarak görülüyordu, bu kararın çıkmasıyla da insanlar çocuklarını bu okullara göndermemeye başladılar. Bu okulların kuruluş aşamasının tartışmalı geçmesi de velilerin ve öğrencilerin bu okullara karşı olumsuz tavır takınmasında etkili olmuştur.

İmam- Hatip Okullarının öğrenci sayısının azalmasının bir diğer nedeni de bu okulların yatılı olmaktan çıkarılıp gündüzlüye çevrilmesi ve bu sebepten öğrencilerin iaşelerini temin edemeyecekleri korkusuna kapılmalarıdır. İaşeler olmayınca öğrenciler geçim sıkıntısına düşmüş ve okulu bırakmışlardır (Doğan, 1999, 271) .

Bu okulların kapanmasında ki diğer etmenler şöyledir: İmam- Hatip Okulları, 4 yıllık tali okul seviyesinde tutulmuş, lise mezunu sayılabilmeleri için ek eğitim şartı getirilmiş ve bu yüzden buradan mezun olanlar yüksek öğrenime başlayamamışlardır. İlahiyat Fakülteleri bile bu öğrencileri kabul etmemiştir (Öcal, 1994, 33).

3.6. Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesinde “Darü'l-Fünun'a bağlı bir İlahiyat Fakültesinin tesis edilmesi” ifadesi yer alıyordu. Bu nedenle İstanbul Darü'l-Fünunu adı verilen yükseköğretim kurumunun bünyesinde Tıp, Hukuk, Edebiyat ve Fen fakültelerinin yanına beşinci olarak İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İlahiyat Fakültesinin açılması fikri, İslami ilimlerin modern, bilimsel ve devlet kontrolünde okutulması ihtiyacından ortaya çıkmıştır (Korukçu, 2001, 53) .

21 Nisan 1924 tarih ve 493 sayılı talimatname ile üç yıl süreli olan İlahiyat Fakültesi'nde okutulacak dersler ve ders verecek öğretim kadrosu belirlenmiştir. Bu okulun müfredatında genel kültür ve özel alan bilgisi dersleri yer almaktaydı. Bunun yanı sıra okula kaydolacak öğrencilerin resmi veya özel liselerden mezun olması ve Arapça ile Farsça derslerinden başarılı olması gerektiği belirtilmiştir. Bir defaya mahsus olarak İmam- Hatip okullarından mezun olanların da İlahiyat Fakültesine alınacağı belirtilmiştir (Ayhan, 1999, 41) .

Bu fakülte 7 Mayıs 1924 tarihinde kapatılan medreselerden gelen 400 öğrenci ile eski Medresetü'l- Kuzat binasında eğitime başlamıştır. Fakültenin eğitime başlaması bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tartışmalardaki noktalardan birisi bu fakültelerde verilen din eğitiminin düzeyi ve kalitesi sorunu idi. Asıl önemli nokta ise dünya önüne yeni bir vizyonla çıkmış olan Türkiye Cumhuriyeti'nde Din eğitimi de bu yeni vizyonu yansıtmak durumunda idi (Doğan, 1999, 261) .

Fakültenin açılmasıyla birlikte basında eleştiri yazıları yayınlanmıştır. Sebilürreşad yazarı Yahya Afif “Vebali Müderris Beylerin Boynuna” isimli yazısında, fakültenin müfredatında İslami ilimlerle ilgili olarak sadece tefsir ve hadis derslerinin yer aldığını, müfredatta yer alan diğer derslerin ise bir ilahiyat öğrencisi için ikinci derece öneme sahip olduğunu söylemektedir. Okutulan dersler önemli dersler olmakla birlikte, asıl derslere saat eksikliğinden dolayı yer verilmiyorsa bunların yerine asıl dersler konulmalıdır. Ona göre böyle yetersiz bir program hazırlanmasının suçlusu Darü'l-fünun müderrisleridir (Sebilürreşad, 1924,354- 355).

Fakülteye getirilen bir diğer eleştiri de İmam- Hatip Lisesi mezunlarının bu fakülteye kabul edilmemesidir. Diğer lise mezunları başka okullar varken bu fakülteye kayıt yaptırmayacaklardır. Bu da bu fakültelerin kısa müddet sonra öğrenci azlığından kapanmalarına sebep olacaktır (Korukçu, 2001, 57) .

Basın organlarında yer alan bir diğer eleştiri ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin beslenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi meselesi idi. Maarif Vekili Vasıf Bey, böyle bir yardımın yapılmayacağını, diğer fakülte talebeleri için geçerli olan durumun İlahiyat Fakültesi öğrencileri için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Vasıf Bey'in bu

konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 27 Haziran 1924 tarihli baskısında yer alan ifadeleri şöyledir:

“Diğer Fakültelerin talebesi nasıl iâşe edilmiyorsa, bunların da edilmemesi tabiidir. Ancak, fakir olduklarından bahseden altmış kadar talebenin iâşesine muvafakat etmedim. Taleb-i ulumun iâşesi için bütçede para yoktur. Mecliste Tanin Gazetesinin bahsettiği tarzda bir ifadem yoktur. Zabıtlar meydandadır. Medreselerin ilga değil, seddolundukları malumdur. Hakikate istinad etmeyen hususlarda yapılmak istenilen tarzler, çok manasız kalır.”

Fakülte öğrencileri bakanlığa bu konunun düzeltilmesi ile ilgili başvurularda bulunmuşlar, ancak bir sonuç alamamışlardır. İaşe de alamayan öğrencilerin bir kısmı, fakültenin geleceği ve meslek edinmeye ilişkin taşıdıkları endişelerden dolayı diğer fakültelere geçiş yapmışlardır (Doğan, 1999, 263) .

3.6.1. İlahiyat Fakültesinin Kapatılması

Darü'l-fünun İlahiyat Fakültesi, modern anlamda din öğretimi vermek, din hizmetlerini yapacak elemanları ve bu elemanları yetiştirecek öğreticileri yetiştirmek amacıyla kurulmuştu. Ancak bu fakülte çeşitli sebeplerden dolayı kapatılmıştı. Bu nedenlere kısaca değinelim:

İmam- Hatip Okulu mezunları lise mezunu sayılmamış, bu okuldan mezun olan öğrenciler İlahiyat Fakültesine alınmamıştır. Ayrıca fakülteye girişte Arapça bilme zorunluluğu diğer liselerden mezun olanların bu fakülteye yeteri kadar rağbet göstermemelerine neden olmuştur. Fakültenin kapanmasındaki diğer bir sebep de Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni iş sahaları açılmış, bu da, insanların dini hizmetlere yönelmesini olumsuz etkilemiştir. Bu fakültenin geleceğe dair bir güven vermemesi, mezunların iş bulma sıkıntısı yaşaması, öğrencilerin bu okulu tercih etmelerini engellemiştir (Parmaksızoğlu, 1966, 25).

Bütün bu sebeplerden dolayı fakülteye rağbet azalmış, fakültenin öğrenci mevcudu 1927-1928 eğitim- öğretim yılında 53 iken, 1929-1930 eğitim- öğretim yılında 35'e ve 1930-1932 yılları arasında da 22'ye düşmüştür (Okutan, 1983, 415). 31.5.1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla Darü'l-fünun kapatılmış ve yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Aynı kanunla İlahiyat Fakültesi kapatılarak “İslam Tetkikleri

Enstitüsü” ne çevrilmiştir. Bu enstitü öğretim kadrosunu dağılması üzerine 1936 yılında eğitim- öğretime son vermiştir (Parmaksızoğlu, 1966, 25).

3.7. İlköğretim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi

Cumhuriyet dönemine geçildiğinde eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk programı 1924 tarihli “İlk Mekteplerin Müfredat Programı” dır. Ayrıca 1924 yılında eğitim sorunlarını görüşmek üzere Ankara’da “İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı” yapılmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda ilkokulların öğretim süresi altı yıldan beş yıla indirilmiş, ortaokul ve liseler ayrı bölümler haline getirilmiş ve öğrenim süreleri üçer yıl olarak belirlenmiştir (Özalp, 1983, 113).

22 Mart 1926’da çıkarılan kanunla eğitim kurumlarının yapısı şu şekilde belirtilmiştir:

İlkokullar

a) Köy İlkokulları

*Yatılı

*Gündüzlü

b) Şehir ve Kasaba İlkokulları

* Yatılı

* Gündüzlü

Köy ilkokullarının programları şehir ve kasaba okullarından farklı hazırlanmıştır. Köy okullarının programı hazırlanırken çevre şartları ve köyün ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur (Tonguç,1947, 299).

Ortaokullar

a) Liseler

b) Ortaokullar

c) Şehir ilkokulları için öğretmen okulları

Köy okulları için öğretmen okulları (Yücel,1994,27).

3.7.1. İlköğretimde Din Eğitimi

1924 yılında hazırlanan ilkokul programında 26 ders saati bulunmaktaydı. Bu programa göre din dersi “ Kur’an-ı Kerim ve Din Dersleri” adıyla birinci sınıflar hariç, diğer sınıflarda haftada iki saat verilecekti. Bu derslerin içeriği şu şekildedir:

İkinci Sınıf: Kur’an elifbası gösterilerek, Kur’an Öğretimi çalışması yapılacak, fırsat kalırsa peygamberin hayatı anlatılarak çocuklara İslam sevgisi aşılacak.

Üçüncü Sınıf: Kur’an-ı Kerim’in öğretilmesine devam edilecek, süre kalırsa peygamberin hayatı ve mücadeleleri anlatılacak.

Dördüncü Sınıf: Kur’an okutulmaya devam edilecek, fırsat kalırsa diğer peygamberlerin hayatları ve İslam’ın temel inanç esasları öğretilecek. Ayrıca sureler ezberletilerek abdestin nasıl alınacağı ve namazın nasıl kılınacağı öğretilecek.

Beşinci Sınıf: Kur’an okutulmaya devam edilecek, abdest ve namazla ilgili verilen bilgiler pekiştirilecek ve oruç ve hacc ibadetinin nasıl yapılacağı anlatılacak.

Bu program iki yıl uygulandıktan sonra kaldırılmış ve yerine 1926 yılında “İlk Mektepler Müfredat Programı” uygulanmıştır. Bu programla şehir ve kasaba ile köy ilkokulları ayrımı ortaya çıkmıştır. Şehir ve köylerdeki ilkokullardan beklenen amaçlar belirlenmiş ve müfredat bu amaçlara göre değiştirilmiştir. Buna göre köy ilkokulları, köy koşullarında üretken ve dinamik bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca bu programla birlikte ilkokulların öğretim yapısı, ilk üç yıl birinci devre ve son iki yıl ikinci devre olmak üzere iki devreye ayrılmıştır. Bu programla ilk kez derslerin özel amaçlarından bahsedilmiş ve “Dersin Hedefi” başlığı altında verilmiştir. Her dersin hedeflerinden, hedeflerin gerçekleşmesine katkı sağlaması umuduyla öğretim yöntem ve teknikleriyle ders sırasında kullanılacak araç ve gereçlerle ilgili bilgi verilmiştir (Korukçu, 2001, 88-89).

1926’da çıkartılan bu programla din dersleri haftada bir saate düşürülmüş ve üçüncü sınıftan itibaren verilmeye başlanmıştır. Ancak bu program köy ilkokullarında

1927 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu programa göre din öğretiminin amacı şu şekildedir:

Çocuklara İslam dini ve büyükleri sevdirecek, iyi ve güzel davranışların İslam dinindeki yerinden bahsedilecek, fakat taassup fikri verilmeyecektir. Dünyayı boş vererek sadece ahirete yönelmenin yanlış olduğu, Müslümanların çok çalışarak zenginleşmelerinin dinde de istendiğinin üzerinde durulacaktır. Ayrıca fırsat buldukça dini inanç gibi gösterilmeye çalışılan batıl inançlar çürütülecektir (Akyüz, 1999, 302-303).

Bu programa göre sınıflarda verilecek din öğretiminin içeriği şu şekildedir:

Üçüncü Sınıf: Allah'a iman, Peygamberin hayatı, cami ve bugünkü Türklerin dini.

Dördüncü Sınıf: İslam dininin esasları, hayırlı insan olmak, tevekkül, şükür, sahtekârlıktan ve taasubtan uzak durma.

Beşinci Sınıf: İslamiyet'te Allah ile kul arasına kimsenin girmeyeceği, İslam'ın akıla verdiği önem ve Müslüman olan diğer ülkeler (Korukçu, 2001, 90).

Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 30.11.1929 tarihinde aldığı bir kararla şehir ilkokullarında din derslerinin okutulacağı ancak öğrencilerin bundan sınava tabi tutulmayacaklarını belirtmiştir. 28.10.1930 tarihinde yayınlanan bir genelgele ile şehirlerdeki ilkokullarda din derslerinin zorunlu olmadığı, ancak isteyen beşinci sınıf öğrencilerinin Perşembe günleri öğleden sonra yarım saat bu dersi alabilecekleri belirtilmiştir (Korukçu, 2001, 91).

1936 yılında çıkarılan ilkokul programıyla şehir ilkokullarında din derslerinin verilemeyeceği belirtilmiştir. Köy ilkokullarında din eğitimi ise 1930 yılından 1939 yılına kadar zorunlu olarak 3. sınıflarda Perşembe günleri öğleden sonraları yarım saat olarak verilmiştir. 1939 yılından itibaren ise din dersi köy ilkokulları programından çıkartılmıştır (Parmaksızoğlu, 1966, 26).

3.7.2. Ortaöğretimde Din Eğitimi

1924 yılında hazırlanan programda liselerde din dersleri yer almamaktadır. Bu programa göre, din dersi ortaokulların birinci ve ikinci sınıflarında haftada bir saat verilecektir. Bu derslerde namaz, oruç, zekât, hac, kurban, temizlik, iman esasları ve peygamberin hayatı anlatılacaktır.

1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı genelge ile ortaokullarda din dersi pazartesi öğleden sonra isteğe bağlı olarak boş bulunan bir saatte yapılacaktır (Korukçu, 2001, 92).

3.8. Laik Eğitim

Türkiye’de öğretimin laikleştirilmesi için fikri sahadaki hazırlıklar Tanzimat Dönemi’nden itibaren yapılmış, ancak Cumhuriyet devrinde gerçek laik öğretim mümkün olmuştur (Eroğlu, 1970, 299).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin laikleşmesi süreci hızlanmıştır. Eğitimin laikleşmesi konusunda yapılan yenilikler şunlardır:

- 1927’de, Türkiye’de sadece Müslümanların yaşamadığı, başka dinlerden insanların da bulunduğu gerekçesiyle ilk, orta ve liselerden din dersleri kaldırıldı (Sakaoğlu,1991, 27). Ayrıca Arapça ve Farsça gibi doğu dilleri de okul programlarından çıkarıldı, ancak köylerde yaşayan halkın boş inançlardan arındırılması için köy ilkokullarındaki din dersleri devam etti (Sarpkaya, 1998, 46).
- Şeriata dayalı eski hukuk düzeni yerine çağdaş hukuk düzeni kabul edildi. 1926 yılında İsviçre’den alınan Medeni Kanun ile kadınlar, sosyal yaşamda erkekler ile eşit haklara sahip oldular (Eroğlu, 1982, 302–303) .
- Yeni Türk alfabesinin 1928 yılında kabul edilmesiyle eğitim alanında önemli bir adım attı. Çünkü eski yazı eski toplumun ve kültürün, dolayısıyla eski siyasal iktidarın da ayrılmaz bir parçasıydı (Kongar, 1972, 68).
- Laik eğitime giden yolda önemli bir aşama da karma eğitime geçilmesidir. İlk olarak hukuk ve tıp fakültelerinde başlayan karma eğitim, 1927-1928 öğretim yılında ortaokullarda, 1930’lardan sonra da liselerde uygulanmaya başlandı.

- 1928 yılında anayasadan “Devletin dini, din’i İslam’dır.” maddesi kaldırıldı ve 1937 yılında diğer ilkelerle birlikte laiklik ilkesi anayasaya girdi. Böylece bilimsel eğitimin önündeki önemli bir engel ortadan kaldırıldı (Sarpkaya, 1998, 47).

BÖLÜM IV

YABANCI OKULLAR

4.1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti'nde açılmış olan yabancı okullar, bu devletin geleceği üzerinde rol oynayan önemli kurumlardı. Halkına hoşgörü ile yaklaşan Osmanlı Devleti kendi topraklarında yabancı okulların açılmalarına imkân tanıdı. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet ilk olarak "Galata Ahitnamesi" ile Latinlere, çok geçmeden de diğer Müslüman olmayan unsurlara din ve vicdan özgürlüğü tanınmıştı. Osmanlı Devleti'ndeki azınlık okullarının açılmasında bu hakların verildiği fermanlar dayanak teşkil etmiştir (Şişman, 1992, 49). Osmanlının, Müslüman olmayan unsurlara dinsel özgürlükle başlayan bir dizi hak tanınmasının bir amacı da bu toplulukların Avrupa ile olan bağlarını en düşük seviyeye taşımaktır (Turan, 1993,115).

Başlangıçta sadece din adamı yetiştiren seminerler şeklinde açılan okullar daha sonra örgün eğitim kurumları özelliği kazanmışlardır. Tanınan dinsel özgürlükten yararlanarak 1583'te İstanbul'a gelen Cizvit Rahiplerinin girişimleriyle azınlık okulları faaliyetlerine başladı (Haydaroğlu,1993,6). Azınlık kiliselerinin eğitimle uğraşmalarının iki nedeni vardı. Bunlardan biri, eğitim ve öğretimi dinsel faaliyetlerinin bir parçası olarak görmeleri; diğeri de kendilerini devlet gibi görerek kendi toplumlarının tüm işlerini yüklenmiş olmalarıdır (Akyüz,1999,87). Başlangıçta sadece din adamı yetiştiren okullar daha sonra örgün eğitim kurumları özelliği kazandılar. Azınlık ve Yabancılar, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle oluşan özgürlük ortamından yararlanarak eğitim ve öğretimde önemli gelişmeler sağladılar. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ülkedeki azınlıklara ilk, orta ve yüksek derecede okul açma imkânı sağlamıştır (Sakaoğlu, 1993, 90). Azınlıklara tanınan bu haklarda bazı amaçlar vardı. Bunlardan biri, gençlerin eğitim görmek için yurt dışına gitmelerini engelleyerek kendi ülkelerinde, zararlı etkilerden uzak bir şekilde eğitim görmelerini sağlamak, bir diğer amacı da ülkedeki cemaatleri kaynaştırmak idi. Bu okullarda azınlıklar, kendi dillerini, dinlerini ve kültürlerini kendi din adamları aracılığıyla öğretiyorlardı. Bu okullardaki eğitim seviyesinin yüksek olması pek çok Türk öğrencinin bu okullara rağbet

göstermesine neden olmuş, böylece Türk okulları kalitesinin düşük olması nedeniyle ikinci plana atılmıştır (Bilgin- Selçuk, 1999, 9).

1908’de ilan edilen II. Meşrutiyetle yaşanan özgürlük ortamı özel okulların daha da gelişmesini sağladı. Ancak bu döneme kadar istedikleri gibi davranan ve denetlenmeyen azınlık okullarının gizli faaliyetleri, Meşrutiyetin şeffaf rejimine geçildiğinde ortaya çıktı. Azınlıklar, bu dönemde de okullarının denetlenmesine yönelik her türlü faaliyete karşı çıkararak denetleme girişimlerini boşa çıkardılar (Akyüz, 1999,240). Azınlıklara tanınan bu serbestlik ortamında azınlık okullarına hamilik kisvesi altında destek veren Fransa, İngiltere, İtalya ve Amerika gibi devletler bu sefer kendi okullarını açmaya başladılar. Ruhban ve Elçilik Okullarının yanında bu devletlere ait yabancı okullar da Osmanlı eğitim sistemine dahil oldu (Şişman, 1992, 49–50).

4.1.1. Yabancı Okulların Osmanlı Toplumuna Etkisi

Yabancı okulların Osmanlı toplumu üzerindeki etkisini iki grupta inceleyebiliriz.

1. Müslümanlar üzerindeki etkisi,
2. Gayri Müslimler üzerindeki etkisi.

- 1- Hıristiyanlar tarafından açılan bu okullara Müslüman halk şüpheli ve temkinli yaklaştı. Bu nedenle bu okulların Müslümanlar üzerindeki etkisi oldukça geç oldu. Bu okulların Türkler için olumlu etkisi Batılı anlamda modern eğitim-öğretim kurumlarının açılmasına zemin hazırlamasıdır. Olumsuz etkisine gelince bu okullar hem misyonerlik faaliyetleri yürüttüler hem de siyasal faaliyetlerde bulunarak, Osmanlıdaki azınlıkları bağımsızlık yolunda kışkırtarak devletin parçalanmasında rol aldılar.
- 2- Bu okulların Gayri Müslimler üzerindeki etkileri ise olumlu oldu. Bu okulların aracılığıyla yabancı devletler azınlıkları kışkırtmış ve hemen her millet sonunda bağımsız olmuştur (Haydaroğlu, 1993, 207–208) .

Yabancı okulların Osmanlı toplumuna etkisi başlıca üç konudadır: Din, milletlerin imparatorluk bünyesinden kopmaları, eğitim.

1. Yabancı devlet okullarında görev yapan misyonerler öğrencileri ve halktan etkileyecekleri kimseleri din değiştirmek için teşvik ettiler. Misyonerlerin faaliyetlerinden etkilenen Bursa Amerikan Kız Kolejindeki üç Müslüman kız öğrencinin Hıristiyan oldu.
2. Milletlerin imparatorluk bünyesinden kopması konusundaki etkiler çok önemlidir. Ülkedeki azınlıklar hem milliyetçilik fikirleriyle, hem de maddi-manevi yardımlarla desteklendiler. Bu destekler sonucu devlete karşı bağımsızlık fikriyle ayaklanarak savaş sırasında işgalci güçleri desteklediler.
3. Bu okulların siyasi bakımdan olumsuz etkileri yanında eğitim alanında olumlu etkileri oldu. Her bakımdan yeterli, gelişmiş, güçlü ve modern görünümdeki yabancı okullar, tüm Osmanlı tebaası üzerinde eğitim- öğretim kurumları bakımından olumlu etkiler yaptı. Özellikle Tanzimat döneminden sonra Batı'ya açılma bakımından etkili oldular (Haydaroğlu, 1993, 208 -209) .

1898 yılında Osmanlı Devleti'ndeki ortaöğretim kurumlarının okul ve öğrenci sayıları bizlere karşılaştırma yapabilme olanağı sağlamaktadır. Müslümanlara ait olan 60 idadide 7671 öğrenci, 425 rüştiyede 27130 öğrenci eğitim görmektedir. Azınlıklara ait 667 ilk ve ortaokulda 73255 öğrenci, yabancılara ait 98 ilk ve ortaokulda da 10246 öğrenci eğitim görmektedir. Bu okulların yoğun olarak açıldıkları yerler İstanbul, İzmir, Güneydoğu Anadolu, Filistin ve Mısır'dır (Şişman,1992, 56).

4.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Azınlık ve Yabancı Okullara Etkisi

Birinci dünya savaşından yenik ve yorgun çıkmış Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi. Yabancı okullarda çalışanlar bölgelerindeki işgalci güçlere her türlü yardımı yaparak öğrencilerini, okul binalarını ve her türlü tesislerini işgalci devletlerin emrine verdiler. Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'da bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Bütün Rumlar'ın, Yunanlılık amal-ı milliyesiyle her tarafta şımardığı gibi Etnik-i Eterya Cemiyeti propagandacıları ve Merzifon Amerikan Müessesatı tarafından manen yetiştirilen ve ecnebi hükümetlerin silahlarıyla maddeten takviye ve teşci edilen bu havalideki Rum kütlesi de, müstakil bir Pontus hükümeti teşkil etmek emeline düştü...”
(Nutuk, 1996, 6) .

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimin durumuna baktığımızda özel öğretim kurumlarının sayısının yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Genel okulların, toplumun ihtiyaçlarına göre yetersiz kalması
- b) Cemaatlerin hayat anlayışı ve yaşam şekilleri ile devlet geleneği anlayışlarının uyuşmaması
- c) Eğitime devlet tarafından ayrılan paranın yeterli olmaması, dolayısıyla bu kurumların yeterli alet, program ve teşkilata sahip olmamaları.

Bu dönemdeki yabancı okullar oldukça iyi ve modern görünümündedir. Bu okulların bağlı buldukları ülkeler her türlü para yardımını yapmaktaydı. İyi yetişmiş öğretmenler, modern ders kitapları, her türlü araç ve gereç vardı. Okulların ders programları, siyasi nitelikli ve güncel hayata dönük konulardan hazırlanmıştı (Polat, 1989,442).

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın azınlıklarla ilgili maddeleri antlaşmanın üçüncü bölümünde ve "Ekalliyetlerin Himayesi"(Azınlıkların Korunması başlığı altında toplanmış, 37. maddeden 45. maddeye kadar yer alan 9 maddeden oluşuyordu. Buna antlaşmanın 40 ve 41. maddelerine göre azınlıklar her türlü dini, sosyal ve hayır kurumları ile eğitim ve öğretim kurumlarını kurmak ve yönetmek hakkına sahip olacaklardı. Ancak bu okullarda Türkçe dersi zorunlu olacak ve bu okullara mümkün olduğu ölçüde devlet ve belediye bütçelerinden pay ayrılacaktı (Vahapoğlu, 2005,191- 192).

Türk hükümetleri kendi sıbyan mekteplerini ve medreselerini kapatma kararını aldıktan sonra, aynı tutumu ülkedeki yabancı okullara karşı gösterme yoluna gitti (Ergün, 1982, 55). Maarif Vekili Vasıf Bey maarif okulları için kabul ettiği esasların azınlık okullarında da uygulanması için büyük titizlik gösterdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Kurtuluş Savaşı döneminde azınlık okulları ile işgal kuvvetlerinin işbirliği yapmaları dolayısıyla, bu okullar önce denetim altına alınıp sonunda kapatıldı (Özodaşık, 1999, 34).

Atatürk yabancı okullara karşı değildi; hatta bu okulları Batı ile aramızdaki köprü olarak değerlendiriyordu. Ancak bu okullara kendi okullarımızdan daha fazla ayrıcalık vermeyi kabul etmiyordu. Bu okulların da Türk eğitim kurumları için konulmuş olan yasa ve yönetmeliklere uyması gerektiğini düşünüyordu (Çaycı, 2002, 310). Gerek azınlık okulları, gerekse yabancı okullar uzun yıllar devlet aleyhtarı fikirlerin kaynağı oldular. Mustafa Kemal Atatürk bu olayları bizzat yaşamıştır. Maurice Pernot ile yaptığı görüşmede Atatürk'ün konuya ne kadar önem verdiğini şu sözleriyle anlıyoruz:

“Biz istiyoruz ki okullarınız kalsın. Ancak oralarda ki dini propagandadan şüphe edebiliriz. Fakat Türkiye’de bizim okullarımızın bile elde edemediği imtiyazlara yabancı okulların malik olmasını kabul edemeyiz. Kuruluşlarınız aynı nitelikteki Türk kuruluşlarına konulmuş kanun ve düzenlere uydukça yerinde kalabilir” (Şişman,1992,57).

Atatürk, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanmasından sonra, 4 Mayıs 1924 tarihinde New York Herald muhabirine verdiği demeçte okulların geçmişte ülkeye ihanet ettiklerini ve hala çeşitli entrikalar peşinde olduklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Hilâfetle beraber, Türkiye’de mevcut olan Ortodoks ve Ermeni kiliseleri patrikhaneleri ile Musevi hahamhanelerinin ortadan kalkması gerekir. Hilâfet ve bu patriklikler yüzyıllardan beri, ruhani yetki çerçeveleri dışında, muazzam ayrıcalıklar topladılar. Halkın düşüncesine uygun olarak verilen haklar dışındaki ayrıcalıklarla, Cumhuriyet yönetiminin uygulanması mümkün değildir. Geçmişte, özellikle Abdülhamit’in tahttan indirilmesinden sonra, Anayasayı ve Meşrutiyet Kanunlarını, Batının uygarlık makinesine benzer şekilde değiştirmeye çok çalıştık. Fakat bu girişimlerimiz sonuçsuz kaldı. Çünkü her adımda patrikhaneler ve hilâfet gibi siyasî, dinî kurumların hukuku ile karşı karşıya geldik... Patrikhanelerin veya hilâfetin itirazlarına maruz olmaksızın hiç bir düzenleme veya ilerici fikir, idare şeklimize sokulamıyordu” (<http://www.pcanalist.com/sozleri/21813-ataturkun-new-york-herald-gazetesine-verdigi-demec.html>).

Maarif Vekâleti ilk planda 1924 yılında yabancı ve azınlık okullarında dini propagandayı yasakladı. Buna göre binalardaki her türlü dini simge ve işaretlerin kaldırılması ile çocuklara dini propaganda yapılmaması emriyle tebligatta bulunuldu (Akyüz, 1994, 325). Bu genelgeye bazı yabancı okullar uydu. Ancak bir kısmı genelgeyi önemsemediğinden aksi uygulamalarda bulundular (Başgöz, 1999, 81). İtalyan okulları, yalnız İtalyancayı yaymakla kalacaklarını, diğer yönlerden bakanlık genelgesine uyacaklarını açıkladılar (Ergün, 1982, 56).

Bu arada İstanbul'a resmi bir ziyarette bulunan Maarif Vekili Vasıf Bey verdiği demeçte, laik Türkiye Cumhuriyetinin dini etki ve müdahalelere asla izin vermeyeceğini belirtti. Ayrıca bu okullarda kesinlikle Hıristiyanlık eğitime izin vermeyeceğini ve bu karara uymayan okulların kapatılacağını ifade etti. Vasıf Bey, ayrıca yabancı devletlerin iç işlerimize karışmasına izin verilmeyeceğini, dolayısıyla bu okulların siyasi yollara başvurarak, çözüm aramalarının bir yararının olmayacağını belirtti (Vatan, 1924, 1).

Hükümet genelgeye uymayan tüm okulları kapattı. Merzifon'da bir Amerikan Okulu, İzmir'de bazı Fransız okulları kapanan okullar arasında yer almaktaydı (Başgöz, 1999, 81). Bunun üzerine, o zaman Ankara'da Fransa temsilcisi olarak bulunan subay geri çağırıldı, Fransa ve Türkiye'nin arası olabildiğince açıldı. XX. Yüzyıl başlarında Türkiye'deki Fransız okullarına, laik devlet politikasına uymadıkları için müfettişler gönderip soruşturmalar açtıran Fransa, Türkiye Cumhuriyetine karşı, Katolik papaz okullarının savunucusu durumuna geçti (Ergün, 1982, 56). Eylül ayının sonlarına doğru Fransız okulları, Vekâletin taleplerini yerine getireceğini Maarif Vekâletine bildirdi.

Eylül ayı başlarında ortaya çıkan bir gelişme, Vekâlet ve yabancı okulların arasını açtı. Robert Koleji öğretmenlerinden Fischer, Amerika'dan gelen turistlere verdiği konferansta, Türklere hakaret ettiği için, Vekâletçe görevine son verildi. Bu olay Amerika ile Türkiye arasında siyasi sürtüşme nedeni oldu (Ergün, 1982, 58).

Maarif Vekâleti 1924 Haziranında da Musevi okullarına, ya tamamen Türkçe, ya da tamamen İbranice öğretim yapmalarını emretti. Bu emir bazı Yahudiler tarafından uygulanmasa da okullarda Türkçe öğretim de ancak 1926 yılında kabul edildi (Ergün, 1982, 58).

Yabancı okullarla ilgili geliştirilen politika ve denetimle ilgili çalışmalara 1925 yılında da devam edildi. Eylül 1925'te 3965 sayılı tamim yayınlandı. Buna göre:

- * Hiçbir okulda, derslerde veya ders dışında Türk ve Türkler aleyhine bir ifade kullanılmayacaktır.
- * Türklerin dününü ve bugününü kötüleyen, Türk ve Türk Devleti aleyhine yazılmış kitap bulunmayacaktır.

- * Türk tarihi ve coğrafyasına ilişkin en ufak bir yanlış, ders kitaplarında ve duvar panolarında bulunmayacaktır.
- * Türk toprakları hiçbir ülkenin parçası olarak gösterilmeyecektir.
- * Ders kitaplarında hiçbir devletin propagandası bulunmayacaktır.
- * Bütün yabancı okullarda, haftada en az beş saat Türk Dili, Türk Tarihi ve Coğrafyası okutulacaktır.
- * Türk Dili, Türk Tarihi ve Coğrafyası öğretmenleri Türk olacak ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca seçilecektir.
- * Okullarda her türlü dini propagandanın yapılması yasaktır.
- * Okullarda dini sembol bulundurulmayacaktır (Sezer, 1999, 31–32).

Bu kanun üzerine yabancılar derhal harekete geçerek eski statülerini korumak için ellerinden geleni yaptılar. Fransızlar dini sembol ve işaretleri, Hz. İsa'nın çarmıha gerili resim ve heykellerini okullarından kaldırmayacaklarını ilan etti. Bu tartışmalardan sonra Fransız okulları, hatta bazı Amerikan okulları da kapatıldı (Tozlu, 1991, 326).

Bu arada Fransa ve İtalya gibi ülkeler okullarının yeniden açılması için çeşitli girişimlerde bulundular. Fransa'nın Türk hükümetine verdiği notaya karşılık olarak bu okulların ya laik bir tarzda öğretim yapması ya da kapılarını kapatmaları bildirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı okullar siyaseti şöyle ifade edilmiştir:

- Okullar mezhep yönünden tarafsız olacak ve derslerde milli duygulara da yer verilecektir.
- Türk okullarına uygulanan uygulamalardan Hıristiyan okulları istisna edilmeyecektir.
- Konu bir iç mesele olduğundan yabancı hükümetlerin protestoları dikkate alınmayacaktır (Sezer, 1999, 22) .

Maarif Vekâleti 1925 yılında yabancı okullardaki Türkçe ve Tarih-Coğrafya öğretmenlerine verilen ücretleri yakından takip etmek, azınlık okulları müdürlerini imtihana tabi tutmak, yabancı ve azınlık okullarında ders veren Türk öğretmenlerini örgütlemek ve bunlarla yakından ilgilenmek gibi girişimlerde bulundu (Ergün, 1982, 59) .

1926 yılında Maarif Vekaleti, maarif idarelerine gönderdiği 16 maddelik tamimle, yabancı okulların uymaları gereken kuralları bir kez daha hatırlatarak konuya ne denli önem verdiğini göstermiştir (Akyüz, 1999, 325).

Bütün yabancı okullarla İlköğretim Genel Müdürlüğü ilgilendiğinden, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Şubat 1926'da İstanbul'daki okulları denetlemeye başladı. Bu denetlemede öne çıkan kriterler şunlardı:

- * Yabancı ve azınlık okullarındaki öğrenciler, her şeyden önce, Türkçeyi öğrenmeli ve Türklüğü kavramalıdır. Bunun için Türkçe öğretmenleri özellikle denetlenmelidir. Yabancı okullardaki Türkçe öğretmenlerinin yüksek okul çıkışlı olmaları şarttır. İlköğretim düzeyindekiler ise, lise çıkışlı ve öğretmen sertifikalı olmalıdır.
- * Maarif Müdürleri, bu okullara atanan Türkçe, Tarih ve Coğrafya öğretmenlerinin “öz Türk” olmalarına dikkat edeceklerdir.
- * Türkçe konuşma, okuma-yazma çok önemlidir. Türkçeden geçmeyen öğrenci sınıfta kalmış sayılacaktır. Türkçe derslerini kasten ihmal eden azınlık ve yabancı okullar, derhal kapatılacaktır (Ergün, 1982, 59).

Yabancı okulların her yönüyle denetlenebilmeleri için, bu okulların eskiden gelen uygulamaları bütünüyle ortadan kaldırıldı. Örneğin, yabancılara ait okullarda okuyan son sınıf öğrencilerinin, elçilik binalarında imtihan edilmeleri yasaklandı. Artık öğrenciler, okullarda imtihan olacaklar ve burada Maarif Müfettişleri de hazır bulunacaktı (Sezer, 1999, 34). Diğer taraftan başarılı öğrencilere verilen ödüllerde, yabancı devletlerin bayrakları ve simgeleri bulunmayacaktır (Ergün, 1982, 60).

1926 yılında bu mekteplerin tatil günleri saptandı. Buna göre hükümetin belirlediği resmi tatil günlerinde, yabancı okullarda görevli Türk öğretmenlerle Türk öğrenciler, resmi okullarda olduğu gibi tatil yapacaklardı. Ancak Mevlit Kandili gibi, dini önem taşıyan günlerde, yabancı okullar tatil edilmeyecekti (Sezer, 1999, 34).

1927 yılında, yabancı okullardaki Türk öğretmenlerin durumu önemli bir sorun olmaya devam etti. St. Paul Cheri Fransız Kız Okulu kapatıldı (Ergün, 1982, 60).

1928 yılında Bursa Amerikan Koleji'nde okuyan üç Müslüman kız çocuğunun Hıristiyan olması üzerine okul önce denetime alındı, denetim sonucunda kapatıldı. Bu olay üzerine Türk aileler çocuklarını okuldan alarak, tepkilerini gösterdiler. Görülüyor ki yabancı okullar sıkı denetime rağmen misyonerlik faaliyetlerine devam ettiler. Türk eğitim sistemine uymamaya çalışan bu okullar sonraki yıllarda da zaman zaman laik eğitim sisteminden ayrılarak dini eğitim yapmaya çalışmışlarsa da gerekli tedbirler alınarak bu faaliyetlere izin verilmedi. Yabancı okullar günümüze kadar Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uyum sağlamakta zorlandılar. Bunda okulların açılış amaçlarını bu kanun olduğu müddetçe uygulamalarının mümkün olmadığını görmeleri de etkili oldu. Bundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümetleri zaman zaman çeşitli genelgeler, yönergeler ve kanunlarla bu okulları denetim altında tutmaya devam etti. Alınan bu ciddi tedbirlere rağmen okullardaki din propagandası tam anlamıyla ortadan kaldırılamadı (Sezer, 1999, 130).

Bu okullarda Türkçenin ve Türk kültür derslerinin hakkıyla verilmemesi de diğer önemli eksiktir. Günümüzde de bazı yabancı okulların bu durumu tam anlamıyla düzelttiklerini söylemek pek de mümkün değildir. Türk hükümetinin Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yürüttüğü birlik, millilik ve laik eğitim politikası karşısında yabancı okullar açık faaliyet gösteremeyeceklerini anlayınca bu faaliyetlerini üstü örtülü bir şekilde sürdürme yoluna gittiler (Ergün, 1982, 58) .

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti yabancı okulların gizliden yürüttükleri misyonerlik faaliyetleriyle ilgili köklü tedbirler almaya çalıştı. Türk çocuklarının ilköğretim safhasında yabancı okullara gitmelerini engelleyen bir kanun çıkartıldı. 1929 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanununa ek olarak, 25 Mart 1931'de kabul edilen 1778 sayılı kanun ile ilköğretim çağındaki çocukların eğitim görmek için yabancı okullara gidemeyeceği ve ilk tahsilleri için ancak Türk okullarına gidebileceği belirtildi. Böylece ilköğretime yönelik faaliyet gösteren okullar, zamanla öğrenci yokluğundan kapatıldı (Yiğit, 1996, 87-88).

4.3.Yabancı Okullar İle İlgili Diğer Hukuki Düzenlemeler

Cumhuriyet dönemine kadar istedikleri şekilde faaliyet gösteren yabancı okullar, bu başıboş faaliyetlerine Cumhuriyet döneminde de devam etmeyi amaçladılar. Ancak

Türk Hükümeti buna izin vermedi (Ergün,1982, 60). Yabancı okullar ile ilgili çıkarılan kanunlar şunlardır:

4.3.1. Tapu Kanunu

29.12.1934 tarih ve 2644 sayılı kanunun 3. maddesi ile varlıkları Türkiye Cumhuriyeti'nce tanınmış olan yabancılara gayrimenkule sahip olma imkanı verilmektedir.

4.3.2. Yabancı Okullar Yönergesi

7.11.1935 tarih 2584 sayı ile yayımlanan yönergedeki maddeler şunlardır:

1. Yabancı okullardaki yabancı uyruklu öğrencilerden Türkçe dersini takip etmeyenlere Türkçe'nin kur halinde öğretilmesine izin verilmiştir.
2. Bu kurların kitaplarını ve programını hazırlamak üzere İstanbul'da bir komisyon toplanacaktır. Bu komisyona yabancı okullarda ders vermiş olan öğretmenler katılacaktır.
3. Yabancı öğrencilerin okuyacağı Türkçe kitapları Türk öğrencilerin okuduklarıyla aynı olacaktır.
4. Yabancı okullarda açılacak olan Türkçe kurlara sadece o okulun öğrencisi katılacaktır.
5. Türkçe dersleri ve kurları sadece Türk öğretmenler tarafından verilir.
6. Türkçede üçüncü kura çıkmış öğrencilere yine Türkçe olarak ve Türk öğretmenler tarafından tarih dersleri verilecektir.
7. Yabancı ilkokullardaki öğrenciler tarih derslerini ilkokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarından öğreneceklerdir.
8. Yabancı ortaokul veya liselerdeki öğrenciler de tarih derslerini ortaokullara mahsus tarih kitaplarından öğrenecektir.
9. Yabancı öğrenciler kendi ulusal tarihlerini kendi dillerinde yazılmış kitaplardan öğrenebileceklerdir. Ancak bu kitaplar bakanlık tarafından incelemeden geçirilecektir.
10. Lise derecesindeki okulların son iki sınıfındaki öğrencilere Türk öğretmenler tarafından Türkçe sosyoloji dersleri verilecektir.
11. Yurt bilgisi derslerinin Türkçe olarak okutulması okul idaresinin

insiyatifine bırakılmıştır.

12. Sosyoloji dersini kendi dillerinde okumak isteyen okullara izin verilmiştir. Ancak bu kitaplar da bakanlık tarafından incelenecektir.
13. Bu okullara Türk coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır.
14. Bu okullardaki genel coğrafya dersini kendi dillerinde okuyabileceklerdir. Ancak bu ders kitapları da bakanlık tarafından incelenecektir.
15. Yabancı okullardaki Türk öğretmenler, bu okulların öğretmenler kurulunda ve toplantılarında yer alacaklardır.
16. Yabancı okullar da Türk okullarıyla aynı günlerde resmi tatil yaparlar. Ancak bu okullardaki yabancı öğrencilere kendi dini ayın günlerinde izin verilir, Türk öğrenciler ise bu günlerde Türk hocalardan kültür dersleri alırlar.
17. Hiçbir yabancı okul yeni şube açamaz.
18. Yabancı okullarda ihzari sınıflar açılmaz.
19. Yabancı okullar Bakanlığa kaydettirdikleri sınıfların sayısını arttıramazlar.
20. Bu okullardaki Türkçe yazılmamış kitaplar bakanlık tarafından incelenir. Bu kitaplardaki uygun olmayan cümleler Bakanlık tarafından çıkartılır. İçindeki yazıların çoğu okutulamaz halde olan kitapların okullara girmesini Bakanlık yasaklar (Vahapoğlu, 2005, 224-225) .

4.3.3. 1938 Yılı 2/542 Sayılı Genelge

1.4.1938 tarih ve 2/542 sayılı genelge ile Kuruların uygulanışı ile ilgili ayrıntılı bilgi verildikten sonra Türkçe öğrenmemiş öğrencilerin 1937- 1938 öğretim yılı Türkçe dersleriyle Türkçe kültür derslerinde sınava tabi tutulmamaları istenmektedir. Yine bu genelge ile yabancı uyruklu öğrencilerin Türk üniversitelerine gitmek istemeleri halinde Bakanlıkça tespit edilen bir heyet karşısında sınava girmeleri gerektiği belirtilmiştir.

4.3.4. 1938 Yılı 9/ 660 Sayılı Genelge

24.5.1938 tarih ve 9/660 sayılı genelge ile 1935 yılında yayınlanan genelgedeki gibi yabancı okulların şube açamayacağı ancak bir sınıfın ikiye ayrılabilceği ifade edilmektedir (Vahapoğlu, 2005, 226) .

4.4.Yabancı Okulların Genel Özellikleri

4.4.1. Okulların Genişletilmesi

Cumhuriyet döneminde yabancı okulların genişletilmesi 1935 tarihinde çıkarılan Yabancı Okullar Kanunu ile yasaklandı.

4.4.2. Okulların Finansman Durumları

Osmanlı Devleti döneminde bu okulların maddi ihtiyaçları büyük ölçüde yabancı devletler tarafından karşılandı. Ayrıca ülke içerisinde faaliyet gösteren misyonerler de bu okulların ihtiyaçları için para topladılar. Bir diğer gelir kaynağı da öğrencilerden alınan paralardır. Ancak Öğrencilerin katkısı diğer kaynaklara göre çok az yer tutmaktadır. Cumhuriyet döneminde yabancı okulların gelir ve harcamaları konusunda düzenlemeler yapıldı (Ertuğrul, 2002, 217–218).

4.4.3. Eğitim-Öğretim Durumları

Osmanlı Devleti'nde istedikleri gibi faaliyet gösteren yabancı okullar 3 Mart 1924'te Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Günümüzde bu okulların müfredatları, sınıf geçme ve imtihanları resmi okulların bağlı buldukları yönetmeliklere göre. Yabancı okullar dışarıdan okul bitirme sınavları yapmamaktadırlar. Ayrıca bu okullarda okutulan ders kitapları ve kullanılan araç- gereçler ile yardımcı kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznine bağlıdır. Bu okulların tatil günleri de cumartesi- pazar olacak, ancak yabancı okullar kendi özel günlerinde ve bayramlarında tatil yapabileceklerdir.

Yabancı okulların müfredatı 1927 yılında çıkarılan bir kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı onayı ile belirlenmektedir. Yabancı okullarda eğer remi okullardaki derslerden farklı bir ders varsa bu dersin müfredatı hazırlanır ve Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanırdı (Yaşbay, 2002, 47–48).

4.4.4. Personel Durumları

Yabancı okulların müdürleri, gerekli şartları taşımak kaydıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nca atanır. Okul müdürü aynı zamanda okulun kurucusu ise kuruculara ait yetki ve sorumlulukları da yerine getirmek zorundadır. Bu okullarda çalışacak olan yabancı uyruklu öğretmenlerin Türkiye'de çalışma iznine sahip olmasının yanında aşağıda belirtilen şartları da taşıyor olması gerekir:

- * Alanında yüksek öğrenim gördüğüne dair belge
- * Ülkesinde öğretmenlik yapabileceğine dair belge
- * Ülkesinde öğretmenlik yapıyor ise yaptığı göreve dair belge.

Yabancı okullarda Türkçe ve Türkçe okutulacak kültür dersleri öğretmenleri, bu okulun asıl dilini bilmek şartıyla valiliğin teklifi ve Bakanlığın onayı ile atanırlar. Ayrıca bu okulların bir müdür başyardımcısı görevine Türkçe ve Türkçe okutulan derslerin öğretmenlerinden biri Milli Eğitim Bakanlığı'na atanır (Ertuğrul, 2002, 212).

4.4.5. Denetim ve Teftişleri

Osmanlı Devleti'nde yabancı ve azınlık okulları istedikleri yerde istedikleri zaman okul açmışlar, istedikleri gibi faaliyet göstermişlerdir. II. Abdülhamit zamanında denetleme çalışmaları yapılmaya çalışılmış ancak bir sonuç alınamamıştı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı (Ertuğrul,2002, 150).

4.5.Yabancı Okulların Amaçları ve Ortaya Çıkan Sonuçlar

1.Yabancı okullar faaliyet gösterdikleri bölgede Hristiyanlık dinini yaymak için büyük çaba göstermişlerdir. Bunu yaparken de öncelikle çocuklara yönelmişlerdir. Çünkü bu okullarda okuyan Müslüman çocuklar genelde o bölgenin ileri gelenlerinin çocuklarıydı. Bu öğrencileri kendi amaçları doğrultusunda yetiştirip seçkinler grubu oluşturmak ve bu öğrenciler eliyle Türk Devlet politikasını etkilemek ve kendi denetimleri altına almak istediler (Ertuğrul,2002, 205). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu durum engellenmeye çalışılarak bu okulların her türlü dini propagandayı yapması yasaklandı.

2. Yabancı okullar bağlı buldukları ülkenin Osmanlı Devleti üzerindeki siyasetini takip ederek ülkeyi sömürge haline getirmek için büyük gayret gösterdiler. Hristiyanlık dininin dünya görüşünü ve hayat felsefesini sistematik bir biçimde Türk halkına yaymayı amaçladılar. Böylece Türk insanını daha kolay sömürge haline getireceklerdi. Batılı devletlerin her türlü desteğini alan azınlık ve yabancı okullar Osmanlı Devleti'nin yeraltı ve yerüstü zenginliklerine yönelmişlerdir. İstanbul dışında açılan yabancı okulların, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Mısır ve Filistin'de olması dikkat çekicidir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu okulların sömürgecilik

faaliyetleri engellendi ve bu amaçla yapılacak eğitim de durduruldu (Yaşbay, 2002, 51–52).

3.Yabancı okullar ülke içerisinde yaşayan azınlıkları devlete karşı kışkırttılar. Özellikle Fransız İhtilali sonrası yayılan milliyetçilik fikrinin etkisiyle Osmanlı toplumundaki azınlık unsurlar, bağımsızlık fikriyle ayaklandılar. Şüphesiz bunların ayaklanmasında bu okulların çok büyük payı bulunmaktadır. Ayrıca yabancı okullar ülke içerisindeki her türlü siyasi ve iktisadi karışıklıkları kendi yararlarına olacak şekilde yönlendirerek, bu faaliyetleri kendi çıkarlarına göre kullandılar. Ayrılıkçı fikirleri sadece azınlıklar arasında yaymadılar, Müslüman toplumu da çeşitli şekillerde devlete karşı kışkırtarak ülke insanı arasında mezhep veya etnik kimliği kullanarak, ayrılık yaratma yoluna gittiler (Yaşbay, 2002,52) .

4.6. Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri

4.6.1. Dini Propaganda Yapmaları

Yabancı okulların ilk amaçları Hıristiyanlık dinini yaymaktı. Katolik ve Protestan misyonerlerine ait olan çoğu yabancı okul kendi mezheplerini yayma faaliyetinin yanı sıra, bağlı oldukları ülkelerinin siyasi, kültürel ve ekonomik çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermeye başladılar. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu faaliyetlerini açıktan yürütemeyen yabancı okullar değişik yollar izleyerek bu faaliyetlerini sürdürmek istedi. Bunun adına da “ahlaki eğitim” denildi.

Din propagandasını “isimsiz Hıristiyanlık”(unnamed christianity) olarak yapıldı. Böylece çoğunluğu Türk olan öğrencilerin kişiliklerinin şekillendirilebileceğini düşünüyorlardı. Bunun temelinde Hıristiyan düşünce ve yaşamının temel prensiplerinin, din adı kullanılmadan öğrencilere aktarılması böylece Hıristiyan gibi düşünen ve yaşayan insanlar yetiştirilmesi hedefleniyordu. Bu “ahlak eğitimi” içinde aile, insan haklarına saygı, sorumluluk, boş zamanları değerlendirme, meslek duygusu, temiz kalplilik, sadakat gibi konular üzerinde duruluyordu. Bazı misyonerler ise Hıristiyanlık ahlakının yayılmasının dostluklar vasıtasıyla ve yaşayarak olacağına inanıyorlardı. Derslerdeki tartışma konuları genellikle İncil'den seçiliyor ve çözüm yolları da isim verilmeden Hıristiyanlıktan geçiyordu (Sezer, 1999, 119-120).

Bursa Amerikan Koleji'ndeki din değiştirme olayı üzerine Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıda sene başında birçok Türk öğrenciye Protestan ayinlerinde

giyilecek kıyafet diktirildiği, Protestan kurallarını kabul etmeyen öğrencilere düşük not verildiği hatta mezun edilmediği belirtilmiştir.

Yabancı okullar alınan tüm önlemlere ve yapılan tüm denetimlere, dini propagandanın okullarda yasaklanmasına rağmen üstü örtülü bir şekilde faaliyetlerini sürdürdüler. Derslerde Hıristiyan ahlakından ve Hz. İsa'nın hayatından bahsedildi. Okullar dışında da ziraat, sağlık, ev ekonomisi gibi konularda açılan kurslarla insanlar etkilenmeye çalışıldı (Sezer, 1999, 121-122) .

4.6.2. Kendi Kültürlerini Benimsetme ve Yandaş Kazanma Girişimleri

Yabancı okulların dini propaganda yanında bir diğer amaçları da kendi kültürlerini yaymaya çalışmalarıdır. Osmanlı Devleti döneminde bu okullar eğitimlerini kendi dillerinde yapıyorlar, istedikleri ders kitabını okutuyorlar ve hiçbir şekilde denetlenmiyorlardı. Ancak Türkiye Cumhuriyeti döneminde, bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı ve bakanlık tarafından denetlendi. Bakanlık bu okullarda Türkçe ve Türkçe kültür derslerine gereken önemin verilmesi için gerekli tedbirleri alarak denetimler yaptı.

Yabancı okulların Osmanlı döneminde açıkça ortaya konan kendi kültürlerini üstün görme durumu, biraz üstü kapalı olsa da Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etti. Bu okullar bağlı buldukları devletin kültürünü yaymaya çalışırken Türk kültürünü de küçümsüyorlardı. Bu düşünceyi destekleyen bazı olaylar yaşanmıştı.

Örneğin İstanbul Robert Koleji'nde tarih ve sosyoloji profesörü olan Dr. Edgar Jacob Fisher 7 Mart 1924'te İstanbul'a gelen turist gemisinde "Türkiye'nin Tarihi Anıtları" konusunda konferans verirken Türkleri eşeğe benzetmiş ve bu olay çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Buna benzer bir olay da 1924- 1925 eğitim- öğretim yılı sonlarında İstanbul Kız Koleji'nde meydana gelmiştir. Kolejde Türk okullarından Amerikan okullarına gelen Türk öğrencileri eşek şeklinde gösteren karikatürler çizilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı 1925 yılı temmuzunda Robert Koleji'ne farklı etnik köken veya dile sahip Türk vatandaşları arasında ayırım yapmamasını bildirdi. 1928 yılında İstanbul Kız Koleji'nde yine Türk karşıtı bir tavır meydana geldi. Kolejin

hazırlık sınıfında okuyan biri Rum diğeri Malta'lı iki yabancı öğrenci Türkiye haritasını sınıfta yırtarak Türkiye hakkında hakaret içeren sözler söylediler. Bu öğrenciler açılan soruşturma sonucu okuldan atıldılar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olarak gören ve kültürün önemine inanan devlet yöneticileri bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için yabancı okullarda Türkçe ve Türkçe kültür derslerini zorunlu tutarak bu derslerin Türk öğretmenler tarafından verilmesini sağladılar (Sezer, 1999, 123–124).

4.6.3. Türk Milli Eğitimine Katkıları

Yabancı okulların olumsuz faaliyetlerinin yanında Türk Milli Eğitimine olumlu katkıları da oldu. Modern binalarda daha iyi eğitim veren bu okullar, yabancı dil öğretimi ve batılı eğitim tarzını Türkiye'ye getirme konusunda, tercih edilen okullar oldular. Çağdaşlaşma için yüzünü Batıya dönen Türkiye Cumhuriyeti bu okulların eğitim konusundaki bazı özelliklerini örnek aldı. Ancak olumsuz faaliyetlerini engellemek için de denetimi arttırdı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun %90'ı okuma yazma bilmiyordu. Bu durum göz önüne alınırsa eğitim-öğretim kurumlarına ve eğitilmiş insanlara duyulan ihtiyaç açıkça ortaya çıkmaktadır. 1923 ve 1938 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren okullar ile ilgili sayısal durum şöyledir:

1924–1925 yılında çeşitli seviyelerdeki yabancı okulların sayısı 87'dir. Bu okullarda toplam 824 öğretmen ile 7297 öğrenci vardı. Buna göre bir okula 9 öğretmen ile 83 öğrenci, bir öğretmene yaklaşık 9 öğrenci düşüyordu. 1932-33'te yabancı ortaokul sayısı 15, lise sayısı ise 13'tür. Ortaokullarda 257 öğretmen ile 2436 öğrenci, liselerde de 411 öğretmen ile 708 öğrenci öğrenim görüyordu (Sezer, 1999, 125–126).

Sayısal verilere baktığımızda devlet okullarının sayısının yeterli olmadığını, bu okullarda okuyan öğrenci sayısına oranla az öğretmen bulunduğu göze çarpmaktadır. Aynı tarihlerde yabancı okullardaki öğrenci ve öğretmen sayısının Türk okullarına oranla daha fazla olması dikkat çekicidir. Ayrıca yabancı okullarda verilen eğitim daha kaliteli idi. Bu okullar pozitif bilimlerde yeterli donanıma sahiptiler ve bu yönleriyle Türk eğitimine katkı sağlamaktaydılar. Hatta devlet yöneticilerinin bu okullardaki

programa paralel programlar oluşturmak, yabancı dil öğretmek, teknik elemanları temin etmek konusunda çalışmaları olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz (Sezer, 1999, 126).

Osmanlı Devleti döneminde hiçbir denetime tabi tutulmayan ve istedikleri yerde istedikleri şekilde faaliyet gösteren yabancı okulların bu statüleri Cumhuriyetle birlikte değişti. Cumhuriyet döneminde yabancı okulların açılma şartı 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununda değişiklik yapan 3035 sayılı kanunla belirlendi. Azınlık ve yabancılara yeni okul açma hakkı vermeyen bu kanun maddesi önce 1984, sonra da 1985 yıllarında değişikliğe uğradı. 1985 yılında yapılan değişiklikle, Türk vatandaşlarına yabancılarla ortaklık kurmadan kendi adlarına milletlerarası mahiyette okul açma imkânı verildi ancak bunun için Bakanlar Kurulu'ndan karar çıkması zorunluluğu getirildi (Vahapoğlu, 2005, 237). Günümüzde faaliyet gösteren yabancı okulların 2001 yılına göre sayıları şu şekildedir:

<u>ÜLKE</u>	<u>OKUL SAYISI</u>
Amerika	4
Fransa	6
İtalya	2
Almanya	1
Avusturya	1

Faaliyet gösteren bu okullardan Tarsus Amerikan Lisesi, İzmir Amerikan Lisesi ve İzmir Saint Joseph Fransız Okulu hariç diğer okulların tamamı İstanbul'dadır.

SONUÇ

Devletlerin ve milletlerin ilerleme kaydetmesinde, sosyal, kültürel ve bilimsel etkinliklerin yürütülmesinde ve istenilen insan modelinin yetiştirilmesinde, eğitim kurumları diğer kurumlara nazaran daha büyük önem taşımaktadır. Toplumların gelişimi açısından bu kadar önemli olan eğitim konusunun geçmişi üzerine genel ve tarafsız bir bakış, günümüz eğitimi için de faydalı sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumları ve eğitim örgütlenmesi, onun toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Zamanla bu eğitim anlayışı, batıdaki gelişmeler karşısında yetersiz kaldı. Osmanlı Devleti, eğitim sisteminde ortaya çıkan gerilemenin önüne geçebilmek için, modern anlamda eğitim-öğretim kurumları oluşturdu. Ancak bu yenileşme çabaları neticesinde, eski ve yeni kurumlar arasındaki zihniyet farklılığından dolayı, eğitimde ikilik ortaya çıkmıştır. Eğitim sistemindeki bu iki farklı görüşe, üçüncü olarak yabancı okullar eklendi.

Cumhuriyet döneminde Türk toplumunun geri kalmışlığının çözümü olarak Atatürk ve Cumhuriyet aydını eğitimin sosyal değişimde ve Türk toplumunun gelişmesinde oynayacağı önemli rolü fark ettiler. Onlar, modern Türkiye'nin kurulmasında katkısı olacak kuvvetleri hesaplarken eğitimi ön planda tuttular. Ancak Osmanlı Devleti'nden kalan eğitim sistemiyle hiçbir gelişme sağlanamayacağını görerek, eğitim sistemini değiştirmek için harekete geçtiler. Eğitim alanında yapılan en büyük inkılâp 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanunla daha önce farklı yerlere bağlı olan, aralarında hiçbir benzerlik bulunmayan eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Böylece Osmanlı Devleti'nde yıllarca gelenekçi- yenilikçi çatışmasına sebep olan okullar tek çatı altında toplandı. Artık tek bir program ve hedef doğrultusunda, çağdaş ve bilinçli bireyler yetiştirilecektir. Bu kanunla eğitim politikası, dini etkiden uzaklaştırılarak ulusal ve çağdaş bir anlayışa yaklaştırıldı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarıldıktan sonra, ilk olarak çağın gerisinde kalmış olan medreseler kaldırıldı. Kaldırılan medreselerin yerine, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesine dayanılarak İmam- Hatip Okulları ve İlahiyat

Fakülteleri açıldı. Böylece dağınık vaziyette bulunan din eğitimi tek elde toplanarak, din eğitimi devlet kontrolü altına alındı. Açılan İmam- Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri, zamanla öğrenci yokluğundan dolayı kapandılar. Bu durum bazı tartışmaları da beraberinde getirdi. Bazı çevreler Tevhid-i Tedrisat Kanununun özünü görmezden gelerek sadece din eğitimi üzerinde yoğunlaşarak tartışmayı bu boyuta taşıdılar. Özellikle İmam-Hatip Okulları bu tartışmaların hedefinde oldu ve yıllarca siyasi malzeme konusu yapıldı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması sırasında üzerinde durulan bir diğer kurum da Azınlık ve Yabancı Okullardır. Osmanlı Devleti döneminde, başka devletlerin güdümünde hareket eden ve gerek misyonerlik faaliyetleri gerekse siyasi faaliyetlerle ülkeye zarar veren bu okullar denetim altına alındılar. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yabancı okullar meselesini içişleri meselesi olarak görerek başka devletlerin karışmasına izin vermedi. Kanunun uygulanmasında ödün vermeyen Türkiye, denetim altına girmeyen okulları kapattı. Böylece yıllardır Osmanlı Devletinde istedikleri dini ve siyasi faaliyeti yapan birer ihanet kurumu olan yabancı okullar denetim altına alınarak, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurallarıyla eğitim vermeye başladılar.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut (2000), *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Akgün, Seçil (1983), *Tevhid-i Tedrisat, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB.
- Akyüz, Yahya (1978), *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848 – 1940)*, Ankara: Doğan Basımevi.
- Akyüz, Yahya (1993), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1993’e)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akyüz, Yahya (1999), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1999’a)*, 7. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri (1939), İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Aralov,S.İ. (1967), *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*,İstanbul: Burçak Yayınevi.
- Arı, Asım (2002), “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Sayı: 2002,s. 188.
- Atatürk’ün Bütün Eserleri (2005), Cilt.16, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk’ün New York Herald Muhabirine Verdiği Demeç (1926),
<http://www.pcanalist.com/sozleri/21813-aturkun-new-york-herald-gazetesine-verdigi-demec.html>
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1989), Cilt.1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ayhan, Halis (1999), *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul: İlahiyat Fakültesi Araştırma Vakfı Yayınları.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1996), *İstatistik Göstergeler 1923- 1995*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Başgöz, İlhan–Wilson, Howard (1968), *Türkiye Cumhuriyeti’nde Eğitim ve Atatürk*, Ankara: Dost Yayınları.
- Başgöz, İlhan (1999), *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, 2. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Berkes, Niyazi (1978), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Doğu – Batı Yayınları.
- Bilgin, Beyza–Selçuk, Mualla (1999), *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Gün Yayınları.

- Bilgin, Beyza (1980), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara: Emel Matbaacılık.
- Bingöl, Vasfi (1970), *Atatürk’ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları*, Ankara: TDK.
- Büyükkarcı, Süleyman (1996), *Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Yabancı Okullar*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cicioğlu, Hasan (1985), *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri (1946), Cilt: 1, Ankara: MEB.
- Çaycı, Abdurrahman (1995), *Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun (Öğretim Birleştirme Yasası) Atatürk İnkıpları İçindeki Yeri ve Önemi, Türkiye Cumhuriyeti’nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Dağlı, Nuran(1988), *Hükümetler ve Programları*, Ankara: TBMM Yayınları.
- Dewey, John (1939), *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Dinçer, Nahit (1974), *1913’ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Doğan, Recai (1999), *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim ve Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretimi*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Dursunoğlu, Cevat(1961), “ Türkiye’de Karma Eğitim”, *İmece*, cilt.1, sayı.2,ss.22- 23.
- Ergin, Osman (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergün, Mustafa (1982), *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Eroğlu, Hamza (1970), *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Kardeş Matbaası.
- Eroğlu, Hamza (1987), “Modern Eğitim İlkesi Olarak Eğitim Birliği ve Yanlış Uygulamalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 10.
- Ertan, Veli- Küçük, Hasan (1976), *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi, Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, İstanbul: TÜRDAV.
- Ertuğrul, Halit (2002), *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Falih Rıfkı (1924), “Bize Atatürkçü Hoca Lazım, Şeriat Uleması Değil”, *Cumhuriyet*, 2 Teşrinvevvel 1924,s.1.

- Gürtaş, Ahmet (1982), *Atatürk ve Din Eğitimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi(1924), 18 Mart 1340, s.3.
- Haydaroğlu, İlnur Polat (1993), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara: Ocak Yayınları.
- İmam- Hatip Mektepleri Lağvediliyor (1924), *Sebilürreşad*, 27 Teşrinisani 1340,s.46.
- İnönü, İsmet (2006), *Hatıralar*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karal, Enver Ziya (1975), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul: MEB.
- Kaynar, Reşat (1981), “Atatürk’ün Kültür ve Eğitim Anlayışı (10 – 11 Kasım 1980)”, *Uluslararası Atatürk Konferansı Tebliğleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Koçer, Hasan Ali (1992), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773–1923)*, İstanbul: MEB.
- Kongar, Emre (1972), *Toplumsal Değişme*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Korukçu, Adem (2001), “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Maarif Vekili Vasıf Bey Şehrimizde(1924), *Vatan*,10 Mayıs 1924.
- Malche, Albert (1939), *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Medreseler Satılabilir mi? (1924), *Sebilürreşad*, 9 Teşrinevvel 1924, 346-347.
- Nutuk (1996), *Yeditepe Üniversitesi Kültür Yayınları*, İstanbul.
- Ocak Söndürmek de Meziyet İmiş! (1924), *Sebilürreşad*, 9 Teşrinevvel 1924, s.348.
- Oğuzkan, Turhan (1983), *Orta Dereceli Genel Eğitim Kurumlarının Gelişimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB.
- Okan, Kenan (1971), *Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Meclis Müzakereleri*, Ankara: MEB.
- Okutan, Ömer (1983), *Din Eğitimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB.
- Öcal, Mustafa (1994), *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Öymen, Hıfzırahman Raşit (1965), *Türkiye’nin Ana Eğitim Problemleri 1*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Özalp, Reşat (1983),*Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857- 1923)*, İstanbul: MEB.
- Özodaşık, Mustafa (1999), *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme (1923–1950)*, Konya: İzgi Kitabevi.
- Parmaksızoğlu, İsmet (1966), *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara: MEB.

- Polat, İlknur (1989), “Atatürk ve Milli Eğitim”, *Atatürk Yolu*, Mayıs 1989,Sayı.3,ss.438- 442.
- Sakaoğlu, Necdet (1991), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet (1993), *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarpkaya, Ruhi (2003), “Eğitim Birliği Açısından Liselerdeki Eğitimin Durumu”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt.36, ss. 123- 142.
- Sarpkaya, Ruhi (1998), “Atatürk’ün Eğitim Politikasında Tevhid-i Tedrisatın(Öğretim Birliği) Yeri ve 1950 Sonrası Uygulamalarının Sonuçları”, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Sarpkaya, Ruhi (2002), “Atatürk’ün Eğitim Politikasının Kaynakları ve Temel İlkeleri”, *Eğitim ve Bilim*, Cilt. 27, Sayı. 126, ss.3-5.
- Sezer, Ayten (1999), *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, Ankara: TTK Yayınları.
- Sezer, Ayten (2000), “Atatürk Dönemi Eğitim Politikası”, *Türk Yurdu*, Cilt. 20, Sayı. 160, ss. 113- 114.
- Sungu, İhsan (1938), Tevhid-i Tedrisat, *Belleten*, Cilt. II, Sayı. 7-8, ss. 421- 422.
- Şişman, Adnan (1992), “Atatürk ve Yabancı Okullar”, Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, *Atatürk, Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Semineri*, ss.56- 57,Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Tevhid-i Tedrisat (1924), *Sebilürreşad*, 29 Mayıs 1924, s.58.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1947), *Canlandırılacak Köy*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tozlu, Necmettin (1991), *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turan, Osman (1993), *Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor(1939), İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Vahapoğlu, Hidayet (2005), *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, İstanbul: MEB.
- Velidedeoğlu, H. Veldet (1990), 12 Eylül Karşı Devrim, İstanbul: Evrim Yayınları.
- Yahya Afif (1924), “İnhilal Eden Bir İlim Ordusu”, *Sebilürreşad*, 5 Haziran 1924, s.69- 70.
- Yahya Afif (1924), “Vebali Müderris Beyin Boynuna”, *Sebilürreşad*, 29 Mayıs 1924, s.

- Yaşbay, Mehmet (2002) ,“Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Yabancı Okullar”, *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yavuzer, Haluk (1987), *Atatürk'ün Eğitim Politikası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, Gözde (2003), “1933 Üniversite Reformu”, *Eğitimde Reform Dersi Ödevi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yiğit, Ali Ata (1996), “Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1923–1938)”, *Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, Hasan Ali (1994), *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zabıt Ceridesi (1924), Devre 2, Yıl 1, Cilt. VII.
- Zabıt Ceridesi (1924), Devre 2, Yıl 2, Cilt. VII.
- Zabıt Ceridesi (1924), Devre 2, Yıl 2, Cilt. VIII.

EK I**TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU**

Madde 1. Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaleti'ne merbuttur.

Madde 2. Şeriye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne devir ve raptedilmiştir.

Madde 3: Şeriye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ, Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4: Maarif Vekâleti yüksek dinayat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamamet ve hutebet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşadedecektir.

Madde 5. Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisat-ı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdafa-i Milliye'ye merbut olup askeri rüştü ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyet-i talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâleti'ne rapt olunmuştur. Mezkûr rüştü ve idadilerde bulunan heyet-i talimiyelerin ciheti irtibatları atıye ait olacağı vekâletler arasından tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6: İş bu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

Madde 7. İş bu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

EK II

MAARİF TEŞKİLATINA DAİR KANUN

No: 789

BİRİNCİ MADDE – Türk dili ve buna müteallik bilcümle ilmi meseleler ile iştigal etmek üzere Maarif Vekaletinde bir dil heyeti teşkil edilmiştir. Heyet azalarının ne suretle teşkil edilecekleri ve vazifelerinin hududu İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir talimatname ile gösterilir.

İKİNCİ MADDE – Münhasıran talim ve terbiye işleriyle iştigal etmek üzere Maarif Vekaletinde bir talim ve terbiye dairesi ihdas olunmuştur. Bu daire bir reisin idaresi altındadır. Dairenin şubeleriyle teşkilatını idare etmek üzere reisten başka azami on mütahassız bulunacaktır. Daireye lüzumu kadar memur tayin olunur. Daire reisi, vekaletin; azalar daire reisinin teklifi ve vekaletin inhası ile İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur. Dairenin teşkilatı ve vazifesinin hududu İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir talimatname ile tespit ve tayin edilir.

ÜÇÜNCÜ MADDE – Maarif Vekaleti veya diğer bir vekalet tarafından açılmış veya lüzumuna göre açılacak mekteplerle bilumum hususi mekteplerin derecelerinin tayini Maarif Vekaletine aittir. Diğer vekaletlere merbut orta tedarisat derecesindeki mekteplerin programları alakadar vekaletle Maarif Vekaleti tarafında müştereken yapılır. Yüksek tedarisat mekteplerinin programları – Maarif Vekaletinin mütalaası alınmak şartıyla – ait olduğu vekalet tarafından tanzim ve Maarif Vekaletince tescil olunur.

DÖRDÜNCÜ MADDE – Türkiye’de hiçbir mektep Maarif Vekaletinin ruhsat ve muvaffakatı olmaksızın açılmaz. Vekaletler muayyen tahsil dereceleri haricinde kendi memur ve mensupları için muvakkat kurs ve talimgahlar açabilirler.

BEŞİNCİ MADDE – İlk mektepler:

- 1- Şehir ve kasaba gündüz,
- 2- Şehir ve kasaba yatılı,

- 3- Köy gündüz,
- 4- Köy yatılı mektepleridir.

Gündüz ilk mektepleri, vilayetlerin idaresi hususiye varidatı ile açılır. Şehir ve kasaba yatılı mekteplerini muhtaç kimsesiz çocuklara mahsus olmak üzere Maarif Vekaleti açar. Bu nevi mektepler aranılan şartlara haiz olmak üzere Vekâletin müsadresi ile mahalli idareler ve belediyeler tarafından dahi açılabilir. Köy yatılı mektepleri, mektebi olmayan köylerin çocuklarına mahsustur. Bu mektepler gerek umumi gerek hususi bütçelerle idare olunabilir. Bilumum köy mektepleri idare ve talim heyetleri, çocukları köy hayatından ayırmayacak bir talim ve terbiye usulünü tatbik ile mükelleftir.

Köy mekteplerinin tahsil müddeti en az üç senedir.

ALTINCI MADDE – İlk tedrisat mektepleri Maarif Vekaletinin müsadresi ile açılır. Bunların programlarıyla tedris tarzlarının tayini ve murakabesi Maarif Vekaletine aittir. İlk tahsil çağındaki çocuklar meslek mekteplerine giremezler. İlk tahsil çağını geçirmiş ve hiç tahsil görmemiş çocukları kabul eden müesseseler bunlara ilk tahsili vermeye de mecburdur.

YEDİNCİ MADDE – Orta tedrisat mektepleri:

- 1- Liseler,
- 2- Orta mektepler,
- 3- İlk muallim mektepleri,
- 4- Köy muallim mektepleridir.

Bu mekteplerden başka, yüksek ve orta muallim mektepleri vardır.

Yüksek muallim mektebi lise muallimlerini, orta muallim mektebi orta mekteplerle ilk ve köy muallim mekteplerinin muallimlerini ve ilk tedrisat müfettişleri ile tatbikat müdürlerini yetiştirir.

SEKİZİNCİ MADDE – İlk, orta ve yüksek muallim mektepleri mezunları vekaletin göstereceği yerlerde sekiz sene hizmet etmeye mecburdurlar. Bu müddet zarfında kendi isteği ile meslekten ayrılan muallim mektebi mezunlarının, tahsilde buldukları müddete ait mektep masraflarından hisselerine düşen miktarı, yüzde elli fazlası ile ve aslının faizi ile birlikte, kendilerinden veya kefillerinden tahsili emval

kanununa tevfikân tahsil edilir. Bu gibi muallim mektebi mezunları borçlarını ödemedikçe, devlet dairelerinin hiç birinde kullanılamazlar. Mecburi hizmetten kaçan muallimleri badelihtar istihdam eden mali ve iktisadi müesseselerle ticarethaneler, vbu tazminatı üzerlerine almış sayılırlar. Muallim mektepleri talebesinden tahsili isteği ile bırakanlarla, muallim mekteplerinden şimdiye kadar çıkmış olanlar ve ecnebi memleketlerde devlet parası ile tahsil edenler aynı ahkama tabidirlar.

DOKUZUNCU MADDE – İlk tedrisat muallimlerinin maaşları en az on beş liradır. İlk tedrisat muallim muavinlerinin maaşları en az sekiz liradır.

Orta tedrisat sabit muallimleri staj müddetinde iki bin kuruş maaş alırlar. Muallim ünvanını kazandıkları tarihten itibaren maaşları iki bin beş yüz kuruşa iblağ edilir. Orta tedrisat mevkut muallimlerinin maaşı bin beş yüz kuruştan başlar. Staj müddetinin nihayetinde bin yedi yüz kuruşa çıkarılır.

Gerek orta ve gerek ilk tedrisat sabit muallimlerinin maaşlarına her üç senede yüzde on beş ve mevkut muallimlerin maaşlarına yüzde on nisbetinde zam icra edilir.

ONUNCU MADDE – Devlet hizmetlerinden birinde müstahdem bulunan bir zata, görülecek ihtiyaca binaen, bir muallimlik verildiği takdirde, o derse ait muallimlik mebde maaşı ile tahsisatı nisbetinde ücret verilir.

ON BİRİNCİ MADDE – İlk tedrisat muallim ve muavinlerine ayrıca ayda bin kuruştan çok, beş yüz kuruştan az olmamak üzere ev kirası verilir.

ON İKİNCİ MADDE – Maarif hizmetinde asıl olan muallimlikdir.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE – İlk mektepler müdür ve başmuallimlerine, kıdemlerine göre alacakları muallimlik maaşından başka, idari hizmetlerine mukabil olmak üzere ücret olarak ilk tedrisat meclislerinin kararı ile, ayda on liradan yirmi liraya kadar tahsisat verilir.

İlk tedrisat müfettişleri kıdemlerine göre alacakları maaştan başka ücret olarak, vilayet maarif idarelerinin takdiri ve vekaletin tasdiki ile, on beş liradan otuz liraya kadar tahsisat alırlar.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE – Orta mektep müdürleri kıdemlerine göre kanunen alacakları maaştan başka ücret olarak, idari vazifelerine mukabil, ayda yirmi liradan otuz liraya kadar ücret alırlar.

Lise ve muallim mektepleri müdürleri kıdemlerine göre kanunen alacakları maaştan başka, idari hizmetlerine mukabil, otuz liradan altmış liraya kadar ücret alırlar.

ON BEŞİNCİ MADDE – Vazifesinde müspet mesaisi, ehliyet ve iktidarı mahallenin en büyük makamı tarafından esbabı mucibeye müsteniden beyan edilerek kendilerine takdirname verilmesi teklif olunan muallimlere, müdürler encümeninin inhası ile, vekalet tarafından takdirname verilir. İki senelik hizmeti fiiliye zarfında üç takdirname alan muallimin müddetine bir sene zammedilir.

İki sene zarfında bu suretle üç defa tevbih cezasına uğrayan muallimlerin kıdemleri bir sene tenzil olunur.

ON ALTINCI MADDE – Maarif meslekinin herhangi şubesinde vazife ifa eden muallimlerle mebus ve asker olanların müddeti hizmetleri kıdemlerine zammolunur. Ancak mazereti makbuleye müstenit olmaksızın muallimlikten çekilen ve bilahare muallimliğe gelmek isteyen kimselerin eski kıdemleri nazarı itibare alınmaz.

ON YEDİNCİ MADDE – Uzaklıklarına veya sıhhi ve idari esbaptan dolayı hususi vaziyetleri haiz olmalarına binaen İcra Vekilleri Heyetince tayin ve tefrik ve dereceleri tespit olunan mahallere bu mahaller haricinden gönderilen muallimlere, sülüsten misle kadar maaş zam ve ana göre tahsisatı fevkalade ita ve iki senei kamileye mukabil bir seneye kadar zammolunur. Bu gibi mahallere gönderilen muallimler üç senei kamile nihayetinde başka mahalle tahvillerini bihakkın talep edebilirler. Müracaatları ertesi tedris senesi iptidasına kadar terviç olunmayan muallimlerin istifaları mücaz olup kendilerine memuriyeti sabıklarına muadil memuriyet verilinceye kadar tam maaş ve tahsisat ita kılınır.

ON SEKİZİNCİ MADDE – Maarif Vekaletinin mesleki hizmetleri ile mektep müdürlüklerine münhasıran müderris ve muallimler tayin olunur.

ON DOKUZUNCU MADDE – Bu kanunun neşrinden sonra ilk muallim mektepleri ile köy muallim mekteplerinden mezun olanlara elbise ve teçhizat bedeli olarak bir defaya mahsus olmak üzere seksener lira verilir.

YİRMİNCİ MADDE – Türkiye maarif teşkilatı itibariyle mıntıkalara ayrılmıştır. Bir veya birkaç vilayetten teşekkül eden her mıntıkada bir maarif emini bulunur. Her vilayette ayrıca bir maarif müdürü veya memuru dahi vardır.

YİRMİ BİRİNCİ MADDE – Maarif emini, ilk mektep muallim ve muallim muavinleri ile müdür ve başmuallimlerini, ilk tedrisat müfettişlerini, eminlik maiyetindeki kalem heyetini, maarif mıntıkası dahilindeki vilayetlerin maarif kalemi başkatip ve katiplerini ve vekaletçe tayin ve vekalet emrine alınmaları kendilerine bırakılacak diğer maarif müntesiplerini kanun ve talimatnameler dairesinde tayin ve vekalet emrine alır. İhtar, tektir ve katı maaş gibi cezalar da verir. Maarif eminleri vilayet bütçelerindeki maarif tahsisatı hakkında meclisi umumilere arz edilmek üzere vilayetlere teklifatta bulunurlar. Maarif eminleri, mıntıkası dahilindeki orta tedrisat mekteplerini de murakabe ederler.

YİRMİ İKİNCİ MADDE – Maarif Vekaleti muallimleri – maaş ve sınıflarına hanel gelmemek üzere – lüzum gördüğü yere tahvil eder. Bilamazeret kabul etmeyenler müstafi addolunur.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE – Maarif hizmetine dahil olan muallimlerin maaşlarından yirmi yaşına kadar aidatı tekaüdiye tevkif edilmez.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE – Türkiye’de yapılacak resmi mektep binaları, kütüphaneler ve müzeler ancak Maarif Vekaletinin hazırladığı projeler dairesinde yapılır.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE – Diğer kanunların bu kanuna uymayan ahkâmı muallimler hakkında meri olamaz.

YİRMİ ALTINCI MADDE – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

YİRMİ YEDİNCİ MADDE – Bu kanunun ahkâmını icraya Dahiliye, Maliye ve Maarif Vekilleri memurdurlar.

EK III**MAARİF VEKALETİ MERKEZ TEŞKİLATI VE VAZİFELERİ HAKKINDA
KANUN**

No : 2287

Kabul Tarihi : 10/ 06/ 1933

BİRİNCİ MADDE - Maarif Vekaleti merkez teşkilatı aşağıda yazılı makam ve dairelerden mürekkeptir:

- A) Müsteşarlık
- B) Maarif Şurası
- C) Milli Talim ve Terbiye Dairesi
- Ç) Teftiş Heyeti
- D) Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü
- E) Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü
- F) İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü
- G) Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü
- H) Zat İşleri Müdürlüğü
- I) Müzeler Müdürlüğü
- J) Kütüphaneler Müdürlüğü
- K) Mektep Müzesi Müdürlüğü
- L) Hususi kalem Müdürlüğü
- M) İnşaat Dairesi
- N) Levazım Müdürlüğü
- O) Evrak Müdürlüğü

İKİNCİ MADDE - Müsteşar, Vekalet işlerinin mesul amir ve murakıbbı olup bu işleri vekilden aldığı talimat dairesinde vekil namına yapar.

ÜÇÜNCÜ MADDE - Maarif Şurası cumhuriyet maarifinin terbiye ve tedrisata taalluk eden işlerinde talim ve terbiye dairesince hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esaslarla şura azası tarafından bu mevzular etrafında yapılacak teklifleri tetkik ederek bir karara bağlar. Maarif Şurasının kararları Maarif Vekilinin tasdiğiyle katileşir.

DÖRDÜNCÜ MADDE - Maarif Şurası ve zatlardan tereküp eder:

1) Maarif Müsteşarı

2) Milli Talim ve Terbiye Dairesi Reis ve Azaları

3) Darülfünun Emni ve Darülfünunun her fakültesi ile Güzel Sanatlar Akademisinin her şubesinden ve Maarif Vekaletine bağlı yüksek mekteplerin muallim meclislerince seçilecek birer müderris veya muallim.

4) Tedrisat Umum Müdürleri ve kütüphaneler, müzeler müdürleriyle mektep müzesi müdürü

5) Müfettişlerce kendi aralarından seçecekleri iki müfettiş

6) Maarif müdürlerinden vekaletçe seçilecek iki zat

7) Her lise ile muallim mekteplerinin muallim meclislerince gösterilecek birer namzetten vekaletçe seçilecek üçer zat

8) Maarif müdürlerince gösterilecek birer namzet arasından vekaletçe seçilecek iki ilk tedrisat müfettişi ve üç ilk mektep muallimi

9) İhtisaslarından istifade olunmak üzere vekaletçe davet edilecek yedi zat.

Şuraya seçki ile gelen zatlara her üç senede bir seçilirler. Şuranın reisi Maarif Vekilidir.

BEŞİNCİ MADDE - Maarif Şurası üç senede bir defa toplanır. Ancak lüzumu halinde Maarif Vekili Şurayı fevkalade toplantıya da davet edebilir.

ALTINCI MADDE - Maarif şurasının ruznamesi vekaletçe hazırlanarak toplantıdan en az bir ay evvel azaya bildirilir.

YEDİNCİ MADDE - Milli Talim ve Terbiye Dairesi ile vekalet umum müdürlükleri şube müdürlüklerine ayrılırlar. Şube müdürlerinin emirleri altında yazı, hesap ve dosya işleri ile meşgul olan kalemler bulunur.

SEKİZİNCİ MADDE - Umum müdürler başlarında buldukları dairelerin bütün işlerini idare, murakabe, tanzim ve ıslah vazifesi ile mükellef olup bu vazifelerden dolayı mesuldürler.

Dairelerini alakadar eden kanun teklif ve tefsirlerini ihzar ederler.

DOKUZUNCU MADDE - Milli Talim ve Terbiye Heyeti bir reis ve dokuz azadan müteşekkildir. Heyet vekaletin ilmi müşavere heyeti sıfatına haiz olup vazifesi şunlardır:

A) Vekaletin alakadar dairelerince hazırlanacak kanun layihaları ile nizamname ve talimatnameleri tetkik etmek ve icap edenlerini bizzat hazırlamak ve bunlardan tedris ve terbiyeye taalluk edip vekaletçe lüzum görülenlerini Maarif Şurasına vermek

B) Her derecede umumi ve mesleki mekteplerin tedrisat programlarını hazırlayarak Maarif Şurasının tetkikine vermek

C) Mekteplerde okutulmak üzere yazılan kitapları tetkik ederek kabul edilip edilmemesi hakkında reyini söylemek

Ç) Halkı Cumhuriyet esaslarına göre hazırlayacak ve bütün maarif müesseselerinde milli terbiyeyi kuvvetlendirecek tedbirleri düşünmek ve vekalet makamına tekliflerde bulunmaktır. Heyet reisinin vazifesi heyetin içtimalarına riyaset etmek, tetkike muhtaç meseleleri azaya ve diğer münasip görülecek zatlara tevzi etmek, telif, tercüme, neşriyat, istatistik ve muamelata ait işleri tanzim ve murakabe eylemektir. Heyete neşriyat istatistik işleri ve idare muameleleri ile meşgul birer şube, lüzumu kadar mütercim ve bir kütüphane merbuttur.

ONUNCU MADDE – Teftiş Heyeti, müfettiş sıfat ve salahiyetini haiz bir reis ve lüzumu kadar müfettişten teşekkül eder. Reisin vazifesi teftiş ve tahkik işlerine ait talimat ve emirleri ihzar, müfettişlerin çalışma tarzlarını tayin, teftiş faaliyetlerini takip, teftiş raporlarını tetkik ve tahlil ve neticelerini vekalet makamına bildirmektir.

ON BİRİNCİ MADDE – Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü, Darülfünuna, vekalet merbut yüksek ilim müesseselerine, ecnebi memleketlerde tahsilde bulunan Türk talebesine müteallik işlerde meşgul olup iki şubeye ayrılır.

ON İKİNCİ MADDE – Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü, resmi ve hususi liseler, orta mekteplerle muallim mekteplerinin idare işlerini, tederisi ve terbiyevi faaliyetlerini idare, tanzim ve ıslah vazifesi mükellef olup üç şubeye ayrılmıştır.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE – İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü, resmi ve hususi ilk mektepler ve yatılı mektepleri, ilk derecede hususi dershaneler, millet mektepleri, muallimlerin ve talebelerin tedavi edildikleri vekalet merbut sıhhi müesseseler işlerini ve halk terbiyesi etrafındaki mesaiyi idare ile mükellef olup üç şubeden mürekkeptir.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE – Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü, vekalet merbut mesleki ve teknik tahsil müesseselerine ait muamelatı yapar. Umum müdürün bu işlerde kendisine yardım edecek bir muavini vardır.

ON BEŞİNCİ MADDE – Zat İşleri Müdürlüğü, vekaletin memur ve muallimlerine ait bütün zati işleri görür.

ON ALTINCI MADDE – Müzeler Müdürlüğü, tarih ve bedii kıymeti haiz eserlere mahsus müzelerin idare, tesis ve idameleri, tarihi abidelerin muhafaza ve tamiri işleri ile iştilal, arkeolojik hafriyat için vaki müracaatları tetkik ve hafriyata nezaret eder.

ON YEDİNCİ MADDE – Kütüphaneler Müdürlüğü, memlekette mevcut bütün kütüphanelerin intizam dairesinde işlemeleri, bunlardaki kitapların muhafazası ve halka müfit olmaları eshabını temin, bu müesseselerin zenginleşmesi ve ilerlemesi hususunda icap eden tedbirleri ittihaz eder.

ON SEKİZİNCİ MADDE – Mektep Müzesi Müdürlüğü ders vasıtaları alemindeki yenilikleri takip ve bunlardan yapılması mümkün olanların yapılmasını temin mekteplere tamim eder ve satın alınan ders vasıtalarını mekteplere gönderir.

ON DOKUZUNCU MADDE – Hususi Kalem Müdürlüğü, doğrudan doğruya vekalet makamını alakadar eden muhabere ve muameleleri idare ile mükelleftir. Bu işler için emri altında bir kalem teşkilatı vardır.

YİRMİNCİ MADDE – İnşaat Dairesi, vekaletin inşa, tevzi, tadil veya tamirine lüzum göstereceği mektep ve sair binaların ve tesisatının plan ve keşiflerini tanzim, onların ihale, kontrol ve teslim ve sair muamelelerini takip ve intaç eder.

YİRMİ BİRİNCİ MADDE – Levazım Müdürlüğü, vekalet merkez dairelerine ait masraf hesaplarını tutar, dairelerin ihtiyaçlarını temin, müstahdemlerin intizam ve inzibat dairesinde çalışmalarına nezaret, vekalet binasının temizlik ve tertip hususlarına dikkat, demirbaş eşyanın muhafazası için muktazi tedbirleri ittihaz ve vekalet makamından alacağı emir dairesinde levazıma müteallik işleri idare eder.

YİRMİ İKİNCİ MADDE – Evrak Müdürlüğü, vekaletin mahrem ve zata mahsus işaretini taşıyanlar müstesna, gelen ve giden evrakın, istidaların kayıt ve havalelerini icra, dairelere havale edilen veya doğrudan doğruya gelen evrakın muamelelerini takip eder. Müracaat sahiplerine işlerinin neticeleri hakkında malumat verir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE – Devlet memurları maşatının tevhid ve teadülüne dair 1452 numaralı kanuna merbut iki numaralı cetvelin Maarif Vekaleti merkez memurlarına ait bulunan kısmı yerine bu kanuna merbut (A) işaretli teşkilat kadrosu konulmuştur.

İntihap ve Tayin Usulleri

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE – Müsteşar, Milli Talim ve Terbiye Heyeti reisi, teftiş heyeti reisi, 1452 numaralı kanundaki (A) serisine dahil maarif memurları arasından vekaletin inhası üzerine müşterek kararname ve Reisicumhurun tasdiki ile tayin olunurlar.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE – Talim ve Terbiye azaları ve umum müdürler 1452 numaralı kanunun altıncı ve daha yüksek derecedeki maarif memurları arasından vekaletin inhası üzerine müşterek kararname ve Reisicumhurun tasdiki ile tayin olunurlar.

YİRMİ ALTINCI MADDE – Müfettişlerin tayininde aranacak vasıflar şunlardır:

- 1) Yaşı otuzdan aşağı olmamak,

2) Darülfünun şubelerinden birinden veya yüksek bir mektepten mezun bulunmak,

3) 1452 numaralı kanunun terfi hakkındaki hükümleri mahfuz kalmak şartı ile en az beş sene liselerde, muallim mekteplerinde veya yüksek mekteplerde muallimlik etmiş bulunmak,

4) İlim veya maarif işlerinin bir kolunda mütehassıs olmak, Müfettişler Vekaletinin inhası üzerine Reiscumhurun tasdiki ile tayin edilirler.

YİRMİ YEDİNCİ MADDE – Müdürler ve Şube Müdürleri en az üç sene müddetle ilk tedrisat müfettişliği, maarif müdürlüğü ve orta derecedeki bir mektebin muallimliğini yapmış olmak şartı ile onuncu ve daha yukarıdaki derecelerde bulunan maarif memurlarından seçilirler.

YİRMİ SEKİZİNCİ MADDE – Maarif Şurasının ve Milli Talim ve Terbiye Heyeti ile Teftiş Heyetinin vazifeleri ve çalışma tarzları bir nizamname ile tayin olunur.

YİRMİ DOKUZUNCU MADDE – Vekalette müsteşarın reisliği altında teftiş heyeti reisi, umum müdürler ve zat işleri müdüründen mürekkep bir müdürler encümeni vardır. Bu encümen vekalet makamından havale edilen idari meseleleri tetkik eder ve kararlara bağlar, yüksek, orta, mesleki ve teknik tedrisat dairelerine merbut, müdür, muallim ve memurların tayin muameleleri ile meşgul olur.

OTUZUNCU MADDE – Maarif teşkilatına dair 22 Mart 1926 tarih ve 789 numaralı kanunun ve diğer kanunların bu kanuna uymayan hükümleri kaldırılmıştır.

OTUZ BİRİNCİ MADDE – Bu kanunun hükmü 1 Haziran 1933 tarihinden başlar.

OTUZ İKİNCİ MADDE – Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

EK IV : Sebilürreşad Gazetesinin 9 Teşrin-evvel 1924 Tarihli “ Ocak Söndürmek de Meziyet İmiş” Başlıklı Yazısı

ارباب سوندورمك ده مزيت ايمس !

« جمهوريت ، غزته سنك ۲ نشرين اول تاريخلى نسخه سنده بولى مېونى قالح رفقى بلك بمدافه نامىنى اوقومش ايدك . » برهجوم وسيله سيله . . . سرنامى آلتده معارف وكىلى واصف بلك بمدافه منه تخصيص ايدلش بونان بوقيصه مقاله ده قالح رفقى بلك ديور ايدى كه :

« بر كېجده آلتى بوز صوكته اوجاى سوندورن معارف وكىلى واصف بلك قارشى ، نامارت انقلابى ، نه پيچن بر انتقام مجادلسى حاضر لاندېنى بيلوردق . بونون تورك كنجلكنى اختيار ايتدېر بلك قدر كوزل و بېر مانجه اولان او حركتده واصف بلك شخصاً نه پيچتى يرول اونا دېنى بلك ياقيتدن بيلورم ، اوتك ايجون شرقى هب بلكنه تقسيم ايدېلز عرفان بلكى انقلابدن بيزين تولد ايدم بلك ممنونى سزلكره وحقى تجاوزاره قارشى واصف بلك بر برصنده بولونامق تورك كنجلككك علو جنايه ياقيتماز . »

واصف بلك ، كاشكى بايجيلىق موقمنده بولسه ايدى ، قالح رفقى بلك ده اونى ييقجىلىق دكل ، بايجيلىق ممدافه ايتش اولسه ايدى ، چوق ممنون قابلر ايدك . بر كېسې ييقجىلىق ممدح ايتك ، ممدوح ايجون ده ممدح ايجون ده بيوك بر بديغىلقدر . ييقجىلىق ، نظر بشرده هنوز بر مزيت تلقى ايدله مكدودر . قالح رفقى بلك نظر نده اكر بر مزيت ايسه ، كندبته خبر و برهلم ، كه واصف بلك بر كېجده سوندورمكى آلتى بوز صوكتك دكل ، آلتى بيك ارباب علمك اوجايدر . اون ، واصف بلك آلتى بيك كېسه لك هم ممدى اوجاغنى ، هم ده معنوى اوجاغنى سوندوردى . سترجه چالشمق ، عمر صرف و املك صرف ايله لك ساپسند قوت لايحوت درجه سنده بر مدار معيشته نائل اولان مدرسلر ، اونلرك او ممانه استاداً تشكيل ايتش بولتدقلىرى طائلر اسباب معيشتدن محروم قاندى . هم ده اوله بر مانده كه طائله ليرى كيند برك ايجون برايش طومار بته نه زمان مساعد ، نسلرى الوريشلى ، نه اقرنده سرمايه ليرى وار ، نه ده تجربه ليرى . . . بو قادار ، ممدوم ويكتاه طائله لرك اوجانليرى سوندورمك ، واصف بلك ايجون شرف اولامه چقى كې ، قالح رفقى بلك بونى علماً آلتى سلامسى ده كندبسى ايجون بر شرف اولمايه كر كدر . « اوجاق سوندورمك اوجاغنى سوزر ، اويقانك اوى ييقيلير ، ضرب منلار نجا اولنرد . بزم قادار بيا بر لرظن ايدم . »

EK V: Sebilürreşad Gazetesinin 9 Teşrinevvel 1924 Tarihli "Medreseler
Satılabilir mi?" Başlıklı Yazısı

مدرسه لر ساتیلیرمی؟

معارف وکالتک غریب بر تئشینی فزیه لر یازیور : وکالت ، موجود مدارسک اولوریشلی اولانلرینی ابتدائی مکتئبی یایمه به ، دیگرلرینی ده ساتمه رق بکیدن مکتئبلر انشا ایندیرمه به قرار ویرمش . وکالتک بو خصوصه دائر معارف مدیرتئرینه کوندریبی تمیسی کوردک ، حیرتله اینجده قالدق . بزآرتق کئیل حرکتلرک نهایت بولهرق قانون دورینک حلول ایندیکنی ظن ایدیوردق ، نه قادر پاکئسز ؛ معارف وکیلی بکک وکالتک کلدیکی کوندنبری اجراءات و حرکتی تدبیر ایدیکنز ، کوره جکسکسز ، که مان هرخصوصه نظر دفته آلدیبی نی قانوندن زباده کئندی آرزولیدر . بالماه مدرسهل مسئله سنده بانندن باشه هندی حرکتده بولونمئدز .

توحید تدریسات مه مدیله مدرسهل معارف وکالتک (ربط) اولدیبی حالده او ، بوتون آناطولیده ن مدرسهلری (سد و الن) ایندی .

دارالخلافه مدرسهلری قادرولیده ، تشکیلاتیه ، دزسلیله جنابفا ایندیکنی بالکنز اسلرینی دکیشدیردیکنی ملت مجلسی کر-بئنده -ویله حالده ، بو سرزنده صادق قالدی . ابتدای داخلک ابی سنه سی و صحنک اوج سنه سی بین بش صنق النوا اینتکدن باشه دیگر سنفلرکده پروفراملرینی آلت اوست ایندی . امام و خطیب مکتئبلری بوکون ابتدائی بر مکتب درجه ته کلدی . صکره طابئه علومک اطاشه سی ایچون اوقف بودجه سنندن (۱۴۰) ییک لیرا معارف وکالتک دور اولوندیبی حالده وکالت طابئه علومک اطاشه سی کلدی . مدرسهلرک معارفه ربطندن مقصد (تدریساتک توحیدی) اولدیبی حالده وکالت شیمدی مدرسه بنالربنده صاحب جیفه به قالدیشدی . (مستغنی هئا قالدی) دیه ساته رق پاراسنی اینتدیکی محله صرف اینک هوسته دوشدی .

EK VI : Sebilürreşad Gazetesinin 29 Mayıs 1924 Tarihli “ Vebali Müderris Beyin
Boynuna” Başlıklı Yazısı

وبالی مدرس بكارك بوينه

السيات فاكولتسك، كين نسخه لده، ايضاح اولنان وضعت علمي سنى
معروف دهوه قوشونك وضعت نوبه سنى بكارنه به بيلرز . نوعى غير
معين به مخلوق السى به، (اوجو كز) ديدلديكى زمار (بن ده وهيم) جوابى
وير برمش؛ (اوبه ايسه يوك چي كز) تكليفه قارشى ده (بن قوشم)
مقابله سنده بولورمش . وضعت علمي سنى غير معين السيات فاكولتسك ده
طبقى دهوه قوشى كى، (فن متخصصلى بيشدير) ديدلجه (بن
السيات فاكولتسنى) جوابى ويره چكى و (اوبه ايسه علوم دينيه
متخصصلى بيشدير) تكليفه مقابله ده (بن فن فاكولتسنى)
دييه چكى شپه سزدر . بو فاكولت، عفاق مفضلاً ومدلاً ايضاح
اولنان بو غير معين وضعت علمي سنده دوام ايشديكى، علوم دينيه ده
بحران وفترت دوره سى كيره جكمزه قناعت قطليه منواردر . كچيريه چك
بحران وفترت دوره سنى، دينى، اجتماعى، علمى، اخروى، دنوى
پك عظيم وباللر توليد ايدى چكى ده محققدر . فاكولتسنى، بوبله، نه دينيه
نه دنيايه ياراما به چق عقيم بروضيت صوفان و دارالفنون مدرسنى
كرامى در . بو وضعتدن متولد وباللرده، بالطبع او مدرس بكاره
واجمدر .

معارف عموميه نك مادى تشكىلاتى معارف وكالته حاند ايسه ده،
علمى ترتيبى مدرسلى ايله معلملره توديع ايدلديكده در . بتون مؤسسات
علميه نك تدريسات پروژه لرى بالذات مدرس ومعلملره تنظيم ايند بركده
بولنان وكالت مشارالها؛ السيات فاكولتسنى تشكىلات علمي سنى
واوراده تدريسى لازم كلن درسك نعين و ترتيبلرلى، فادروسنى
احضار وتنظيمى ده دارالفنون مدرسلى نه حواله ايله مش ايدى . دارالفنون
وضع اسلى سى اعتباريله، الكمكمل، الكمنظم، احتياجه الك اوفنون،
حكمت ومصاحته الك موافق، علمك ايجاباته الك مطابق، عقل ومنطق
ايلاهك زياده مترافق برالسيات فاكولتسنى تأسيس و ابداع ايدى چك بكاره
بردستگاه علم ومعرفت ايدى . دارالفنونلر بشرى نك الك يوكسك مؤسسة
علمي سنى، دارالفنون مدرسلى ده الك يوكسك طبقه علمي سنى در .
دارالفنون بر حكومت علميه و دارالفنون مدرسلى ده او حكومتك
حاكمرى، حكملرى موقنده در .
حاكمرى، حكملرك حكيم، متين، مكنن، بصيرتلى، فضيلتلى

Başlıklı Yazısı

توحيد تدریسات

توحيد تدریسات و يك الفای تدریسات و يك بدير ؟

معارف و كالتك فريب فريب اجرا آتی بكد بکری ولی ابدیور .
 كرك تریبده و كرك تدریسانده وحدت تأمین ایچین بوبوك ملت مجالی
 اوج مارنده بر توحيد تدریسات قانونی نشر ابدی . بوقانون موجبجه
 علمی مؤسسه لرك اداره سی معارف و كالتك بکپور . مملكتك شرائط
 حیاتیته كوره مختلف احتیاجاتك محصولی اولان و شیمدی به قدر
 آبری آبری و كالتك طرقتدن اداره اولته كان اختصاصی و مسلکی بر
 چوق مؤسسات علمی و دینه معارف و كالتك دور و ربط ابدیور .
 فقط دقت اولونجه حق فقط اصل شورا سیدر : بعدما عسکری و دینی
 تدریساته نهایت و بریله جك دینلیور . بونلرك لزومی تسلیم ابدیلكه
 برابر مملكتك مختلف احتیاجاتنه كوره وجوده قش اولان بومؤسسات
 بعدما بر ایدن اداره اولونجه دینلیور . بواولورمی ، بیلمه بز . فقط ،
 مادامكه ارباب حل و عقد بویه مناسب كورمش ؛ يك اعلا ...

لكن اینس بوشكلده قالدیمی ؟ . قانونك نشرندن بر قاج كون
 سكره معارف و كیل دكشیدی . سابق و كیل مدرسه لری اداره ایچون
 آبری بر مدیریت می ، بوقه موجود مدبر لرك باننده بر مامه می
 احداث اتمل دی به بعض مبعونلرله استشاره ابدیور دی . بیکی و كیل
 ایه ، توحيد تدریسات قانونك تطبیقاته بوزلرجه مؤسسات علمیك
 سد و الفاسیله باشلادی . حال بوكه قانونده سد و الفایه دائر بر كله بیله
 بوقدر . اداره لك توحيد بویه بومؤسسه لرها نافع برشكله سوبقه جتدی .
 شیمدی و كیل يك اجرا آتنده بر قانونه می استناد ابدی ؟ و آن برنسب ،
 بویه باندینی سوبلیور .

مع مابه و كیل يك بونر سیدلری بالكر مدرسه لرحقده
 تطبیق ایدم بیلیدی . عسکری مكاتیلر ، دیه بیلر زكه ، بونك خارجده
 قالدی . اولنری قیاه بیلمك سوبله . دورسون پروضاملری بیله

EK VIII : Sebilürreşad Gazetesinin 5 Haziran 1924 Tarihli “İnhilal Edilen Bir İlim

Ordusu” Başlıklı Yazısı

انحلال ایدن بر علم اردوسی

بیوک ملت مجلسی توحید تدریسات حقنده برقرار و برمش ایدی.
بو قرار ایجابجه مدارس و مکاتب دوره ابتدائیه لرنده آری آری اوله رق
اجرا ایدیلن تدریسات توحید ایدیه چک ، نالی و عالی مدرسه لک جهت
اداره لری معارف و کلتھ دور اوله جتی و [التیبات فاکولتسی]

تأمیه و دارالفنونده بر اختصاص شعبسی تأسیس ایدیه چک ایدی .
بو قرار دن بزم آ کلادینمز سور نطقیه شوپه ایدی : مدرسه لک
اسضاری قسم لری التا ایدیه لک طلبه سی معارف مکاتبه نقل اوله جتی
بر اختصاص درجه تحصیلیه اولان مدرسه سلیمانیه مقفنه قائم اولن
اوزده و دارالفنونده بر [التیبات شعبسی] تأسیس ایدیه چک ، ابتداء
خارج و ابتداء داخل و همین درجه لری ده و التیبات شعبه سنک اعدادی
درجه لری اولن اوزده قاله جقدور . قرارک مقتضای بو خط حرکتیه
مصلحتک ایجاب بو طرز تطبیق ، طبیعت مسئله نیک و هر لکی ده بو طرز
مستقیب کوسترین بود ایدی . دنیا ک هیچ بر طرفنده و نالی سز
اعدادی سز « لیس سز نهائی بر درجه تحصیل بو تھابنی و بولمه چنی
ایچون و ابتداء خارج و ابتداء داخل و همین مدرسه لرنک ایتلری
بر ضرورت عذیه ، بر کیفیت طبیعه ، بر لازمه منطقیه و بر بدهانت عقلیه
ایجابندن ایدی .

بو درجات ثلاثه تک ایتلی بر اچ جهت دن فائده اوله جتی ایدی .
الیوم فساد معلق کی طوران التیبات فاکولتسی بو درجات ثلاثه
استاد ایدورک مملکت دن قور تولاجتی و بونلک ایتلی امام و خطیب
مکتبی تأمیه وجوده کتیره چک ، مؤسسه احتیاج بر اقا به جتی ایدی . بونر
امام لری ، خطیب لری ، مفتی لری و کندیلرینه لازم مدرسه لری ، معارف
تشکیلاتی بولنایان قری و قصاصنده اهلینک غیر لریله وجوده مکن مکمل لک
معلم لری پیشدر بر چک ، معارف تشکیلاتی اولان مجله ده کی مکتب فرده
مهم مقدارده معاوضنده بولجه جتی ، اردوبه لازم اولان امام لری ده احضار
ایدیه چک ایدی . درجات مذکور بی اکیال ایدن لر نه ایسته یئر علوم
دینیه تک نالی قسمیه تماماً بجهز اوله رق التیبات فاکولتسه کیدر لر
اوراده اختصاص ساحتی اولایه چالیشیر لر ؟ درجات ثلاثه تحصیل لریله
اکتفایه لزوم کورن لرده ، یا و بالاده ذکر اولومان علمی مسلک لر دن
برنه و یا خود غیر علمی مسلک لر دن ایسته دیکلرینه افساس ایتک
جهته کیدر لر ایدی . ابتداء خارج و ابتداء داخل و همین درجه لرنک
الغالی ملتی و مملکتی و معارف ، اردوی بو فائده لر دن محروم
بیر اقدیمی کی و التیبات فاکولتسه یله ، امام و خطیب مکتبنی دخی و قافی
طاغنده اقامت ایتکده بولدی بی سوی عتقا قوشنه مشابھ بر حاله کتیردی
اورت و التیبات فاکولتسه یده ، امام و خطیب مکتبی ده وجود علم لری
اولمایان بر عنوان علمیدن عبارتدر . هر ایکسی ده انحلاله ناسزده و هر
ایکیسی ده عتقانه استداده محکومدر . التیبات فاکولتسی پاشا به سز
بره مدت زور اکی پشاد یله ده بو غیر طبیعی پشایشندن ملت و مملکت مستفید
اوله سز ، هوسکاران علم و معرفت بوللری بوزوق بولشده سراب آسادن
استغافنه ایدر من . چونکه فایده سزده . فایده سز ایتسه لر دغیندن
بهر و مدر لر . التیبات فاکولتسه کوسترین غایر نلر دن عبارتدر .

EK IX : Sebilürreşad Gazetesinin 27 Teşrinisani 1340 Tarihli “ İmam- Hatip
Mektepleri Lağvediliyor” Başlıklı Yazısı

امام و خطیب مکتبہ لہو ایمیلور

نیکده امام و خطیب مکتبہ لہو ایمیلورکده خبر آلدی . توجیه
تدریساتدن مقصدنه اولدینی تامایله میدان چیتورور . بوتون مسئله ، مؤسسات
دینیته سد والناسی ایمن ! معارف و کبل سابق بوتون نورکیده کی یوزلجه
مدارس علییه بی الفای ایدرکن اولنرک برلین امام و خطیب مکتبہ لہو ایمیلور
سویلیوردی . بش ، اون برده گوز بویامه فیئندن آییلان بو ایشدائی
مکتبہ لہو ایمیلورده شیبیدی برر برر قاپدیبریلور . بزم آلدیفنر خیرله کوره ،
تیره ، اوده مش ، ادرنه ، نیکده امام و خطیب مکتبہ لہو ایمیلورده
قاپامه محکومدر . معارف و کالنی بازی خلقک احتیاجات دینیته تأمین
ایده جک مدارس اسلامیه تک خلق طرفندن کنادینه ممانت ایتمه . استانبولده
دانس سالونلرینک کنادینه ممانتدن بحت اولونجه عربت شخصی قانونی
ایلری سورویورلر . خلق دانس مالونی آچق حقی جائده تدریسات دینیته
بولونه بن مدرسه لکناد اینکدن ممنوعی ؟ ده مورقاسی و یا خلق ادارہ سی
بولمی اولور ؟ . . .

* * *

EK X
TABLolar

TABLO I

İlkokullarda Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1923-1924	4894	11238	341941
1924-1925	5987	13822	390368
1925-1926	5975	14309	406788
1926-1927	5995	14231	435563
1927-1928	6043	15194	461985
1928-1929	6600	15718	477569
1929-1930	6562	15308	469071
1930-1931	6598	16318	489299
1931-1932	6713	16973	523611
1932-1933	6778	15064	567361
1933-1934	6383	15123	591169
1934-1935	6402	15102	647360
1935-1936	6275	14949	688102
1936-1937	6202	14777	714178
1937-1938	6700	15775	764691

(DİE, 1996, 50).

TABLO II

Genel Bütçeden Eğitime Ayrılan Pay ve Oranları (X)

Yıllar	Genel Bütçe	Eğitime Ayrılan Pay (Ek Tahsilatlar Dahil)	Yüzdesi
1923	105.926.911	3.033.003	2.86
1924	131.628.038	8.299.655	6.30
1925	201.449.622	9.639.149	4.78
1926	172.186.885	7.976.890	4.63
1927	198.951.159	8.416.062	4.23
1928	201.133.019	10.546.962	5.24
1929	213.367.359	11.090.814	5.19
1930	210.129.655	11.246.962	5.35
1931	181.861.013	8.875.566	4.88
1932	174.054.953	8.124.600	4.66
1933	173.608.829	10.360.103	5.96
1934	202.069.919	9.681.316	4.79
1935	223.747.873	10.693.328	4.77
1936	260.265.323	11.260.905	4.32
1937	267.103.776	13.714.371	5.13
1938	249.954.020	15.569.130	6.23
(X) 1936 yılına kadar olan rakamlar, kesinleşmiş hesaplara göre dir. 1937 ve 1938 yılı rakamları, öngörülen bütçeleri ifade eder.			

(Yücel,1994,244).

TABLO III

Yükseköğretimde Öğrenci, Öğretim Elemanı, Fakülte ve Yüksek Okul Sayısı

ÖĞRETİM YILI	ÖĞRENCİ	ÖĞRETİM ELEMANI	FAKÜLTE VE YÜKSEK OKUL
1923-1924	2914	307	9
1924-1925	3483	349	9
1925-1926	3930	420	11
1926-1927	3551	357	17
1927-1928	3918	451	18
1928-1929	3827	515	18
1929-1930	3682	502	17
1930-1931	4186	526	17
1931-1932	4704	526	18
1932-1933	5295	502	18
1933-1934	5851	574	17
1934-1935	6624	691	17
1935-1936	7277	743	18
1936-1937	8354	796	19
1937-1938	9384	837	19
1938-1939	10213	855	19

(DİE,1996,54).

TABLO IV

1923- 1938 Yılları Arasında Türkiye’de Faaliyet Gösteren Resmi Okullar

Yıllar	İlk	Orta	Lise	Öğretmen	Mes. ve Tek.
1923-24	4894	72	23	20	44
1927-28	6042	78	19	23	18
1932-33	6733	108	62	19	39
1937-38	6700	140	68	16	47

(Sezer,1999,126).

TABLO V

1923–38 Arası Yabancı Okulların (İlk, Orta, Lise) Beşer Yıllık Gelişimi

YABANCI İLKOKULLAR					
Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		Öğrenci Sayısı	
		E	K	E	K
1924-1925	87	575	249	3838	3459
1928-1929	81	543	540	5085	5647
1932-1933	44	113	178	3050	3978
1937-1938	22	44	89	809	964

YABANCI ORTAOKULLAR					
Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		Öğrenci Sayısı	
		E	K	E	K
1924-1925	–	–	–	1230	670
1928-1929	–	–	–	1462	985
1932-1933	15	92	165	1512	924
1937-1938	10	128	104	1649	1630

YABANCI LİSELER					
Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		Öğrenci Sayısı	
		E	K	E	K
1923-1924	–	–	–	–	–
1924-1925	–	–	–	563	370
1928-1929	–	–	–	614	348
1932-1933	13	268	143	457	251
1937-1938	13	133	59	672	498

(Sezer,1999,149).

TABLO VI

İmam- Hatip Okullarının Açıldığı ve Kapandığı Öğretim Yılları

AÇILDIĞI YER	1923-1924	1924-1925	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928-1929	1929-1930
EDİRNE	+	-	-	-	-	-	-
ERZURUM	+	+	-	-	-	-	-
ISPARTA	+	+	+	-	-	-	-
İSTANBUL	+	+	+	+	+	+	+
ESKİŞEHİR	+	+	-	-	-	-	-
ÖDEMİŞ	+	-	-	-	-	-	-
URFA	+	+	-	-	-	-	-
AFYON	+	+	+	-	-	-	-
AMASYA	+	+	-	-	-	-	-
ANTALYA	+	+	+	-	-	-	-
ANKARA	+	+	+	-	-	-	-
BALIKESİR	+	+	+	-	-	-	-
BURSA	+	+	+	-	-	-	-
YOZGAT	+	+	+	-	-	-	-
BOLU	+	+	+	-	-	-	-
RİZE	+	+	+	-	-	-	-
ELAZIĞ	+	-	-	-	-	-	-
HOPA	+	-	-	-	-	-	-
SİVAS	+	+	+	-	-	-	-
ŞAŞAT	+	-	-	-	-	-	-
UŞAK	+	+	+	-	-	-	-
GAZİANTEP	+	+	-	-	-	-	-
KASTAMONU	+	+	+	+	-	-	-
KONYA	+	+	+	-	-	-	-
KAYSERİ	+	+	+	-	-	-	-
KÜTAHYA	+	+	+	+	+	+	+
MARAŞ	+	+	-	-	-	-	-
MANİSA	+	+	+	-	-	-	-
NİĞDE	+	-	-	-	-	-	-
ARTVİN	-	+	-	-	-	-	-
İZMİR	-	+	+	+	+	+	+
OF	+	-	+	-	-	-	-
AKŞEHİR	-	-	+	-	-	-	-
TOPLAM	29	26	22	4	3	3	3

(Ertan- Küçük, 1976,25).

ÖZGEÇMİŞ

Adı- Soyadı : Rukiye KILINÇ(DEMİREL)

Doğum Yeri ve Yılı : Karaisalı, 1978

Medeni Durumu : Evli

e- posta : rkilinc78@mynet.com

ÖĞRENİM DURUMU

2005-2009 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı – Adana.

1996- 2000 : Lisans, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği – Ankara.

1992- 1996 : Lise, Adana Anadolu Öğretmen Lisesi.

1989- 1992 : Ortaokul, Adana İstiklal Ortaokulu.

1984- 1989 : İlkokul, Adana Nuri ve Zekiye Has İlköğretim Okulu.

İŞ DENEYİMİ

2006- , : Adana Ziya Gökalp İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmenliği.